Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș

Creatori
de *limbă* și de *viziune poetică*
în literatura română

Dimitrie Cantemir

Teologie pentru azi
București
2015

Creatori de *limbă* și de *viziune poetică* în literatura română:

Dosoftei,
Cantemir,
Budai-Deleanu,
Eminescu,
Arghezi,
Nichita...

Vol. II

Dimitrie Cantemir

(partea întâi)

Teologie pentru azi
București
2015

Neobișnuita *poezie* a textului cantemirean – despre care am avut prilejul să discutăm de multe ori – este relevabilă atât în *Divan*, cât și în *Istoria ieroglifică*.

Ne oprim, pentru *demonstrația* de față, la cea de-a doua dintre operele lui Dimitrie Cantemir, dat fiind caracterul ei poetic *mai bine precizat* decât al primei lucrări, atât la nivel sintactic (prozodic?), cât și structural.

Cantemir ar putea fi situat, ca și Nichita Stănescu, *între poesis și poiein*[1]...iar balanța poate înclina mai mult într-o parte sau alta.

În ceea ce privește *poezia* indicată de însăși sintaxa frazei, am făcut deja efortul de a o pune și mai bine în lumină[2]. *Direcția* din care a primit sugestia pentru acest tip de scriitură rămâne în continuare un subiect de cercetare.

A venit timpul să ne ocupăm și de partea mai substanțială și mai complicată a problmei, și anume să discutăm despre *caracterul poetic intrinsec* al multor pasaje ieroglifice, analiză care ne poate oferi *o idee* mai conturată despre *conștiința auctorială*, poetică/ literară a lui Dimitrie Cantemir.

Despre intențiile autorului, compunând această complexă operă literară, am mai discutat[3] și poate că vom ajunge să expunem o

---

[1] A se vedea Ștefania Mincu, *Nichita Stănescu între poesis și poiein*, Ed. Eminescu, București, 1991.

[2] A se vedea:
http://www.teologiepentruazi.ro/tag/istoria-ieroglifica/.

[3] Idem:
http://www.teologiepentruazi.ro/2011/09/26/de-ce-a-scris-cantemir-istoria-ieroglifica/.

concluzie mai bine argumentată la finalul studiului nostru.

Așadar, începutul istoriei și adunarea *soborului celor două monarhii* îi prilejuiește lui Cantemir primele pagini de *poezie*:

Adunarea dară a cestor doaî monarhii
și orânduiala a cestor doaî soboare
într-acesta chip după ce să orândui
și să tocmi,
dintr-îmbe părțile
cuvânt mare
și poruncă tare
să făcu,
ca olăcari cu cărți în toate părțile
și alergători în toate olaturile
să să trimață,
ca prin toate țările și orașurile
crainicii strigând,

de această mare a marelor monarhii adunare,
tuturor în știre să dea
și cu de-adinsul iscotind,
să poată cunoaște de ieste lipsind
vreun chip din vreun feliu
din duhurile purtătoare
și de nu să află cu toții la această a tuturor adunare
și de obște împreunare.

Așijderea îngrozături
și înfricoșeturi

să să dzică porunciia
unuia ca aceluia,
carile la acel sobor a să obști
ar tăgădui
sau alt feliu de pricini
spre apărare ar scorni
și celuia ce cât de puțin în ceva
împotrivire ar arăta,
plata cu pedeapsa morții
și cu prada casii
i să punea.

Aședară,
cu cuvântul deodată și porunca li să pliniia
și precum s-ar dzice cuvântul,
deodată cu gândul
pretiutinderile și pre la toți sosiia

(că vestea aspră
tare pătrunde urechile
și *inima înspăimântată*
îndată simte sunetul)

de vreme ce
de alergăturile iuților olăcari
și de tropotele picioarelor
a neobosiților alergători
toată pulberea de pre toată calea,
în ceriu să râdica.

Toate văile adânci
de tari strigări

tare să răzsuna,
toate a munților înalte vârvuri
de iuți chiote
și groase huiete
în clipă să covârșiia
și toți câmpii pustii și necălcați
de groznice strigări
și de fricoase lăudări
să împlea.

Nu era
dară, nici să putea afla
ureche în văzduh
și pre pământ carea,
de strașnic sunetul veștii
și de groznic cuvântul poruncăi
aceștiia,
să nu să sfredelească;

nu era,
nici să afla
într-aceste doaî stihii
dihanie,
carea de vârtutea și puterea învățăturii aceștiia
cu mare frică,
cu neîncetat tremur
și cu nespusă groază
să nu să clătească

(că cu cât vestea oțărâtă
mai de năprasnă vine,

cu atâta mai mare tulburare
și grijă scornește).

De care lucru într-alt chip a fi
nu putu,
fără numai cu toatele
deodată, cu cuvântul,
porunca cu fapta pliniră
și la locul însămnat
și sorocul pus
să găsiră.

Aședară,
a marilor acestora împărați poruncă
tot deodată și dându-să
și plinindu-să,
toate jiganiile uscatului
și pasirile văzduhului
în pripă să adunară,
și fietecarea după chipul și neamul său,
la ceata monarhiii sale să alcătuiră[4].

Ne pregătim, după aceste rânduri, pentru o adevărată *poveste fantastică* sau pentru un *basm în versuri*.

Ordinul *împărătesc* călătorește *„precum s-ar dzice cuvântul/ deodată cu gândul”*.

Și *„cu cuvântul deodată și porunca li să pliniia”*.

---

[4] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu și I. Verdeș, studiu introductiv de Adriana Babeți, Ed. Minerva, București, 1997, p. 30-31.

Încât vieţuitoarele celor două împărăţii, a Vulturului şi a Leului, se strâng la un loc *cât ai clipi*. Chiar mai repede...

Cantemir *băsmuieşte* într-un mod care face fabulaţia evidentă.

Însă *basmul* său e mai complicat decât pare. Pentru că el urcă faptele, *aluziv*, ad origine. La *originea* lumii.

De fapt, despre caracterul *arhaic*/ *protoistoric* al întâmplărilor ne avertizase de la bun început. *Început* care ne trimite la cunoscutul *illo tempore*:

Mai dinainte decât temeliile Vavilonului a să zidi
şi Semiramis într-însul raiul spândzurat
(cel ce din şepte ale lumii minuni unul ieste) a sădi
şi Evfrathul între ale Asiii ape vestitul
prin uleţe-i a-i porni,
între crierii Leului
şi tâmplele Vulturului
vivor de chitele
şi holbură de socotele
ca aceasta să scorni[5].

Însă Cantemir e un autor cult, care doar apelează în mod ingenios la un *tipar legendar* sau *fantastic*. Cu toate acestea, se poate spune că îl anticipează pe Eminescu, pe Creangă sau pe Coşbuc. Sigur, se poate susţine că la mijloc se află dorinţa evidentă a autorului de a stârni

[5] Idem, p. 26.

confuzie și de a oculta faptul că urma să istorisească evenimente *reale* într-un veșmânt *fabulistic*.

Însă această dorință de a-și *masca* istoria nu se potrivește cu descifrarea pe care el însuși a indicat-o la *Scară* (și care urmărește chiar o dezlegare *în sens strict istoric* a evenimentelor) și nici cu subtitlul cărții: *Istoria ieroglifică (adevărată [...] de vrednicie a să crede scriitoriu[l], foarte pre amănunt însămnată...)*.

Cineva chiar a propus că ar fi de crezut ca *Istoria ieroglifică* să fi circulat, pe vremea autorului, în Moldova, fără această *Scară*...

Istoria lui Cantemir conține însă tot-deauna un *subtext*, pe care narațiunea propriu-zisă nu îl dezvăluie și pe care *Scara* nu îl sugerează.

Un *subtext* înseamnă *un alt text*, cu semnificații uneori paralele față de curgerea *normală* a „romanului” (așa cum a fost considerată *Istoria ieroglifică*).

Înseamnă *o a doua istorie* care se derulează în mod nevăzut, tainic, într-o *altă dimensiune* a cărții.

În cazul textului pe care l-am citat mai sus, indiciile presărate de Cantemir trebuie căutate cu atenție.

La începutul *Scării*, Cantemir ne spune că *Leul* reprezintă „partea moldovenească”, iar *Vulturul* „partea muntenească”.

Însă Leul și Vulturul au și alte semnificații, pe care autorul le deosebește de primele astfel:

Vulturul ceresc = „Dumnădzău-Părintele”;

Leul ceresc = „Iisus Hristos, Mântuitorul lumii”. Iar „Dumnădzău-Fiul” mai este numit și *Taurul ceresc*.

Sunt simbolurile biblice cunoscute[6] (le amintește și Arghezi în *Flori de mucigai*[7]):

[6] Sursa imaginii: http://ocawonder.com/2011/09/15/iconography-and-pornography-two-competing-worldviews/.

[7] A se vedea: http://www.romanianvoice.com/poezii/poezii/mucigai.php.

Și, deși în începutul cărții sale, autorul însuși pare a ne orienta către o altă deslușire a numelor Leului și Vulturului, aceasta nu este *unică*.

Pentru o înțelegere *pur istorică* a relatării, ne încurcă o afirmație repetată a autorului: *„cu cuvântul deodată și porunca li să pliniia”*; *„deodată, cu cuvântul, porunca cu fapta plinire”*; *„a marilor acestora împărați poruncă tot deodată și dându-să și plinindu-să”*.

Această precizare nu există nici măcar în basme, unde se află comparația binecunoscută a deplasării *ca vântul și ca gândul* (despre care am mai vorbit în alte situații și care are tot origine biblică).

Împlinirea însă a unei porunci *fără a exista nicio distanță temporală* între porunca propriu zisă și înfăptuirea ei este o *precizare teologică/ dogmatică*, care privește *geneza lumii* sau, în general, *modul de a acționa* al lui Dumnezeu.

Lumea a fost adusă *întru existență* la porunca lui Dumnezeu, situație în care *cuvântul/ porunca* Sa a coincis cu *venirea întru ființă* a ceea ce El a dorit să existe.

Adunarea sau *soborul* viețuitoarelor (al păsărilor și al animalelor), din istoria cantemireană imită acea *adunare*/ συναγωγή primordială (Fac. 1, 9: συναχθήτω/ să fie adunate, LXX).

Atunci, la începuturile lumii, *s-au adunat apele* de pe fața pământului, la cuvântul lui

Dumnezeu, pentru ca atât pământul, cât și apele să odrăslească viață din ele: din apă au ieșit păsările și viețuitoarele trăitoare în mediul acvatic, iar din pământ toate animalele care trăiesc pe el (*cf*. Fac. 1, 20-25).

Adunarea devine astfel corelativul *aducerii la viață*.

De asemenea, poate să semnifice *unitatea primară* la care Cantemir ar fi dorit să ajungă cele două țări românești: Valahia și Moldova. Cele două fiind *țări creștine*.

Totodată, porunca *împăraților* nu poate fi ignorată, pentru că *sfredelește* urechile celor din văzduh și de pe pământ și *„inima înspăimântată îndată simte sunetul”*.

Avem de-a face cu o *auzire* și o *simțire* metafizice, mai presus de receptarea obișnuită.

După acest început și după anunțarea *intenției de unitate* a tuturor făpturilor – de *sobornicitate* –, apar gâlcevile și pricinile de *dezunire*: *„numele fiindu-i* ***adunare****,/ altora cu lucrul ieste strămutare* (s. n.)”[8].

Adunarea se transformă, așadar, într-o adevărată *agoră filosofică*, în care se dezbate intens despre acele ființe care au o natură părut hibridă, din cauza căreia nu se poate spune cu precizie dacă sunt *animale* sau *păsări*.

Cantemir stabilește astfel, de la bun început, motivul dezbinării: echivocul ontolo-

---

[8] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 44.

gic sau posibila hibridizare: *„cine vreodată pasire dobitocită/ sau dobitoc păsărit/ au vădzut?”*[9].

Devin astfel subiecte de polemică următoarele creaturi (din această *arcă a lui Noe* devenită Areopag): Liliacul, Vidra, Brebul și Strutocamila/ Struțocămila, care *„ieste cămila nepăsărită/ și pasirea necămilită”*, adică *„nici într-o parte deplin/ și nici a unii firi,/ celea ce i să cad hirișii [firii]”*[10] nu are.

Problema pe care o ridică autorul depășește *decriptarea* strict istorică (și aceea valabilă):

Însă cât spre trebuința
a aceștii adverință [încredințări],
precum mi să pare,
nu pasire gramatică,
ce jiganie filosoafă
trebuie,
că nu etimologhiia numelui,
ce ființa lucrului
trebuie tâlcuită
când cineva de acel lucru
a să înștiința poftește.

Că în numele acesta doară
de ieste *vreo ascunsă ieroglifie*
(precum la egipțiieni
numele fiului [filului?]

---

[9] Idem, p. 43.
[10] Ibidem.

însămneadză chipul împăratului),
iar cât ieste despre etimologhie,
fietecine o poate pricepe,
că din struț, pasire,
și din cămilă, dobitoc ieste[11].

Iar problema esențială a lui Cantemir, care nu este *etimologică* sau *gramatică*, e aceea dacă *se pot cuprinde două firi într-un ipohimen* [într-o persoană]:

„Dară ași pofti să știu
cu ce privileghie
puteți strica axioma
vechilor filosofi și mathematici,
carii dzic[:]
(carile sint tot într-un chip
cătră altul al triilea,
tot într-un chip sint între sine)?

(Căci Vidra nu puține făclii
topise asupra cărților filosofești).

Și de vreme ce eu,
căci în prepusul dobitoacelor
și a pasirilor am cădzut
precum să fiu de apă,
cu cât dară,
rogu-vă,
mai vrednic ieste

[11] Idem, p. 67.

să să numască pasire
carile fără prepus
dobitoc ieste
și căci să să numasca dobitoc
carile fără prepus
pasire ieste?

(Nici vă mierați
de ale mele împleticite protases,
căci simperazma va ieși
arătătoarea adevărului).

Și așe *doaî fire*
într-un ipohimen neputând sta,
iată că fire ca aceasta,
oricarea ar fi,
nici pasire,
nici dobitoc ar fi,
și căci acela mai mare dreptate
înaintea nu a fețelor,
ce a fațărniciii voastre ai afla?

Și eu până într-atâta
de la toți de la voi
m-am așe de greu osândit?”

L-a aceasta cu toții întâi
să zâmbiră,
apoi râsă,
iară mai pre urmă cu chicote hohotiră,
dzicând:

„Vidra, cu neamul, și gândul
și cuvântul
ș-au pierdut!
Că *cine poate macar cu mintea
doaî firi
într-un ipohimen cuprinde*?” *etc*[12].

Două firi într-o *singură persoană* mintea omenească nu poate concepe pentru că acest lucru nu este posibil între ființele create de Dumnezeu.

Însă ceea ce nu este cu putință la oameni, este cu putință la Dumnezeu însuși. Pentru că Fiul lui Dumnezeu, care este *chipul Tatălui* (precum *„numele fiului/ însămneadză chipul împăratului”*), a luat și *chipul robului*, Hristos fiind *o persoană în două firi*.

Dar acest lucru nu este posibil în ordin creatural, decât în *„himera filosofilor”*[13], adică în speculația lor.

Vidra se apără de acuzații, argumentând că nu este un hibrid, ci doar *„în doaî stihii/ poci lăcui”*, pentru că *„din fire cu oarece mai mult/ decât alalte dobitoace sint dăruit”*[14].

Și susține că Struțocămila este un specimen *nefiresc*, pentru că ea nu are calități *în plus*, ci elemente specifice *în minus*:

[12] Idem, p. 42-43.
[13] Idem, p. 43.
[14] Ibidem.

Ca aceasta minune între voi,
o, jiganiilor și pasirilor,
ieste cămila nepăsărită
și pasirea necămilită,
căriia unii,
alcătuindu-i numele,
Strutocamilă îi dzic.

Aceasta precum
hirișă [din fire] Cămilă să nu fie
penele o vădesc,
și iarăși hirișă pasire
să nu fie
nezburarea în aer
o pârește
și vântul,
carile nu o poate ridica[15].

Silit de argumente, Corbul se vede nevoit să susțină *„deafirimea trupului”* [deofirimea/ deoființa] Struțocămilei:

Deci așe Corbul,
după ce multe sudori vărsă,
până hotarul mijlocitoriu află,
siloghizmul din protase
într-acesta chip încuie:
„Toată dihaniia cu doaî [două] picioare,
cu pene și oâtoare
ieste pasire.

[15] Idem, p. 43-44.

Dară tot Strutocamila
ieste cu doaî picioare,
cu pene și oâtoare.
Iată dară că tot Strutocamila
fără nici un prepus ieste pasire”.

Iar după încheierea
siloghismului acestuia,
palinodiia ritoricească
a poftori începu
și vatologhiia poeticească
prin multă vreme crăngăi:

„Pasire ieste Strutocamila,
pasire ieste;
și iarăși dzic:
pasire ieste Strutocamila,
dihaniia aceasta,
Strutocamila,
ieste pasire.
Pasirea aceasta
și dihaniia aceasta
ieste Strutocamilă”.

Apoi iarășile
hotarăle loghicești
în sine înturna,
dzicând:
„Pasirea să oaî [se ouă],
oaâle sint a pasirii.
Strutul să oaî,
oaî [ouă] are Strutul.

Iată dară că pasire
ieste Struțul".

Apoi iarăși ca dintâi,
numai într-altă formă
siloghizmul înturna:
„Pasirea are pene,
Strutocamila are pene.
Iată dară
că Strutocamila ieste pasire"[16] *etc*.

Spuneam recent că fragmente *poetice* de genul acesta i-au putut oferi un *model* lui Nichita Stănescu[17].

De asemenea, *„peștele Vidros"* al lui Nichita ni se pare inspirat din aceste fragmente ieroglifice[18].

De altfel, nici n-ar mai fi nevoie de a mai încerca să demonstrăm *poezia* acestui prim capitol hieroglific, pentru că această demonstrație a făcut-o deja Nichita[19].

Reproducem câteva mostre de poezie culese de Nichita din opera lui Cantemir, în

---

[16] Idem, p. 46.

[17] A se vedea cartea noastră: *Studii literare*, vol. 1, Teologie pentru azi, București, 2014, p. 227-235, http://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/29/studii-literare-vol-1/.

[18] A se vedea și: http://www.teologiepentruazi.ro/2009/05/25/oificarea-caprelor-si-un-fragment-de-dialog-dintre-nichita-si-cantemir/.

[19] *Cf.* Nichita Stănescu, *Cartea de recitire*, Ed. Cartea Românească, București, f. a., p. 11-24.

mod ilustrativ, din primele o sută de pagini ale cărții, după cum zice poetul:

Au nu tu,
odinioară,
prin fundul mării primblându-te
și spre vânarea peștelui
șipurindu-te,
eu din fața apei
te oglindiiam?

*

Cuvântul slobodzit mai iute decât
fierul împănat se duce
și piatra
în fundul mării aruncată
precum vreodată tot a mai ieși
tot să nădăjduiește,
iar cuvântul grăit,
precum va fi cu putință a să dăzgrăi,
toată nădejdea lipsește.

*

Căci mai cu credință ieste
cuiva
trupul fără vas ocheanului
a-ș crede
decât norocul până în al treilea ceas
adeverit
și nemutat a-și ținea.

*

Căci foamea în toate dzile
muritor a fi ne învață
și ieste o boală carea
nedespărțit tovarăș
tuturor părților trupului
și pururea
se află de față

*

O, oarba jiganiilor poftă,
lucrul dimpotrivă nesocotind,
că mintea și socoteala slăvii
la aceasta să sprijinește,
că ea cearcă pre cela ce nu o cunoaște,
vorovește cu cela ce nu o aude,
cu acela are de-a face,
carile nu au vădzut-o,
după acela merge,
carile de dânsa fuge,
pre acela cinstește, carile
puțin în samă o bagă,
pre acela ce nu o poftește,
îl poftește,
celui ce nu o va [vrea]
înainte îi iese,
și celui necunoscut pre samă să dă.
Iar hirișiia [obiceiul/ firea] slăvii
cea mai cu deadins ieste
ca să părăsească pre cel ce o cinstește,

și cu acela să rămâie,
carile o necinstește.

Fragmentul din urmă reprezintă *poetizarea* de către Cantemir, pusă în evidență de Nichita, a unui text cu valoare religioasă, ortodoxă. Este vorba despre *slava* pe care Dumnezeu o dăruie celor care fug de *slavă*.

Eminescu va sublinia următoarele cuvinte, cu o linie roșie pe marginea din dreapta, într-un manuscris românesc în care era copiată traducerea cărții Sfântului Nicodim Aghioritul[20] (*Paza celor cinci simțuri*):

> Dară, dacă voești a lua slava, înpinge [alungă] slava: iar dacă cauți slava, vei cădea din slavă.
>
> Iar sfântul Isaac [Sirul] zice: *„cel ce aleargă în urma cinstei,* [ea] *fuge de dinaintea lui. Și cel ce fuge de dânsa, în urmă îl va goni* [îl va urmări] *pre el și propovăduitoriu al smereniei lui să va face tuturor oamenilor”*[21].

Iată că avem un text patristic, a cărui *stilistică poetică* sau *poezie intrinsecă* a fost

---

[20] A se vedea: http://ro.orthodoxwiki.org/Nicodim_Aghioritul.

[21] Ms. rom. B. A. R. 3074 (*Cărticică sfătuitoare, pentru păzirea celor cinci simțuri, și a nălucirei, și a minții, și a inimii*), f. 84^r.

remarcată, pe rând, de Cantemir, Eminescu și Nichita Stănescu!

În orice caz, *retorica* acestui text seamănă și cu unele pasaje din *Învățăturile lui Neagoe Basarab*, ceea ce îi îndreptățește pe cei care au sesizat și *poezia* acestei cărți.

Reamintim deci aprecierile lui Nichita despre *poetul* Dimitrie Cantemir:

> Poezia nu ține de prozodie și nici măcar de cuvânt. A scrie un sonet nu înseamnă că ai făcut o poezie. Nici rima, nici ritmul nu sunt altceva decât farduri. Poezia se folosește de ele, cum se folosește și de cuvinte, numai din răsfăț și din întâmplare.
>
> Adevărata istorie a poeziei românești e cu totul alta decât aceea care ia în considerație numai volumele de versuri.
>
> Primul și cel mai mare poet român este Dimitrie Cantemir, deși «*cel mai mare*» pentru poezie trebuie respins, expresia fiind tributară migrației clasamentelor în zona esteticului în care singura afirmație de valoare poate fi numai: este poet sau nu este.
>
> Adevărata istorie a poeziei românești trebuie să-și consemneze nu numai maeștrii prozodiei, ci și marii poeți de dinaintea prozodiei, căci poet este Sadoveanu în unduitoarele sale naturi vii,

poet este Mateiu Caragiale în aura crailor și poet este Geo Bogza în *Cartea Oltului*, durabilă cât Oltul. [...]

Istoria ieroglifică, genială și stranie și unică alcătuire în limba română, este o operă predestinată nu unei vieți de cititor, ci mai multor vieți puse cap la cap și străbătute de o conștiință unică. [...]

Mirat eu însumi, aplecat asupra textelor, descopăr un mare înaintaș al lui Eminescu, Arghezi, Blaga, Barbu, Bacovia, un mare înaintaș egal cu urmașii săi și deci mai tulburător[22].

Însă, apropo de Sadoveanu, unul dintre personajele acestor pagini, Brebul, ne face să ne gândim la Kesarion Breb, eroul din *Creanga de aur*.

Onomastica eroului sadovenian are în ea ceva totemic (într-o formulă latino-greco-dacică ar însemna: *regele castorilor*)...iar personajul lui Cantemir pare a fi un boier loial, care acuză înstrăinarea Vidrei de neamul său (al moldovenilor), cea care,

ca valurile ce în spinare
[le] poartă
cea mai multă viață
tulburată
și neaședzată

[22] Nichita Stănescu, *Cartea de recitire*, op. cit., p. 11-13.

a-și petrece ș-au ales[23].

Cuvintele cu care Brebul lui Cantemir își încheie discursul par a fi scrise de...Sadoveanu:

> „Povestea Vidrii, noi, Brebii, din moșii, strămoșii noștri, așé am apucat-o, așé o mărturisim și așé o întărim. Iar voia fie a celor mai mari”[24].

Mai rămânem puțin în perimetrul acestei discuții, legate de aprecierea tiparului *stilistico-poetic* al scriiturii lui Cantemir, de către unii poeți postbelici, între care l-am remarcat pe Nichita, prin mărturisirea lui fermă, dar un caz cel puțin la fel de evident de *contaminare poetică* ni se pare a fi cel al lui Emil Botta.

Atitudinea acestor poeți poate să nedumerească, mai ales că mulți interpreți avizați ai *Ieroglificei* s-au pronunțat în favoarea ideii că avem de-a face cu o proză *ritmată și rimată*, dar *proză*.

De ce, atunci, această izbucnire de entuziasm, din partea unora, mai ales în perioada postbelică, după ce scriitura lui Cantemir a trecut *aproape neremarcată* până atunci?

Poate că un răspuns l-ar putea constitui următoarele afirmații ale lui Nemoianu (făcute

---

[23] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 40.
[24] Ibidem.

într-o analiză publicată la începutul deceniului al optulea al secolului trecut):

> „Privim poezia pe care o practică Leonid Dimov[25], Adrian Păunescu[26], Mircea Ivănescu[27], Ion Gheorghe[28] și vedem în ea continuarea unui proces. [...] Revenită la lirismul complet, poezia aceasta *nu mai are eveniment, ci numai stare de spirit*. [...] Dar [...] lirismul rămâne așezat pe liniile de forță ale unui cadru și ale unui eveniment care nu mai există. [...] Totul se petrece astfel *ca și cum epicul ar continua să facă parte din substanța acestei poezii* (s. n.)”[29].

Nemoianu explică acest fenomen prin faptul că lirica românească a trecut „prin experiența baladei” (a *cerchiștilor*) și a rămas „marcată” de aceasta. Discuția pe această temă nu ne interesează acum – în mod cert, *experiența baladescă* invocată are un cuvânt de spus în această privință, dar nu reprezintă

---

[25] A se vedea: http://ro.wikipedia.org/wiki/Leonid_Dimov.
[26] Idem: http://ro.wikipedia.org/wiki/Adrian_P%C4%83unescu.
[27] Idem: http://ro.wikipedia.org/wiki/Mircea_Iv%C4%83nescu.
[28] Idem: http://ro.wikipedia.org/wiki/Ion_Gheorghe_%28poet%29.
[29] Virgil Nemoianu, *Calmul valorilor*, Editura Dacia, Cluj, 1971, p. 42.

unica motivație pentru ceea ce constată criticul.

Însă această optică poetică postbelică a favorizat, fără îndoială, *privirea în urmă*, cu admirație, spre paginile *Istoriei ieroglifice*, a celor care au procedat astfel.

Mai mult, observațiile citate ne dau de gândit: dacă poezia era concepută, în epocă, drept *epic pietrificat în stare de spirit* sau ca *stare de spirit desprinsă dintr-un epic*, cu atât mai mult ar fi de înțeles de ce Nichita Stănescu *a apreciat* fragmentele excerptate din textul cantemiresc ca poezie „pură".

Părerea noastră este, totuși, că cei care au socotit scriitura ieroglifică *doar* o proză ritmată și rimată au luat prea mult în considerare *curgerea istoriei*.

Însă aici nu este o povestire asemenea celei din istoria lui Ureche sau Neculce și nici ca în paginile Sfântului Varlaam. Acolo putem vorbi de fragmente de proză ritmată și rimată. Aici însă, la Cantemir, istoria este mult prea *opintită* (și nu numai din cauza sintaxei) ca să se mai vadă prea bine *curgerea* despre care vorbeam.

Atunci când dorești să ajungi mai curând la *a rezuma povestirea* și la a o metamorfoza mental într-un episod din *1001 nopți*[30] sau din *Ferma animalelor*[31], ea pare într-adevăr că este o *fabuloasă narațiune*.

---

[30] A se vedea: http://ro.wikipedia.org/wiki/O_mie_și_una_de_nopți.
[31] Idem:

În realitate, privind paginile *Ieroglificei*, mai că nu se poate vedea *fluidul* povestirii de mulțimea *treptelor* retorico-poetice peste care acesta curge în cascade. Nu putem decât să ne întoarcem la spusele autorului însuși, anume că nu atât *istoria* l-a interesat, cât *deprinderea retoricească*.

Istoria aceasta este atât de des obturată de tablouri sau discursuri retorico-poematice, încât, în cel mai bun caz, putem vorbi despre *grădinile suspendate ale narațiunii*. Numai că o *narațiune suspendată* nu mai este narațiune.

Stendhal[32] ar fi avut serioase probleme în a urmări, cu *oglinda* lui, drumul „romanului” ieroglific[33].

Dar să ne întoarcem la polemica aprinsă pe care o continuă protagoniștii acestui *theatru*: Vulpea, Ciacalul, Lupul...

Discursurile fiecărui personaj conțin nenumărate *digresiuni* – adevărate *derapaje* – de la cursul *firesc* al relatării – dacă există un asemenea *firesc* narativ și dacă nu cumva epicul este doar o *plasă*, o mare *țesătură* întinsă pentru a putea cuprinde în ea toate

---

http://ro.wikipedia.org/wiki/Ferma_animalelor.

[32] A se vedea:

http://ro.wikipedia.org/wiki/Stendhal.

[33] Făcând „rezumatul subiectului”, Manuela Tănăsescu conchidea: „nu această înșiruire de întâmplări este adevărata *Istorie ieroglifică*, înșiruire care nu-i constituie nici măcar ceea ce se numește *subiectul operei literare*. [...] Dar este pentru oricine vizibil contrastul dintre ariditatea și banalitatea materialului faptic și adevărata substanță a cărții”, *cf.* Manuela Tănăsescu, *Despre „Istoria ieroglifică”*, Ed. Cartea Românească, București, 1970, p. 15-16.

monologurile autorului, *priveliștile* sau *dezbaterile* care l-au putut interesa. Un fel de *textura elementorum*...

Monologuri sau *comentarii auctoriale* pot fi numite în primul rând proverbele sau observațiile dintre paranteze, dar tot la fel de bine putem considera că Dimitrie Cantemir folosește cu succes *metoda avatarilor* literari, ca mai târziu Eminescu, dintre care excepțional este Inorogul, ceea ce nu înseamnă însă că nenumărate alte exemple de *gândire cantemirescă* nu se află inserate în comunicările altor personaje ale cărții.

O astfel de intervenție a *vocii din off* amendează *jurământurile* Vulpii, într-un fragment care pare că sintetizează câteva predici ale Sfântului Ioan Gură de Aur[34]: *„că giurământurile între muritori/ pentru altă nu s-au scornit,/ fără numai supt numele marelui Dumnedzău,/ demonul mai pre lesne/ meșterșugurile sale să-și lucredze[;]/ că unde ieste inima curată,/ nici întâi giurământul,/ nici pre urmă vicleșugul/ sau călcarea giurământului/ încape”*[35].

Sfântul Ioan Hrisostom e cunoscut pentru diatribele sale împotriva obiceiului vremii, practicat și de creștini, din păcate, de a-și întări cuvântul prin jurăminte.

O altă paranteză, mult mai lungă, fie că o atribuim personajului (adică Vulpii, în al cărei

[34] A se vedea:
http://www.ioanguradeaur.ro/.
[35] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 49.

discurs e inserată), fie autorului, este un prim *portret fantastic* al lăcomiei din această carte, lăcomie pe care n-o încape nici cerul, nici pământul, care nu ascultă nici de logică, nici de filosofia morală, nici de *tropul îndestulării* sau de *„graiul fără chip”* al măsurii, în *ritorică* sau în *gramatică*.

Ea este *dascălul* sau mai bine zis *dăscălița* alchimiștilor[36] care caută *„a metalilor șuvăite vine*” sub *rădăcinile munților*:

căci lacomul și sătul[ul] flămând ieste,
și lăcomiia nici în hotărâle gheometricești
să oprește,
nici de exțentrurile[37] astrologhicesti
să covârșește,
nici caută materia și forma filosofască,
nici cunoaște deosăbirea și alcătuirea
loghicească,
nici în ritorică *tropul îndestulirii* au ascultat,
nici în gramatică *graiul fără chip*
și cuvântul „agiunge” au învățat,

ce, precum să vede,
nu ucinică,
ce *didascală alhimistilor* ieste,
cărora nici adânc fundul mărei,
nici nestrăbătută a pământului grosime,

---

[36] A se vedea:
http://ro.wikipedia.org/wiki/Alchimie.

[37] Exțentrum [excentrum] = „loc carele ieste dinafară de mijloc”, după cum explică autorul în *scara*/ glosarul întocmit de către el.

nici pre supt rădăcinele munților
și stâncilor
a metalilor șuvăite vine,
nici depărtarea locului,
nici primejdiia mărsului,
nici nevoia agiunsului
și așeși nici iuțimea și arsura focului
de la acel din fantazie născut
și din crieri prefăcut
aur
îi poate opri[38].

E Cantemir adversarul utilizării exagerate a tropilor *retorici*? Cei care etichetează opera sa drept *barocă* n-ar zice...

De prisos să mai subliniem opinia sa *defavorabilă* în privința *alchimiei*, deși copiază un tratat de van Helmont[39]. Însă, ca și în cazul operei lui Wissowatius[40], Cantemir știe să discearnă...

Ciacalul [Șacalul] își pregătește discursul printr-un *exordiu* prin care încearcă să prezinte *raportul* în care se află adevărul și minciuna în această lume:

Vidra, neam cu prepus,

---

38 Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 50.
39 A se vedea:
http://en.wikipedia.org/wiki/Jan_Baptist_van_Helmont
40 Idem:
http://en.wikipedia.org/wiki/Andrzej_Wiszowaty.

cuvânt fără prepus [presupus/îndoială] au grăit
și sfat adevărat prietinesc au sfătuit

(ce unde urechile adevărului sint astupate,
acolea toate hrizmurile[41] să par basne).

Însa fietecarile dintre noi,
cu cea stângă numai,
iară nu și cu cea dreaptă
ureche ascultându-l,
nu numai cât că cuvântul
nu ș-au întărit,
ce încă mare grămadă de ură
asupra ș-au grămădit

(că mare scârșnetul roatelor
astupă voroava cărăușilor)

și în loc ce mulțumită
pentru dezvălirea adevărului
i s-ar fi cădzut,
nu numai din țară-și s-au izgonit,
ce încă și din izvodul neamului său s-au lipsit,
și aceasta nu dintr-altă pricină,
precum mi să pare, au purces,
fără numai din vechea
și *rânceda pizmăluire*.

Iară încăși, oricum ar fi, atâta cunosc,
că toate cu folos voroava Vidrii
și ei în stricare,

---

[41] Oracolele, profețiile.

și altora spre mai mare
neascultare
și neaședzare
s-au făcut

(că vântul vivorât
sau aerul tare clătit,
tocmit
și frumos viersul muzicăi alcătuit,
de la cât de ascuțitele la audzire
urechi abătându-l,
neaudzit îl face).

Și iarăși /.../
obiciuită ieste minciuna
haina adevărului a fura /.../.

Dară lin suflând
austrul adeverinții
și într-o parte dând
poalele hainei adevărului,
grozavă goliciunea minciunii
descoperindu-să
să arată[42].

Că *adevărul* nu se poate *auzi* acolo unde există multă *zarvă* din partea acelora care vor să bagatelizeze importanța argumentelor *drepte,* este un lucru pe care îl va repeta curând Cantemir, punându-l de data aceasta printre

[42] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 51.

sentințele Lupului, în convorbirea sa cu Brehnacea [Eretele] (din capitolul al II-lea al cărții):

În ureche *de pizmă îmbumbăcată*
și de zavistie astupată,
nici buhnetele căldărărești,
necum *line cuvintele* filosofești
a răzbate pot[;]

căci mai pre lesne s-ar audzi
voroava [vorba] între ciocanele căldărarilor
decât între multe gloate a varvarilor[43].

Dar la această discuție vom ajunge puțin mai târziu.

Cert este că *adevărul* nu se aude, așa cum vorba cărăușilor/ căruțașilor nu se mai aude de *„scârșnetul roatelor"*, nici *„viersul muzicăi"* de *„vântul viforât"*. Și mai ușor s-ar auzi cuvântul acolo unde căldărarii bat cu ciocanele arama, decât *„între multe gloate a varvarilor"*.

Prin *varvari*, Cantemir înțelege, desigur, pe cei care nu cunosc adevărul sau sunt împotriva lui, *barbarie* fiind orice minciună și încercare de mistificare – după cum se exprimă și în altă parte: *„silogismul dumisale Corbului în barbara alcătuit"*...[44].

Și, la adăpostul zarvei multe a *gloatelor*, al căror rol, întotdeauna, este acela de *a astupa*

[43] Idem, p. 87.
[44] Idem, p. 53.

cuvântul adevărului, *„obiciuită ieste minciuna/ haina adevărului a fura”*.

Iar acela care a îndrăznit a face cunoscut adevărul, *„mare grămadă de ură/ asupra ș-au grămădit”*, din partea tuturor, pentru că imediat s-a arătat *„rânceda pizmăluire”* împotriva sa.

„Dară lin suflând austrul adeverinții”, poate dezvălui minciuna ascunsă sub *„poalele hainei adevărului”*. Îmbrăcată, adică, în veșmintele adevărului, în *retorica* și *argumentația* acestuia, deși scopul nu este ajungerea la adevăr, ci, dimpotrivă, deplasarea atenției și abaterea cât mai departe de adevăr.

Concluzia Ciacalului este că Struțocămila *„nici pre pământ, nici în văzduh,/ nici în apă și nici în foc/ și așeși, nici undeva loc/ de traiu a avea/ va putea,/ ce doară* ***în a cincilea stihie****/ locaș de-și va dobândi (că obicinuită ieste fortuna,/ pre cel ce multe haine poftește a cerca/ și de cele ale sale a-l dezbrăca)”*[45].

Și iată cum, printr-o ironie care se vrea deopotrivă subtilă și *îngroșată*, Struțocămila ajunge – cum ar zice marele poet – *„chintesență de mizerii”* (*Scrisoarea III*).

Urmează, după discursul acestuia, o *secvență* de dimensiuni mai mari (care se extinde la capitolul următor), demnă de Esop și ai cărei protagoniști sunt Lupul și Vulpea.

Lupul întrerupe șirul polemicilor, pe care le consideră sterile, prin *„****cuvinte cioplite****/ și*

---

[45] Idem, p. 54.

supt pilde oarecum acoperite,/ însă tocmai la țenchiul [scopul] *adevărului dusă și nemerite"*[46].

Lupul consideră că dezbaterile asupra ontologiei struțocămilești sunt irelevante, fiindcă Vidra s-a exprimat asupra Struțocămilei „fără vreme"[47], iar cei care au polemizat cu Vidra și au condamnat-o, au făcut aceasta din zavistie, *„că zavistiia ieste jiganie cu multe capete* [hidră][48]:

Că mai lesne ieste cineva
o mie de ani în *fântânele cătranului*
să lucredze
și cu cătran să nu să pice
decât un ceas zavistnicul
cu cela [împotriva] căruia zavistuiește
voroavă [discuție] să facă
și *cuvânt pizmos*
din gură-i să nu-i iasă[49].

Scopul *sinodului*, al *adunării* tuturor viețuitoarelor din cele două monarhii nu era acela de a discuta despre *ființa ipohimenului* [a individului][50]:

---

[46] Ibidem.

[47] Idem, p. 56.

[48] Ibidem.

[49] Ibidem.

[50] Manuela Tănăsescu crede că, în aceste sentințe, Cantemir, asemenea lui Eminescu mai târziu, „evocă arheii peste care timpul trece ca o apă neprimejdioasă, lăsând intact

că [în]tâmplările precum vin, așe să și duc,
deasupra ipohimenului,
nicicum
ființa-i stricând[51].

Dimpotrivă, cearta e o *roată* care nu se mai oprește, rostogolindu-se la nesfârșit și distrugând *sensul adunării*:

Și așe în roată gâlceava întorcându-să,
o clătire [clătinare] nestătută
și neobosită
între toți să va scorni.

Și de ciia [de aici] urmadză [ca] între împărați
nu numai pentru Liliiac scânteile împotrivirii
a scântiia,
ce încă și pentru Fili și Inorog pârjolul mâniii
și pojarul izbândii
a să ațița.

Care lucru, *numele* ***adunării*** *fericite*
în porecla răzsipei nefericite
fără greș va muta[52].

---

neschimbatul lor tipar” *cf*. Manuela Tănăsescu, *Despre „Istoria ieroglifică”*, op. cit., p. 138-139.

Eu cred că nu e vorba numai de *arhei*, ci și de orice *ființă individuală*, a cărei *existență* nu este afectată de agenți exteriori. Întâmplările pot afecta deciziile noastre, în mod esențial, dar nu pot altera *ființa* în sine.

[51] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 56-57.

[52] Idem, p. 57.

Remarcăm preocuparea constantă a lui Cantemir pentru a evita *risipa nefericită* și dezmembrarea *adunării*.

Ca și Budai-Deleanu, în *Țiganiada*, dar cu aproape un secol mai devreme, Cantemir identifică sursa tuturor relelor în *dezbinarea* locuitorilor și în *polemicile sterile*.

Sigur, e loc aici pentru multe comentarii, dacă intrăm în *istoria* propriu-zisă...

Concluzia Ciacalului, spre exemplu, aceea de a o elimina pe Struțocămilă din orice categorie ontologică, rezervându-i doar posibilitatea de a constitui sau a fi parte din *al cincilea element*, eventual – printr-o ironie cruntă, desigur – dovedește *eșuarea în absurd* a dezbaterilor.

Însă argumentele și avertismentele Lupului sunt *distorsionate* prin *„dulce otrava”* din intervenția Vulpii. Încât mulțimile care ascultă luările de cuvânt, *„pre lângă a Vulpei de cuvânt împunsătură/ toată a Lupului uitară învățătură”*[53].

Și astfel se reiau *împunsăturile* între vorbitori.

O pasăre care *„în monarhiia pasirilor /.../ să cheamă Cucunos* [Cuc]*”* ia apărarea stăpânului său, Corbul, și susține superioritatea *păsărilor* asupra *animalelor*:

Fi-s-ar cădzut [s-ar cădea], o, priietinilor,
Lupul pildele sale ciobanului să le vândză

[53] Idem, p. 58.

și Vulpea prisăcariului bătrân
ciumiliturile să-și arete. /.../

Până când dară, o, pasirilor,
în glogozala
în zădar vă îngăimați
și statu[tu]l vredniciii voastre în samă nu băgați?
Până când vor urla,
vor lătra
și vor scânci jigăniile
și dobitoacele acestea,
carile pururea supt umbra noastră îmblă
și ochii noștri totdeauna
în spinarea lor privăsc?[54]

În mod cert, până la Cantemir, dacă putem spune astfel, limba română *nu știa* că are asemenea *potențe* metaforice și poetice.

După Varlaam, Grigore Ureche, Dosoftei și Miron Costin, opera lui Cantemir reprezintă un *salt* în potențarea expresivității limbii noastre.

Cu precizarea că fiecare dintre cele patru nume pomenite anterior a reprezentat, la rândul său, un *salt* important, în această dezvoltare pe care o putem totuși numi *uluitoare*, în secolele XVII-XVIII.

Cantemir ar fi putut foarte bine să spună, precum Miron Costin în explicarea intenției poemului său, că a scris această lucrare ca să

[54] Idem, p. 58-59.

demonstreze că și în limba română se pot face multe și complexe alcătuiri literare.

Deși Cantemir se plânge că materialul său lingvistic e insuficient, că limba română e *brudie* [necoaptă], totuși textul său demonstrează că numai *brudie* nu era limba în care scria el, că aceasta era o limbă *matură* și aptă de a oferi material pentru structuri literare foarte dificile, atât ca formă, cât și ca înțeles[55].

Nu neglijăm, desigur, nici efortul cu totul *remarcabil* al autorului.

Credem că scopul lui Cantemir a fost atins.

Mai mult, pare că întreprinderea literară a lui Cantemir căuta să arate că limba română era *„ca un fagure de miere”* (Eminescu, *Epigonii*) care își aștepta *mierea*. Adică scriitorii și textele care să aibă cuvenita complexitate și profunzime.

În opinia lui Dragoș Moldovanu:

> „Stilizarea presupune căutarea obstinată a virtuților expresive ale cuvântului, în vederea integrării sale pe baza similitudinilor și a diferențelor: niciun alt scriitor, până la Eminescu, nu a sondat atât de profund ca Dimitrie

---

[55] „Lamentația asupra necizelatei limbi, ca și la Ion Budai-Deleanu, apare ca o simplă afectare”, afirmă Elvira Sorohan, *Cantemir în cartea ieroglifelor*, Ed. Minerva, București, 1978, p. 95.

Cantemir potențialul artistic al limbii române”[56].

Cred, totuși, că n-ar trebui să-l uităm nici pe Dosoftei și nici *Biblia de la București*.

În luările de cuvânt care urmează, Cantemir face – prin intermediul personajelor sale, desigur –, de mai multe ori, *elogiul studiului* și al *înțelepciunii* și denigrează *prostia*.

Mai mult, pentru a dovedi că instrucția este a celui iubitor de înțelepciune și nu neapărat a celor din clasele superioare (*meritocrația* funcționa la acea vreme[57], în Țările Române, după cum și autorul nostru precizează în altă parte, poate chiar mai bine decât în zilele noastre), Cantemir pune o retorică fără cusur pe seama unor personaje provenite din clasele de jos: *jigăniuța* cu vorba în *„chip smerit”* dar cu *„subțire* [subtil] *meșter-șug”* și, respectiv: *„unul dintre gloate/ (din ceata dobitoacelor poate)”*.

În discursul acestora, autorul inserează, la tot pasul, *paranteze* poetico-filosofice, care pot alcătui, așezate împreună, un adevărat elogiu adus învățăturii și înțelepciunii, în tradiția *Învățăturilor lui Neagoe Basarab*:

---

[56] Dragoș Moldovanu, *Dimitrie Cantemir: între Orient și Occident. Studiu de stilistică comparată,* Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 76.

[57] A se vedea: http://www.teologiepentruazi.ro/2010/07/04/elitele-culturale-in-secolul-xvii/.

Că vredniciia sufletului
nu de pe frâmsețea trupului
să măsură.
Căci nebunul la chip frumos
și trupului grea pedeapsă
și numele la mare ocară
ș-au scos.

Iară înțeleptul grozav și ghibos[58]
nici au gândit vreodată,
nici au făcut lucru fără folos[59]. /.../

(că sfatul [pe] carile [îl] poate da
săracul învățat și înțelept
toți împărații nebuni și *neispitiți*[60]
nu-l pot nemeri).

(Că știința înțelepciunii
nu în scaunele trufașe și înalte,
ce *în capetele plecate*
și învățate
lăcuiește)[61] /.../

---

[58] Această asociere între *defectele trupești* și *însușirile sufletești* va fi ilustrată, în literatura apuseană, mai mult în epoca romantică.

[59] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 61.

[60] A fi *neispitit*, în gândirea ortodoxă, echivalează cu a fi *neîncercat/ fără experiență* capabilă să te conducă la înțelepciune. *„Căci experiența și ispita lucrului/ mai adevărată poate fi decât toată socoteala* [rațiunea, speculația] *minții,/ și argumenturile arătării de față/ mai tari sint/ decât toate chitelele* [calculele]*"*, *cf.* Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 53.

[61] Idem, p. 62.

Celor ce multe lumânări
în *citeala cărților* topesc,
ochii trupului
la videre să tâmpăsc.

Iară celora ce niciodată
pe slove au căutat,
macar că viderea ochilor
mai ascuțită ș-au păzit,
însă *neștiința*
în *întunericul* și în *tartarul necunoștinții*
i-au vârât. /.../

(că *sufletul înțelept*
pre cât gura cuvinte rele a nu grăi,
pre atâta și urechile
voroave fără folos [pentru] a nu audzi
își oprește). /.../
(că tot capul și sfârșitul filosofiii
ieste cineva *pre sine ce ieste*
a să cunoaște)[62]. /.../

În capul *pedepsit* [învățat]
și cu multe nevoi domirit
crierii cei mulți sălășluiesc[63].

Este o *filosofie morală* (chiar *ortodoxă*), notată, în cheie ritmic-muzicală, pe *portativul* retoricii[64].

---

[62] Idem, p. 64.
[63] Idem, p. 65.

Ne întrebăm dacă nu cumva autorul s-a gândit la un demers asemănător ca scop celui întreprins de Dosoftei, prin *versificarea psalmilor*.

În mod cert, obiectivul lui Cantemir nu era în primul rând *consemnarea* unei istorii, deși nici această intenție nu este neglijabilă, ci *telosul* principal era unul *educativ*.

Ca și Dosoftei, Cantemir se îngrijește, de fapt, de *formă/ stil* numai pentru...a privilegia *mesajul*.

Asemenea, Ioan Budai-Deleanu va scrie *epopeea* sa pentru „a introduce un gust nou de poesie românească”[65], fără a lăsa deoparte intenția *educației* pe multiple planuri.

Cantemir urmărea atât cultivarea unui *nou gust literar*, cât și *educarea* în spirit religios și moral.

Registrul *stilistico-poetic* folosește acestor autori pentru *scopuri extraliterare*. Ar fi însă absurd să li se pretindă ca să fi slujit *artei pentru artă*.

Revenind la text, *stultiția* (în general, respectiv a Struțocămilei, în particular) este amendată fără crușare:

---

[64] „*Istoria ieroglifică* este o vastă partitură”, susținea Manuela Tănăsescu, în *Despre „Istoria ieroglifică”*, op. cit., p. 183.

[65] Ioan Budai Deleanu, *Țiganiada sau Tabăra țiganilor. Poemation eroi cómico-satiric alcătuit în doaosprăzece cântece*, ediție îngrijită de Florea Fugariu, repere istorico-literare de Andrei Rusu, Ed. Minerva, București, 1985, p. 9.

în locul crierilor,
vântul sau aierul clătit întra
și [și] lăcaș vecinic în căpățină-i își afla /.../

și așe din vântul strâns,
vânt sloboade
(că cineva ce nu are,
a da nu poate)[66].

Filosofia lui Cantemir este însă foarte ușor de identificat în fragmentele următoare, unde mulțimea, cu *„mintea spre înțelegere gătată/* [care] *mai tare pătrunde cuvântul adevărului/ decât prin moale grosimea trupului/ ascuțită simceaoa* [lama] *fierului"*, întreabă:

Dară cine între noi poate fi
acela carile mai mult
sufletul în filosofie să-și fie crescut
și *după pravile* el trupul să-și fie scădzut?

(Că cu anevoie ieste cineva
trupul în toate pre larg
și de sațiu să-și hrănească
și sufletul de poftele trupești
nebetejit să-și păzască),

(că precum în hrana slobodă
trupul să îngroașă

---

[66] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 63.

și să îngrașă,
așe *de post* trupul vitionindu-să [slăbind],
sufletul să supție [*se subțiază* de patimi]
și să învârtoașă [se întărește în virtute])

(căci foamea la trup moarte firească,
iară la suflet viață cerească
aduce)[67].

Suntem în fața unui fragment care ne aduce aminte de *Divanul* și de inflexibilitatea *înțeleptului* în fața tentațiilor *lumii*.

Filosofia lui Cantemir nu s-a modificat, în scurta vreme care a trecut de la publicarea *Divanului*, și, de altfel, nici nu credem că va ajunge vreodată să se modifice, până la sfârșitul vieții autorului.

Un alt pasaj dintr-o nouă intervenție a Vulpii face diferența între *logică* sau *filosofia dialectică*, după cum o numește Cantemir, și *filosofia* adevărată sau acea înțelepciune care cunoaște *ființa lucrului*, iar omului îi aduce *cunoașterea de sine* (un principiu socratic în filosofie, dar care, neenunțat ca atare, este totuși implicit în *Scriptură* și reprezintă, totodată, un *principiu ascetic* esențial):

Firea așe de înțelepțește
pre la toți darurile sale ș-au îndămânat,
cât pre unii în cuvânt,

[67] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 68.

iară pre alții în lucru,
pre unii în poruncă,
iară pre alții în ascultare,
pre unii în stăpânire,
iară pre alții în supunere
vrednici, putincioși
și suferitori i-au arătat[68].

Așijderea, unii în gramatică,
iară alții în poetică,
unii în loghică,
iară alții în ritorică,
unii în cea ithică [etică/morală],
iară alții în cea fizică
filosofie
mai isteți,
și unii într-ună,
iară alții într-altă învățătură
și meșterșug mai vestiți
și mai fericiți,
după a firii orânduială au ieșit

(că [ceea] *ce unul Dumnedzău dăruiește,*
și orânduiește,
toată lumea nici a lua,
nici a clăti [clătina] *poate*).

De care lucru umilita mea prostime
(poate fi din năstavul firii
spre aceasta orânduită)
mai mult în cele cinci glasuri a lui Porfirie

[68] Probabil o parafrază la I Cor. 12, 4-12.

și dzece categorii a lui Aristotel
zăbăvindu-să,
cu cheia meșterșugului meșterșugurilor
(căci loghicăi acest titlu a-i da
m-am obiciuit)
ușile a deșchide
și lăcățile a descuia
pociu;

iar mai *înluntrurile cămărilor firii*
nici a întra
și mai nici a căuta
pociu
(că *împărățiia firii*,
precum are domni, senatori,
deregători și orânduitori,
așe are și plugari, și morari,
și portari, și chelari).

De care lucru socotesc,
precum am și mai dzis,
că nu dialectic,
ce *filosof* la aceasta slujbă
trebuiește,
că a dialectecului socoteală ieste
numai forma siloghizmului să fie,
după canoanele loghicăi,
fie-i macară materiia pentru carea
siloghizmul face și necunoscută.
De care lucru și eu mai mult ființa socotelii
sau a chitelii
decât a lucrului

pociu cunoaște[69].

Deosebirile cu care operează Cantemir sunt evidente.

Discursul acesta al Vulpii (și *disculparea* ei) urmează întrebării care căuta să identifice pe înțeleptul care *„sufletul în filosofie să-și fie crescut/ și după pravile*[le ortodoxe, după rânduiala postului] *el trupul să-și fie scădzut”*, după cum am văzut mai devreme.

„Cu cheia meșterșugului meșterșugurilor”, printr-un simplu *siloghizm*, putem observa și noi că *sufletul filosof* care *„să subție” prin post* ca să ajungă la *„viață cerească”* este cel care are acces în *„înluntrurile cămărilor firii”*, fiind mai presus de *categoriile* lui Aristotel[70] și de *socotelile* neoplatonice ale lui Porfirie[71].

Cantemir utilizează o sintagmă, *„împă-răția firii”*, pe care o vom mai întâlni în...poezia lui Goga: *„Iar tu mă chemi, împărăție-a firii,/ Tu-nlăcrimată[72], sfântă dimineață!”* (*Lăcaș străbun*).

Într-un alt poem (*Dimineața*), se deschide *poarta edenică* a codrilor pentru a

---

[69] Idem, p. 69.

[70] A se vedea: http://ro.wikipedia.org/wiki/Aristotel.

[71] Idem: http://en.wikipedia.org/wiki/Porphyry_(philosopher).

[72] *„Înlăcrimată”* e o metaforă revelatorie (se referă la *calitatea* luminii matinale) și nu o sugestie patetică, așa cum pare. Dincolo de orice alte considerente, există o *poezie a naturii* la Goga care poate să facă față unei analize pretențioase.

intra *Împăratul măririi* (*cf.* Ps. 23, 7-10), ca să aline *durerile firii*: *„Deschideţi larg poarta, cărunţilor brazi,/ Să vie-mpăratul măririi* [Hristos, Împăratul slavei]*,/ Să mângâie jalea nestinsului dor,/ Să-mpace durerile firii...”*.

Înaintea lui, Eminescu utilizase o altă metaforă *sintetică* (presupunând o întreagă *perspectivă* cosmică), *„farmecele firii”*[73] sau *„farmecele milei”* (*„Și el îmi dete ochii să văd lumina zilei,/ Și inima-mi împlut-au cu farmecele milei,/ În vuietul de vânturi auzit-am a lui mers”... – Rugăciunea unui dac*), pe care Goga o „rescrie” în poezia sa: *„legea farmecelor firii”* (*Rugăciune*), *„curatul chip al farmecelor firii”* (*Cântăreților de la oraș*).

„Canoanele loghicăi” nu pot pătrunde și compartimenta *„înluntrurile cămărilor firii”*, a căror cunoaștere ține de *revelație* și nu de observație. Și anume de *revelația* în inima omului din partea Aceluia care dăruiește și *lumina zilei*, și *lumina farmecelor milei*.

În acest moment nu îmi e cunoscut, cu precizie, care este *traiectul tradițional* pe filiera căruia a fost moștenit conceptul de *împărăție a firii*.

Înluntrurile cămărilor firii scapă, în orice caz, *categoriilor* lui Aristotel.

Tradiția creștin-ortodoxă vorbește despre *cămările* Raiului (*cf.* In. 14, 2) și, respectiv, ale Iadului[74].

---

[73] E drept că Eminescu se referă mai mult la *farmecele firii feminine*, în contexte negative.

[74] A se vedea:

O *întipărire imagologică* a acestei realități se poate observa în *arca* pe care Dumnezeu i-a poruncit Sfântului Noe să o construiască (și pe care Sfântul Efrem Sirul o consideră *icoană* a Raiului, în mod aparte): „să faci într-însa trei rânduri de cămări: jos, la mijloc și sus” (Fac. 6, 16, *Biblia 1988*).

În LXX: „ποιήσεις [...] κατάγαια διώροφα καὶ τριώροφα ποιήσεις αὐτήν/ vei face arca [...] [cu cămări] dedesubt, [și] cu două și trei etaje o vei face pe ea”[75].

În VUL: „cenacula et tristega facies in ea/ cămări și trei etaje/ nivele vei face în ea”.

În această *împărăție a firii*, Cantemir nu vede numai *cămări* a căror adâncime e impenetrabilă pentru „rațiunea suficientă”, ci și o întreagă ierarhie pe care o și indică prin analogie: *„precum are domni, senatori,/ deregători și orânduitori,/ așe are și plugari, și morari,/ și portari, și chelari”*.

Așadar, autorul separă *filosofia* care privește *ființa lucrului* de *cunoașterea dialectică/ logică*, pe care o consideră insuficientă, și care are în vedere doar *ființa socotelii* (raționalitatea discursivă/ *dialectică*).

Pravilele filosofiei pe care o cinstește Cantemir presupun *postul*, adică asceza, fiind așadar *principiile* învățăturii ortodoxe. Iar

---

http://www.teologiepentruazi.ro/2014/04/18/din-poezia-triodului-3/.

[75] Conform traducerii Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș. A se vedea: http://www.teologiepentruazi.ro/2011/09/11/facerea-cap-6/.

filosofia aceasta înseamnă introducere în *„înluntrurile cămărilor firii”*, prin cunoașterea *ființei lucrului*, adică a sensului său în univers, a scopului sau a rolului cu care a fost creat de Dumnezeu.

A cunoaște *împărăția firii*, cu tot cu *lăuntrul cămărilor* ei, înseamnă a cunoaște *biblia cosmică*, raționalitatea universului zidit de Dumnezeu spre a fi *interlocutor* al omului – o temă tradițională în literatura bizantină și românească –, despre care am mai vorbit cu alte ocazii, inclusiv în legătură cu *Istoria ieroglifică*[76].

Iar a ști *să citești* biblia cosmică înseamnă a *a fi luminat* de Dumnezeu ca să înțelegi *semantica universală*.

Chiar înaintea lui Nichita Stănescu, Manuela Tănăsescu avertizase însă că „Dimitrie Cantemir este un mare poet”[77], dar fără să fi purces la exercițiul propriu-zis de a așeza textul *în versuri*, ca Nichita, ulterior. Însă ea a susținut că:

> „Zeci de pagini din *Istoria ieroglifică* sunt adevărate poeme de mare rafinament și subtilitate, care trebuie citite ca

[76] A se vedea cartea noastră: *Epilog la lumea veche*, I. 1, ediția a doua, Teologie pentru azi, București, 2014, p. 382-392, http://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/11/epilog-la-lumea-veche-i-1-editia-a-doua/.

[77] Manuela Tănăsescu, *Despre „Istoria ieroglifică”*, op. cit., p. 193.

atare, pentru frumusețea lor intrinsecă și nu pentru rolul în desfășurarea acțiunii”[78].

În opinia sa, cu care suntem de acord,

„filosofia [...] este chiar tonalitatea de bază, *liantul care încheagă părțile întregului* (s. n.)”[79].

Exegeta face această afirmație după ce comparase *Istoria* lui Cantemir „cu o întinsă broderie”, considerând că „atenție nesfârșită a dat însă autorul *firului* care țese arabescuri și chipuri fantastice”[80].

Comparația sa ne aduce aminte de *viziunile* lui Dosoftei, din *Psaltirea în versuri*, pentru care Biserica are *„veșmânt de mătasă”* (Ps. 73, 14), *curți de mătase* (*„la Domnul în casă* [biserică],/ *În curțâle cele de mătasă”* – Ps. 133, 5-6) și *„aur cu ozoară*[81]*”* (Ps. 73, 20).

Ozoare avea Cantemir și în tradiția moldovenească arhitectonică, putând să le admire la Dragomirna[82] sau la Trei Ierarhi[83]:

---

[78] Idem, p. 192.

[79] Idem, p. 129.

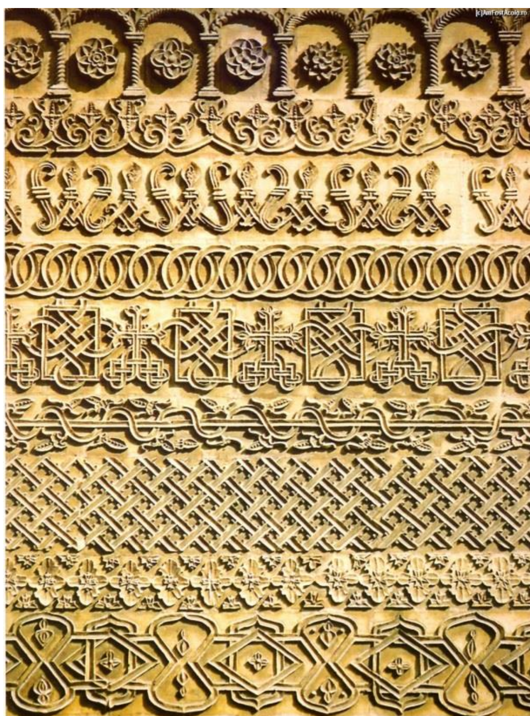
[80] Idem, p. 128-129.

[81] *Ozor* = motiv de broderii.

[82] Sursa imaginii: http://www.cotidianul.ro/maica-stareta-stavrofora-macrina-saucinitanu-suntem-exact-oamenii-vremurilor-de-acum-244423/.

[83] Sursele fotografiilor:
http://amfostacolo.ro/romania-pareri,15/iasi,423,1192/descopera-iasul-si-

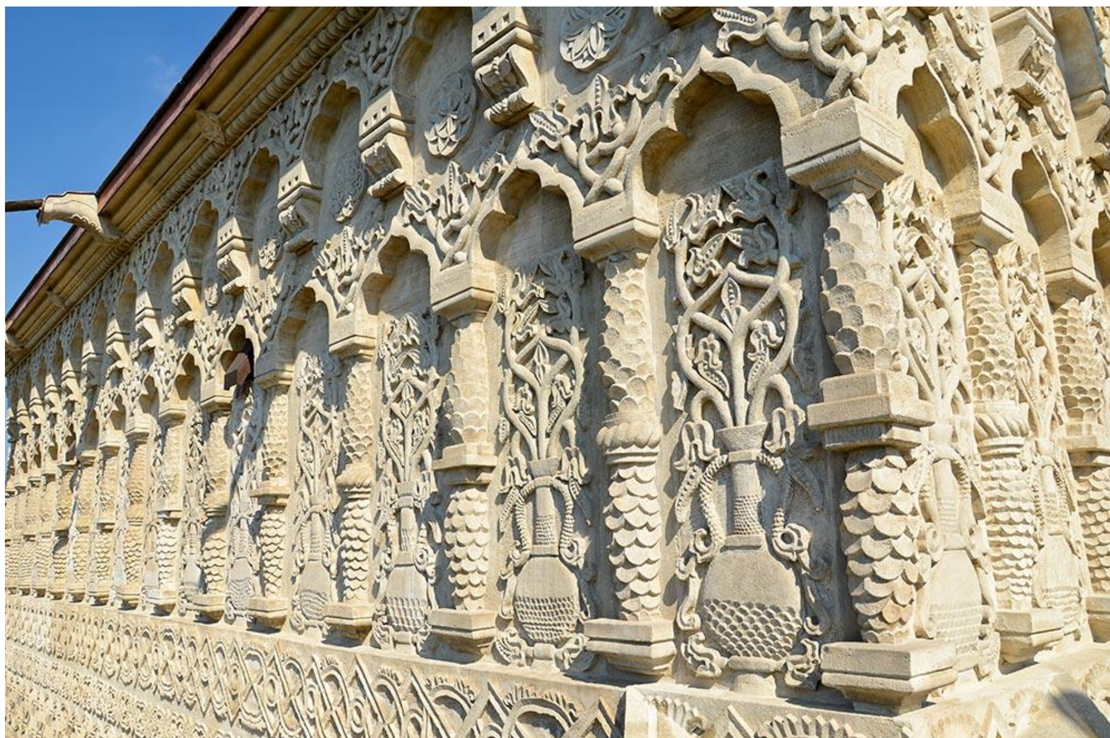

imprejurimile,5091/impresii-sejur-si-fotografii-vacanta__27724.htm.

Și: http://ziarullumina.ro/reportaj/manastirea-sfintii-trei-ierarhi-sarbatoare.

Și tot Manuela Tănăsescu vede în Cantemir, în anumite pasaje ale cărții despre care discutăm, „un elegiac în tradiția stabilită la noi de un Miron Costin”[84], observație la care subscriem.

Cantemir avea o *tradiție stilistică* și *literară* în care scria.

Dragoș Moldovanu a căutat (și a reușit) să demonstreze existența acestei tradiții culte, în *dezvoltarea sa organică*[85], recunoscută de el în *stilul savant* al cronicarilor[86]. Deși el nu vede în *proza ritmată și rimată* o tradiție

[84] Manuela Tănăsescu, *Despre „Istoria ieroglifică”*, op. cit., p. 138.

[85] *Cf.* Dragoș Moldovanu, *Dimitrie Cantemir. Între Orient și Occident*, op. cit., p. 101-102.

[86] A se vedea Idem, p. 101-156.

românească, cu rădăcini la Coresi, Moxa și Varlaam (cum au propus alții), ci o *creație* pe teren românesc (având însă, în opinia sa, alte modele, în Bizanț și în Occident) a scriitorilor de la confluența secolelor XVII-XVIII:

> „Există deci, în cultura românească din jurul anului 1700, o orientare preferențială a scriitorilor spre proza poetică (ritmată și rimată), care se constată la personalități de formație diferită (Dimitrie Cantemir, Teodosie Veștemeanul [pe care, în urma sesizărilor lui N. A. Ursu, îl consideră autorul *Istoriei Țării Românești*, atribuită de alții lui Constantin Cantacuzino][87], Antim Ivireanul)”[88].

La Sfântul Antim Ivireanul, spre exemplu,

> „străbătută de un puternic fior liric, predica mitropolitului include adesea fragmente ritmate, de dimensiuni variabile, care angajează uneori pasaje întregi”[89].

---

[87] Însă Teodosie Veștemeanu a fost mitropolitul care i-a precedat lui Antim pe tronul mitropolitan al Ungrovlahiei și care a lăsat *prin testament* ca Antim să îi urmeze în scaun. Dacă opinia lui N. A. Ursu și D. Moldovanu ar fi adevărată, în legătură cu Teodosie – considerat de obicei un *mitropolit șters* –, atunci cu atât mai mult se explică *iubirea și înțelegerea sa* față de Antim, precum și atașamentul acestuia față de Teodosie.

[88] Dragoș Moldovanu, *Dimitrie Cantemir. Între Orient și Occident*, op. cit., p. 95.

[89] Idem, p. 94.

Fără ca cei doi mari scriitori, Antim și Cantemir, să se fi influențat reciproc...[90].

Despre *calitatea poetică* a scrisului antimian, ca și despre apropierile care se pot face de opera lui Cantemir, și nu numai sub raport stilistic, am vorbit și noi adesea, atât în teza noastră doctorală, cât și în alte articole și cărți.

Ceea ce îi unește nu este numai *„orientarea preferențială a scriitorilor spre proza poetică”*, generată de un „spirit baroc” al epocii, ci și o anumită *filosofie*, specifică *universului ortodox*.

Mai mult, am arătat și continuăm să susținem că, între operele celor doi, anumite *coincidențe* de viziune *literară* și *filosofică* pot părea *izbitoare*. Iar *modelul*, atât *stilistic*, cât și *filosofic*, nu se afla „în predicile lui Ilie Miniat, realizate în maniera lui Segneri”, pe care Antim se poate să le fi cunoscut și „pe care [Cantemir] le ascultase cu încântare la Constantinopol”[91].

Scriitorii noștri au și alte *repere*, în perimetrul lumii ortodoxe, mai vechi și mai noi.

Revenim la *firul* istoriei cantemirene. Vulpea, „de sula zavistiii împunsă”[92], încearcă

---

[90] Mai mult, în epocă, „nu numai stilul cronicarilor sau al marilor prelați de formație savantă, dar și cel din cancelariile domnești și chiar din scrisorile particulare reflectă predilecția pentru o topică inversivă consecventă, care devine efectiv o marcă a exprimării culte”, *cf.* Idem, p. 142.

[91] Idem, p. 95.

[92] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 70.

să îl propună pe Lup ca fiind acel *filosof* care să corespundă profilului indicat mai sus și pe care toată *adunarea* îl aștepta pentru a le putea dezlega enigma Struțocămilei.

În urma refuzului acestuia de a-și asuma sarcina propusă, Vulpea se preschimbă din *retor* în *narator*, relatând două povești pilduitoare din faptele Lupului, care pot fi socotite *fabule în fabulă* – și cărora cititorul, ca un *lector in fabula*[93] ce se află, trebuie să le decripteze sensul – sau chiar...*balade*.

Spuneam, de curând[94] (și reamintesc), că Ecaterina Țarălungă a sesizat „procesul de folosire a folclorului *ca suprafață de contact cu mentalitatea populară*" și „felul cum *modelează* Cantemir limba și stilul popular, prin [...] *acțiunea asupra structurilor de suprafață și de adâncime*", ajungând să extragă o concluzie importantă:

> „Faptul că *ideea însăși de bocet, blestem, orație, parabolă este atacată, substituindu-i-se alte sensuri decât cele uzuale* [populare], *vădește intenția de a modifica mai mult decât mijloacele de expresie, adică limba și stilul: vădește dorința de a influența mentalitatea însăși*

---

[93] A se vedea: http://it.wikipedia.org/wiki/Lector_in_fabula.

[94] Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Studii literare*, op. cit., p. 188-189.

> *a poporului*, care le permisese până atunci să funcționeze în anumite tipare”[95].

A cunoaște *intenția* lui Cantemir ne poate lămuri în privința *apelului* la creația populară a autorului nostru.

Dragoș Moldovanu, care este un adversar (și nu fără temei) al teoriei influențelor populare/ folclorice în cazul *plângerii* Hameleonului și al *eleghiei* Inorogului (vom ajunge mai târziu la ele), are, în această situație, o opinie mai nuanțată:

> „Într-adevăr, există aici câteva povestiri ale Vulpii care *se deosebesc structural față de stilul de ansamblu al romanului* [...].
>
> Acest stil [al pildelor pe care le oferă Vulpea] *nu este curat popular*, cum l-au considerat mulți, ci include un anumit *procent de stilizare* – cum a observat cu finețe Manuela Tănăsescu – care ne permite să putem vorbi la fel de bine de *un stil savant diluat*.
>
> Vom numi această reapariție calitativ diferită a structurilor stilistice populare într-un studiu avansat al

---

[95] Ecaterina Țarălungă, *Dimitrie Cantemir. Contribuții documentare la un portret*, Ed. Minerva, București, 1989, p. 251-253. Sublinierile ne aparțin.

organizării formale *emergență stilistică*”[96].

Avem doi exegeți care susțin, unul *intenția de diluare a stilului savant*, iar celălalt *dorința de a influența mentalitatea populară*.

Acest fapt ne poate vorbi despre elaborarea *Istoriei ieroglifice* cu scopul de a o publica și de *a educa* prin ea gustul literar (și poate chiar despre dorința de a *fundamenta literele românești*, în sensul propriu al cuvântului, deși această ipoteză este de discutat).

Publicarea nu s-a petrecut, dar nu este exclus ca autorul să-și fi dorit acest lucru, așteptând însă timpul potrivit. Care, din păcate, nu a mai venit.

Însă *conștiința auctorială* este lesne de recunoscut.

Mai înainte de a se derula cele două *episoade baladești*, Cantemir introduce în *captatio benevolentiae* a Vulpii o lungă paranteză, în care face un neasemuit elogiu scriitorului sau cronicarului, celui care nu lasă a se pierde lucrurile în negura uitării (o laudă în același sens adusese și Miron Costin, în prefața cărții sale, *De neamul moldovenilor*, care vede un model *principial* în *Scripturi* și în

[96] Dragoș Moldovanu, *Dimitrie Cantemir. Între Orient și Occident*, op. cit., p. 150-151. Sublinierile ne aparțin, de asemenea.

istoria Sfântului Moise, cel ce a scris „letopisețul de zidirea lumii”[97]):

căci istoricul adevărat – adecă
carile istoriia adevărat
precum s-au avut istorisește –
lauda împreună cu făcătoriul împarțește,
căci cela au ostenit lucrul a săvârși,
iară cesta au nevoit în veci a să pomeni.

Și încă mai mult pre scriitorii
decât pre făcătorii
minunelor
fericiți și lăudați a numi
voiu îndrăzni.

Căci după armele și faptele iroilor,
condeiele istoricilor,
de nu s-ar fi pre alb clătit,
încă de demult și lauda numelui lor
deodată cu oasele
țărna o ar fi acoperit.

Și așe, aceia au fost
a lucrurilor făcători,
împreună și muritori,
iară ceștea numelui au fost înoitori
și în veci stăruitori[98].

---

[97] *Cf.* Miron Costin, *Opere*, ediție critică de P. P. Panaitescu, ESPLA, 1958, p. 241-242.

[98] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 74.

Straniu lucru este, însă, acela că Dimitrie Cantemir nu inserează acest *elogiu* la începutul cărții sale – cum făcuse Miron Costin – dacă *Istoria ieroglifică* este cu adevărat o…*istorie*, care urmărește în mod fundamental să salveze *de la uitare* o serie de evenimente pe care autorul le cunoaște.

Și mai straniu e că această *laudă* prefațează două istorisiri ale Vulpii care sunt *pure fabulații*.

Însă *filosofia* lui Cantemir e cu adevărat astfel întrețesută încât să apară *ca un fundal* între întâmplări care *par* că formează *prim-planul* cărții. În realitate, istoria e doar un *pretext* pentru *dezvoltările reflexive* numeroase ale autorului.

Începuturile celor două relatări ale Vulpii sunt de *basm* (basm în versuri) sau de *povestire populară*:

Odânăoară era un om sărac,
carile într-o pădurița,
supt o colibiță
era lăcuitoriu.

Acesta, mai mult de dzece găini,
2 cucoși, doi miei și un dulău,
altăceva după sufletul său
nu avea.

Deci dulăul atâta era
de bun păzitoriu
și atâta de tare în giur împregiurul
casii străjuitoriu,
cât nici frundză de vânt să să clătească
și el *asupra sunetului* să nu năvrăpască[99]
cu putință nu era

(că mai bunu-i și mai de nedejde ieste
dulăul deșteptat
decât străjeriul *însomnorat*
sau *cu vinul îngropat*).

Dulăul așe
pre dinaintea casii pururea să afla,
iară găinele în podul colibii să culca,
mieii noaptea dinaintea ușii în tindiță,
iară omul ostenit
și obosit,
dacă viniia
de la lucru, în colibiță
spre odihnă să aședza[100].

*

Iară Vulpea iarăși
apucă a mai dzice:
„Ce de aceasta vă minunați,
o, iubiților miei frați?
Căci eu și altă înțelepciune

---

[99] Să nu se năpustească.
[100] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 74.

în capul Lupului am văzut,
pre carea, dacă o voi povesti,
precum pre aceasta cu multul covârșește,
singuri o viți mărturisi.

Și *macară că istoriia*
în chip de basnă s-ar părea
și de abiia
să o poată cineva
crede
până cu ochii nu o ar videa,
însă atâta cinstea
coadii mele nebetejită
cereștii să o păzască,
precum că ce cu ochii am privit,
aceia cu gura vă povestesc.

Odânăoară era un boier
carile avea câtăva herghelie de iepe.
Avea la iepe și un hergheligiu,
carile pre cât era de bun păzitoriu,
pre atâta era la vin tare băutoriu.

În[tre] iepe era și un armăsariu prea frumos,
carile cu cât era la chip de iscusit,
încă mai mult era
cu vitejești duhuri împodobit.

Căci atâta de tare nu numai al său,
ce și a celorlalți armăsari cârduri
păziia,

cât hergheligiul din toate vredniciile
numai cu beția îl întrecea

(că mai vrednic
să poate numi un dobitoc
carile *slujbele firii sale păzește*
decât un om carile
cele pre mână-i credzute
cum să cade nu le otcârmuiește)[101].

Îl auzim parcă, în anticipație, pe Creangă, cel din basme, sau pe Sadoveanu, cel din *Hanul Ancuței*[102].

Însă îndrăzneala *sintactico-stilistică* a lui Cantemir este *mai mare* decât a tuturor scriitorilor în limba română de până atunci. Iar *metamorfozele limbajului* îl apropie indubitabil de marii poeți moderni de mai târziu.

Cred însă, că mai degrabă am putea vorbi de *filosofie poetizată* (sintagma lui Negoițescu) în cazul lui Cantemir decât în cel al lui Eminescu. Chiar dacă, de multe ori, e vorba de o *filosofie morală* sau de *filosofie* în sens etimologic, ca *iubire de înțelepciune*.

Și în cazul celor două povestiri, despre care discutăm, avem *parabole* cu scop etic, în care omul este *moralizat* pentru că nu urmărește *„slujbele firii sale”*. În această situație, chiar și un animal care se comportă *în*

[101] Idem, p. 78.
[102] A se vedea:
http://ro.wikipedia.org/wiki/Hanu-Ancuței.

acord cu firea sa este *mai vrednic* decât omul. Așa cum este cazul *câinelui* și, respectiv, al *calului/ armăsarului* din parabolele cantemirene.

Pentru că, deși Vulpea *declară* că *scopul* relatărilor este de a demonstra înțelepciunea Lupului, adică a unuia dintre personajele cărții, s-ar părea totuși că *scopul* scriitorului însuși vizează o altă *morală* decât intenția declarată a *personajului narator*, și care este una *generală* și nu are o neapărată legătură cu faptele *istorice*.

Introducerea episoadelor finale este peste poate de poetică:

Iară când făcliia cea de aur
în sfeșnicul de diiamant
și lumina cea de obște
în casele și mesele tuturor
să pune,
Lupul și altă soție își cercă
și pre altul ca sine află /.../

Deci, *după ce părintele planetelor*
și ochiul lumii
radzele supt ipoghei [orizont] *își sloboade*
și lumina supt pământ își ascunde,
când ochiul păzitoriului să închide
și a furului ca a șoarecelui să deșchide /.../
[atunci] lupii împreună
spre locul știut să coborâră[103].

---

[103] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 76.

*

Căci avea Lupul un loc înalt
în vârvul unui deal însămnat,
de unde în toate dzilele oglindiia
încotro hergheliia îmblă
și dincotro hergheligiul
b[e]at sau treaz vine.

Că oricând hergheligiul b[e]at să culca,
niciodată gâlceava
în herghelie a lipsi nu să tâmpla
și nicicum armăsariul
de vrăjmaș războiul Lupului nu scăpa. /.../

Deci o dată așeși de tot
în mormântul drojdiilor îngropat
și în savoanele [giulgiurile] *vinului*
tare înfășurat
și legat
fiind,
Lupul îndată la herghelie
și la armăsariului monomahie
sosi.

Lupul, dară, de departe
prin iarbă *șipurindu-să*
și pre pântece târâindu-să,
ca doară armăsariul nu l-ar simți,
spre herghelie să trăgea[104].

[104] Idem, p. 78-79.

În primul caz, uciderea câinelui păzitor are loc...*pe l-apus de soare*[105].

Prinderea Inorogului va fi pregătită – într-un capitol ulterior – pentru același moment al zilei, într-un alt episod cu virtuți baladești:

Că, iată, *în ceastă sară*
Inorogul la prundiș să coboară,
la ușile a toate poticile
dulăii stau gata să puie zăvoară,
toate întrările și ieșirile lui
viteji vânătorii
și neosteniți gonitorii
tare le străjuiesc
și vârtos le păzesc... /.../

La strajea nopții dintâi
pogorârea la prundiș îi va fi,
paza dulăilor
despre alte părți nu va lipsi... /.../

Iară Inorogul,
după datul cuvânt,
dacă ochiul cel de obște
genele orizontului
peste lumini își sloboade,
la locul orânduit să coborî[106].

---

[105] A se vedea: http://ro.wikisource.org/wiki/Miorița.

[106] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 278, 288.

Dar de ce *pe l-apus de soare*? Pentru că:

Toată fapta grozavă și ocărâtă
precum cu întunerecul să acopere
și să ascunde
socotește[107].

Autorul parafrazează, în mod evident, cuvintele Domnului, din seara în care a fost prins: „În toate zilele fiind cu voi în templu, n-ați întins mâinile asupra Mea. Dar *acesta este ceasul vostru și stăpânirea întunericului*" (Lc. 22, 53).

În Biblia 1688: „Ce acesta-i ceasul vostru și putearea întuneareculului".

Noaptea e vremea tâlharilor și a ucigașilor, cum spuneam recent și în altă parte[108].

Este evident că acel *pe l-apus de soare* baladesc este exprimat *în mod cult* (prin metafore foarte prețioase) – dacă vreo formă baladescă de acest fel îi era cunoscută lui Cantemir și dacă, intenționat, a vrut să o transforme într-o *variantă cultă*, spre educarea poporului.

Cantemir asociază antitetic *poezia* răsăritului sau a apusului de soare cu...*oroarea* complotului și a crimei.

---

[107] Idem, p. 76.

[108] A se vedea: http://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/22/dumnezeu-si-arghezi-5/.

Ioan Budai-Deleanu va utiliza același procedeu în epopeea sa, după cum am remarcat în cartea noastră dedicată *Țiganiadei*:

„în *Cântul VI*, autorul introduce și *pasteluri* care au rolul de a realiza un *contrast* puternic, între învierea primăvăratică a naturii și ororile războiului:

Abea pe câmp iarba răsărisă,
Iar' codru noao frunză apucasă; /.../

Era tocma-în miez de primăvară
Când zăfiri cu florile să joacă,
Păsărelele vesele zboară,
Iar jivina și cea mai săracă,
Voioasă saltă și să desfată
În dezmierdare nevinovată...

[...] Budai-Deleanu introduce astfel, cum am spus, *peisaje (pre)romantice* în mijlocul unor întâmplări care dezvăluie *ororile războiului* sau ale...*prostiei* (să fie *epopeea* sa și o *aluzie* la *Elogiul prostiei/ nebuniei* al lui Erasmus?), dezvăluind un poet complex, nu doar *epopeic*, ci și sensibil la poezia cosmică, schimbând nota pe *coarda emoției*, de la registrul *eroic* al confruntărilor între Vlad și turci sau crisparea cu care poate fi urmărită *aventura* țiganilor, la *sensibilitatea lirică*:

Abea zorile peste hotară
Gonind întunericul trecusă,
Abea și *soarele-întorcând*[109] iară
Strălucisă cu raze neapuse
Vârvuri de munți, de dealuri și stânce,
Apăsând negura-în *văi adânce*...

(*Cântul VIII*)”[110].

Nu știu dacă putem considera procedeul doar o *antiteză romantică* (în așteptarea romantismului). Va apela însă la el și Nicolae Filimon, în episodul care ni-l prezintă pe Dinu Păturică în ocnă (și la care vom mai face referire, ceva mai târziu).

Însă, urmărind sagacitatea lupilor care se pregătesc să-și elimine vrăjmașul, în ipostaza câinelui de pază la oi, Cantemir devine poet al...*tonurilor pădurii*.

El dezvoltă foarte mult metafora *urechilor pădurii*, pentru a descoperi *efectele muzicale* care pot fi stârnite într-un asemenea *mediu*:

---

[109] Sintagma desemnează mișcarea de revoluție a soarelui. Asupra acestei mișcări de revoluție a planetelor *filosofează* și Dimitrie Cantemir în *Istoria ieroglifică*, ea simbolizând *perpetuitatea* dinamismului cosmic, a mișcării *în cerc/ repetitivă* a aștrilor, care a fost sădită în ei de Creator.

[110] Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Țiganiada: tradiție și inovație. Aventura scriiturii și canonul literar românesc*, Teologie pentru azi, București, 2012, p. 31-32, http://www.teologiepentruazi.ro/2012/07/19/tiganiada-traditie-si-inovatie/.

(...macar că *și noaptea are lumina sa*,
precum *și pădurile urechi*
și hudițoși păreții de piatră
și adâncă peșterea de vârtoapă
la videre ascuțiți ochi au),

lupii împreună
spre locul știut să coborâră.
Deci unul cu *înceată călcare*
și cu *furească îmblare,*
pre pântece furișindu-să,
supt gardul dinafară
bine aproape să lipi,
și acolea ca mortul să trânti.

Acesta așe alcătuindu-să
și mulcomiș
la pământ ascundzindu-să,
celalalt cât ce putea
ciriteiele [tufișurile] scutura
și cu picioarele *uscate frundze tropșind,*
stropșind,
le suna,

încă și un feliu de *scânciitură*
ca acela da,
cât dulăul deșteptat
să să stârnească,
iară omului adormit
simțirea audzului
să nu lovască.

Ce nu multă *a frundzelor sunare*
și a pădurii răzsunare
la ascuțită
și deșteptată
simțirea dulăului pururea străjuitoriu
trebuia… /…/

apoi îndată
și *lină tăcerea* urmând…[111].

Poet al sunetelor va fi, peste o sută de ani și mai bine, Heliade-Rădulescu, mai cu seamă în episodul intitulat *Apele*, din poemul *Anatolida*, și pe care l-am analizat în detaliu[112].

Mai mult, a spune că *„Și noaptea are lumina sa,/ precum și pădurile urechi”* ni se pare că reprezintă exprimarea unei viziuni poetice excepționale a lui Cantemir, care îl devansează pe Heliade, cu versul său „tulburător” (E. Simion), prin care, în același poem, indica *fotofonia* aștrilor: *„Lumina vă e vocea, prin ea vorbiți vederii”*.

Cantemir stabilește o echivalență între *lumina stelelor* (*lumina nopții*, cum zice el) și *urechile pădurii*, prin metonimia din urmă indicând, de fapt, *„a frundzelor sunare/ și a pădurii răzsunare”*.

---

111 Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 76-77.

112 *Epilog la lumea veche*, I. 1, ediția a doua, op. cit. (http://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/11/epilog-la-lumea-veche-i-1-editia-a-doua/), p. 680-692.

După Dosoftei (care *auzea* cum foșnesc, *ca o pădure*, apele mării despărțite de Sfântul Moise, în Ps. 105, 31-35 din *Psaltirea în versuri*) și înaintea lui Heliade și Eminescu, Cantemir se dovedește a fi *un poet* cu ureche muzicală foarte fină (lucru firesc pentru un foarte bun cântăreț la *tambură* și autorul unui tratat de muzică: *Kitab-i-musiki/ Cartea științei muzicii*[113]).

Nu ne miră faptul că este atent la *sunetul frunzelor uscate* și al *tufișurilor scuturate*, din care se naște, ca din instrumente diferite, *o gamă melodică a pădurii*. După cum și Heliade va urmări *timbrul picăturii* în dezvoltarea sa până la *simfonia generală* a apelor.

Un *muzician* e atent și la elementele cele mai subtile. Ca orice *artist mare*, de altfel.

În *elementul* lor, *sunetele* sunt ceea ce este *lumina* în noapte.

Cea mai mică *lumină* stelară care poate străpunge desimea nopții are, în registru sonor, un echivalent în cea mai mică *foșnire* care *tulbură „lină tăcerea”* stăpânitoare (sau *părut* stăpânitoare). Și una și alta – lumina și sunetul, chiar și cele mai neînsemnate – înseamnă *viață*. Iar absența lor înseamnă *moarte*, dar numai pentru animale (nu și pentru oameni, pentru care viața nu sfârșește odată cu existența pământească):

---

[113] A se vedea: http://life.hotnews.ro/stiri-muzica-8794429-video-dimitrie-cantemir-cantemiroglu-fondatorul-muzicii-laice-turcia.htm.

Lupul cu acesta meșterșug
pe armăsariu
îl întoarsă în țințariu
și pe *poarta întunerecului* îl bagă

(că *moartea dobitocului* altă nu ieste,
fără numai *lipsa luminii vieții*
întunerecul neființei aduce)[114].

În cele două povestiri ale Vulpii, cu aer când de basm, când de baladă, autorul inserează, după obicei, mai multe *reflecții* și *sentințe morale*, care se pot *grupa* în scurte poezii și dintre care am selectat câteva:

(căci puțini sint
carii tâmplarile
în vremi schimbătoare a fi
știu,
însă prea puțini să află
carii cu norocul de ieri
astădzi să nu să îndârjască).

(Căci mai cu credință ieste cuiva
trupul fără vas
ocheanului a-ș crede
decât norocul până în al doilea ceas
adeverit și nemutat a-și ținea). /.../

[114] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 81.

(pentr-aceia dzic unii
că cei cu socoteală
denainte au ochi privitori,
iară din dos socotitori,
și lucrurile înainte mărgătoare
trebuie oglindă să fie
celor denapoi următoare)[115].

*

(că deprinderea din toate dzile
nu numai pre oameni la minte îi coace,
ce și pre dobitoace
mai omenite
și mai cunoscătoare le întoarce). /.../

(că nemică în lume
așe de cu greu între muritori să află
căruia nepărăsita nevoință
mijlocul și modul lesnirii vreodată
să nu-i nemerească). /.../

(că în tâmplările de năprasnă
întâi purced fapturile,
decie [de aici] urmadză simțirile
și gândurile)[116].

*

[115] Idem, p. 77.
[116] Idem, p. 79.

(căci ispita o dată făcută
a înțelepților,
iară de multe ori poftorită
a nebunilor
dascăl ieste)

(că cine cu sorbirea dintâi
preste știință să arde,
în lingura de pre urmă de da-ori
și de trii ori a sufla
i să cade). /.../

(că de multe ori *ce nu biruiește omul,*
biruiește pomul,
și împărați [Olofern], carii toată lumea
în robia sa au adus,
pre aceiași, amintrilea nebiruiți fiind,
vinul în robiia sa i-au răpit
și bețiia cu mâna muierii [Iudita] i-au biruit
[Iudit., cap. 12-13].
Și pre cât era întâi lăudați,
pre atâta mai pre urmă s-au ocărât). /.../

(Căci foamea în toate dzile
muritori a fi ne învață
și ieste o boală carea nedespărțit tovarăș
tuturor părților trupului
și pururea să află de față). /.../

(căci toată simceaoa [ascuțimea] minții
ieste la nevoie lesnirea a nemeri

și la lesnire de nevoia
fără veste tare a să păzi)[117].

Toate acestea (ca și multe altele câte mai sunt în *Istoria* lui Cantemir) ne determină să ne gândim, desigur, la cărțile sentențiale ale *Scripturii*: Pildele lui Solomon, Ecclesiastul, Cartea înțelepciunii lui Solomon și Cartea înțelepciunii lui Iisus, fiul lui Sirah.

Autorul nostru încearcă *să îmbine*, așadar, într-o singură lucrare, stilul narativ cu cel poetic și alegoric și cu cel aforistic.

Am putea spune că încearcă *să pună la un loc* principalele stiluri literare care se regăsesc în *Sfânta Scriptură*, unind *istoria* cu *poezia teologică*, cu *parabola* și cu *sentința morală*.

Cartea cărților ar fi putut astfel constitui un *model esențial* pentru *Istoria ieroglifică*. Am sesizat și altădată că el s-a raportat la *Scriptură*, în diverse situații, dar o intenție *unificatoare* a stilurilor scripturale nu am intuit-o până acum.

După cum am evidențiat și cu alte ocazii, poeții noștri, de la Dosoftei la Asachi și Heliade au descoperit în *Scriptură* un tipar poetic esențial (în *Psaltire*, îndeosebi, dar nu numai), Miron Costin s-a raportat la „letopisețul de [la] zidirea lumii" al Sfântului Moise etc.

---

[117] Idem, p. 80.

Nu ar fi de mirare, prin urmare, ca Dimitrie Cantemir să fi avut ambiția să unească *stilurile Scripturii* (în sens larg) într-o singură operă.

Cantemir e un cărturar care a extras multe *pilde*, în sens moral, dar și literar, din *Scriptura Sfântă*. Așa cum am avut și altădată ocazia să arătăm, în *Istoria ieroglifică* el a transformat de mai multe ori aserțiunile sau sentințele scripturale în adevărate pagini de poezie alegorică. *Izvorul biblic* este solicitat în diverse cazuri de autor, de la simple sintagme sau metafore la dezvoltări fastuoase.

În paginile care urmează, autorul continuă istoria *invocării* Lupului ca personalitate a cărei înțelepciune ar putea să facă lumină în problema care a dezbinat *adunarea*.

Cantemir are din nou un șir de ocazii în care să se pronunțe asupra unei chestiuni care îl preocupă în mod deosebit: cea a *definirii* înțeleptului.

Dacă, în *Divanul*, profilul *Înțeleptului* se conturează prin înseși raționamentele lui, și dacă, în *Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago*, încearcă *să picteze* un portret al *înțelepciunii sfinte* (oricât de „indepingibilă”/ de nezugrăvit), aici Cantemir e preocupat să construiască cât mai multe *paranteze* prin care să întregească acest *portret*, la care a lucrat în mai multe cărți.

Astfel, aflăm că

nici nebunul coarne,
nici înțeleptul aripi are,
de pre carile de înțelept
sau de nebun să să cunoască,
ce pre amândoi *cuvântul*
și lucrul
veri [sau] așe să fie,
veri așe îi arată.

Că amintrilea
mulți înțelepciunea cuvântului îndestul au,
iară de lucrul ei prea lipsiți sint;
și împotrivă, mulți de pompa
și frumusețea cuvântului sint depărtați,
iară faptele îi arată
precum cu înțelepciune a fi încorunați[118].

Am făcut și altădată, în trecut, comparația cu versurile lui Nichita Stănescu, din *Elegia întâia*: *„Nu-l vestește nicio aură, nu-l/ urmează nici o coadă de cometă”*.

Nichita se referă la *artist/ poet*, Cantemir la *înțelept*.

În ambele cazuri însă, se spune că *omul de excepție* nu este însoțit de semne vizibile ale excepționalității sale. După cum nici *prostul* sau *nebunul* nu avertizează prin nimic deosebit că este astfel. Cine este în stare *să discearnă*, poate să facă diferența.

Iar Cantemir este în mod deosebit preocupat *să educe* oamenii ca *să gândească*,

[118] Idem, p. 82.

pentru a separa în mod corect adevărul de impostură.

Pensula tainică a lui Cantemir continuă să *zugrăvească* fizionomia lăuntrică a înțeleptului, care nu se vede în afară, ci iradiază din interior, neputând fi reprezentată cu *instrumente clasice* și neputând corespunde, prin urmare, *portretului literar* clasic.

Această *concepție* este foarte apropiată de cea a Sfântului Antim Ivireanul – încă o apropiere, care se adaugă la cele câteva semnalate până acum de noi, de la *caracterul poetic* și *ritmat* (și/ sau *rimat*) al unor pasaje întinse până la – mai important – elemente de *perspectivă* comună.

Remarcam, în teza noastră doctorală dedicată Sfântului Antim, prezența a numeroase *portrete spirituale* care, ca mod de realizare, nu corespund *genului clasic*[119].

La rândul său, Cantemir construiește treptat *profilul înțeleptului*, care nu poate fi considerat un *portret* obișnuit. Reliefarea trăsăturilor sale se face prin *adăugarea continuă* de trăsături, pe parcursul elaborării operei, prin mijloace diverse. E un portret *în relief*, alcătuit prin aluvionări de materiale diferite,

---

[119] A se vedea: Gianina Picioruș, *Antim Ivireanul: avangarda literară a Paradisului. Viața și opera*, Teologie pentru azi, București, 2010, p. 264-288, *cf.*

http://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/10/antim-ivireanul-avangarda-literara-a-paradisului-viata-si-opera-2010/.

mai diafane sau mai grosiere: din tușe, penițe, mozaicuri, din lumini și umbre uneori, iar alteori din culori intense. Chiar piesele muzicale (*incantațiile ritmice* sau aliterațiile – Cantemir fiind „primul scriitor român care utilizează în mod intenționat aliterația”[120]) au uneori sens pictural.

Elvira Sorohan descoperea „portretele psihologice anamorfozate ale *Istoriei ieroglifice*”, realizate printr-o „optică spirituală exagerată”. Exegeta se rezuma însă la exemplele unor portrete caricaturale și la „deformări ilariante”[121], ca posibilități de exprimare ale ironiei și satirei.

Există însă și portrete *pozitive*, realizate tot printr-o *deformare*, care este însă o *exagerare* sau o punere în evidență a trăsăturilor *bune/ pozitive* ale personajului (vom vedea pe parcurs). Deși este adevărat că ies în evidență *caricaturile*.

În general însă, la cei doi scriitori pomeniți, Antim și Cantemir, *portretele* nu

---

[120] Gheorghe Chivu, *Dimitrie Cantemir și limba română literară veche*, în rev. *Limba Română*, Chișinău, nr. 10-12, anul XVII, 2007, *cf.*

http://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=617.

[121] *Cf.* Elvira Sorohan, *Cantemir în cartea ieroglifelor*, op. cit., p. 123-124.

În opinia sa, „*Istoria ieroglifică* este în literatura manieristă o *„perspectivă curioasă”*, o operă similară anamorfozei picturale a *„Vexierbild”*-ului (tablou cu secret), practicat încă din Renaștere. Portretul transformat, supradilatat și ascuns sub mască este o recunoscută pasiune a scriitorului Cantemir”, *cf.* Idem, p. 124.

sunt realizate în *maniera obișnuită*, precum, să zicem, cea a cronicarilor, din tradiția literară românească. Ceea ce ne conduce – iarăși și iarăși – la concluzia unor evidente *intenții auctoriale*, a unor certe manifestări de *originalitate literară*, deși niciunul dintre ei nu a pus *literatura* mai presus de scopul religios sau didactic-moral.

Dar să ne întoarcem la *portretul înțeleptului*, care ascunde adâncimi inaccesibile pentru o *reprezentare* strict fizionomică sau sumară (acesta era și motivul pentru care Antim recurgea la „portrete" pe care le-am numit *suprarealist-duhovnicești* și aceasta este, în esență, rațiunea pentru o exprimare alegoric-simbolistă a *icoanei*).

După ce a spus că înțeleptul nu are *aripi*, după cum nici nebunul *coarne* – din care înțelegem că, pentru Cantemir, *înțeleptul* este sinonimul *sfântului*, în timp ce *nebunul* este echivalentul *păcătosului (cf.* Ps. 13, 1) sau al *diavolului* – autorul continuă, în deja obișnuitele sale intervenții din paranteze, să *contureze* chipul *inefabil* al înțeleptului:

(înțelepții precum de laudele lumii fug,
așe pentru ca lumea de buni să-i laude,
înțelepți a să face s-au nevoit). /.../

(ca lauda numelui de la dânșii
pre cât pot gonind,

ea singură pre atâta
asupră-le să alerge fac) /…/

Lupul partea cea mai multă a vremii
tăcerii da [;]

căci tăcerea capul filosofiii ieste,
și încă toată cinstea înțelepciunii
mai mult întrînsă să prijenește,
de vreme ce aplos a grăi
de la maice și de la mance [doice] ne
deprindem;
frumos și mult a vorovi,
toate școalele, mai prin toate locurile
(nu cu puțină pagubă a tot muritoriul!),
pre canoane ne învață.
Iară *înțelepțește a tăcea*
și *vremea voroavii puține și grele*
prea la puțini videm,
și *învățătura tăcerii* undeva
macară în lume a să profesui
nu audzim.

O, *fericita tăcere*!
că totdeauna *cu tăcerea ascultăm*
și învățăm
orice ar fi de învățat
și pururea *din fântâna tăcerii*
cuvântul înțelepciunii au izvorât.

Că cine tace mult,
mult gândește,

și cine mult gândește,
mai de multe ori ce-i mai cuvios nemerește.
Acela dară ce
ce-i mai de folos au nemerit,
dzic că, de va grăi,
va grăi mai negreșit[122].

Caracterizările acestea îl *portretizează* cu adevărat pe...*înțeleptul cu aripi*.

În iconografie există o singură reprezentare a unui Sfânt *cu aripi*, și anume a Sfântului Ioan Botezătorul, modelul unei maxime asprimi a ascezei[123]:

[122] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 82-83.

[123] Icoana este preluată de aici: http://roxanaiordache.wordpress.com/2014/01/07/sf-ioan-botezatorul-ce-lacuste-manca/.

În timpul vieții sale nu avea *aripi* sau nu toți oamenii i-au văzut *aripile*...

De asemenea, despre mulți Sfinți isihaști se spune că au trăit *ca niște îngeri în trup*.

Este ipostaziată așadar, de către Cantemir, *înțelepciunea ascetică, isihastă*.

În ceea ce privește *fuga de slava deșartă*, nu este aici o semnificație izolată. Undeva mai sus[124] am oferit exemplul unui alt pasaj, poetizat de Nichita Stănescu, al cărui fond expresiv și ideatic este aproape identic cu al unui fragment extras de noi din *Paza celor cinci simțuri* a Sfântului Nicodim Aghioritul.

Cum Sfântul Nicodim reactualiza, de multe ori, textele Sfinților Părinți, este sigur că literatura patristică și isihastă reprezintă izvorul unor asemenea îndemnuri, precum cele de mai sus.

Elogiul tăcerii este, de asemenea, fără îndoială, o învățătură de sorginte monahală. Și iată-l pe Cantemir că nu se dă în lături de la a insera – precum Neagoe Basarab mai înainte – o *filosofie* care învederează, în mod evident, asceza în mănăstire sau în sihăstrie. Și aceasta în interiorul unui text care, în curgerea sa *narativă*, nu prevede astfel de evenimente – chiar dacă, mai târziu, va interveni episodul recluziunii Inorogului pe creasta unui munte înalt.

Acum însă, *trâmbița* Corbului –

---

[124] A se vedea p. 21-23 ale lucrării de față.

Cine în lume ieste
atâta de înțelept
căruia altă înțelepciune
să nu-i trebuiască?

Cine între muritori
ieste atâta de învățat
căruia mai multă partea învățăturii
să nu-i lipsască?

Cine în tot theatrul acesta ieste
atâta de ascuțit la minte
carile vânt să socotească
a altora cuvinte?[125] –

nu îl determină pe Lup să-și părăsească opțiunea sa de a nu se exprima public în fața *gloatelor varvare* [barbare], adică neiubitoare de *rațiune*.

Însă această *tăcere înțeleaptă* a Lupului o interpretează corect doar Brehnacea:

Iară între pasiri era o Brehnace bătrână,
carea în multe științe și meșterșuguri
era deprinsă
(că *mult să îndrepteadză cu învățătura*
tinerețile,
dară și știința mult crește
și să adaoge cu bătrânețele).

[125] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 83.

Aceasta a Lupului atâta siială
și la voroavă atâta fereală
aminte luând,
în sine dzisă:

„În Lup nu numai *tăcere inimoasă*,
ce și oarece *simțire adulmăcoasă*
ieste
(și până într-atâta crutătoriu
cuvintelor ce să arată,
nu ieste sămn
a minte de socoteală deșartă).

De care lucru tăcerea lui
cu *glogozite voroavele* noastre
de trecut nu ieste
(că *voroava glogozită*,
până mai pre urmă,
sau de tot în deșert,
sau în gâlceavă iese,
iară tăcerea cu răbdare
sau în pace,
sau în biruire să săvârșește)”[126].

Tăcerea inimoasă, ca și *simțirea adulmecoasă* și *voroava glogozită* sunt construcții *poetice* îndrăznețe pentru acea vreme, care îl anticipează pe Nichita Stănescu sau care, poate, l-au încurajat pe acesta să *compună*

---

[126] Idem, p. 84.

cuvinte, după modelul înaintașului pe care îl admira.

Dar tot despre fuga de *laudă* sau de *slavă deșartă* amintește și următoarea comparație a lui Cantemir:

de lauda gurilor multe
înțelepții
ca albinele de fum
fug[127].

Comparația lui Cantemir dovedește că a citit cu atenție *Cazania* Sfântului Varlaam și nu s-a sfiit să împrumute imagini sau expresii percutante:

> „Că unde iaste viiață porcească, acolo Hristos nu petrece și Duhul Svânt de-acolo *fuge, ca și albina de fum*"[128].

Dar și puțin mai înainte am avut o probă a acestei lecturi a *Cazaniei*, acolo unde spusese că

gura desfrânată
mai tare aleargă
decât piatra din deal răsturnată,

[127] Idem, p. 85.

[128] Sfântul Ierarh Varlaam, Mitropolitul Moldovei, *Carte românească de învățătură*, vol. II, ediție îngrijită și glosar de Stela Toma, prefață și studiu de Dan Zamfirescu, Ed. Roza Vânturilor, București, 2011, p. 148.

pre carea un nebun cu piciorul
poate a o prăvăli
și o mie de înțelepți a opri
nu o pot[129].

În *Cazania* lui Varlaam:

Ca corabiia pre mare
ce o bate vântul spre margine,
ca o piatră din deal la vale
cănd se răntună și nu să poate opri,
așea merge de tare
și viiața noastră cătră moarte[130].

Cantemir a recurs la *Cazanie* într-o încercare *programatică* de a apela și la *tradiția internă*, nu numai la izvoare „clasice” universale. Încercare care l-a determinat, tot în acest capitol, să preia, puțin mai departe, și un proverb din *Letopisețul* lui Miron Costin: „sula de aur zidurile pătrunde”[131].

Desigur, acestea nu reprezintă singurele dovezi de *raportare* la tradiția literară a autorului (ceva mai departe, în carte, în mod

---

[129] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 82.

[130] Sfântul Varlaam, *Carte românească de învățătură*, ed. cit., p. 282.

[131] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 104. Precizează chiar nota 4 infrapaginală, a editorilor cărții (probabil chiar P. P. Panaitescu): „*Sula de aur zidurile pătrunde*, proverb împrumutat *ad litteram* de Dimitrie Cantemir din *Letopisețul* lui Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, Buc., 1958, p. 56, unde spune că este *un cuvânt leșesc*”.

semnificativ, va compune și un scurt poem plecând de la primele două versuri ale *Vieții lumii*), însă ele denotă atât conștiința sa *scriitoricească*, cât și încercarea lui de a *indica* o tradiție autohtonă.

Faptul că Varlaam și Miron Costin sunt *invocați*, indirect, ca *înaintași*, în dorința lui Cantemir de a-și delimita o tradiție literară cultă, românească, este un fapt grăitor.

Mai mult, Cantemir nu își menționează numai înaintașii, ci și *contemporanii*, pentru că, prin graiurile Lupului, este încurajată Brehnacea (stolnicul Constantin Cantacuzino) *să noteze istoria* și *filosofia istoriei* care o însoțește în consecință:

precum eu a povesti
nu mă voiu lenevi,
așe *tu în pomenire*
a le alcătui
nu te obosi

(că *voroava frumoasă*
la cei cunoscători de n-ar mai sfârși,
încă mai plăcută ar fi,
iară cei necunoscători
mai tare dulceață în basnele băbești,
decât în sentențiile filosofești
află)[132].

[132] Idem, p. 87.

În aceste cuvinte *citim* o nedisimulată *satisfacție* a faptului că se scriu cărți în limba română și că tradiția *e dusă mai departe*.

Îndemnul Lupului era precedat de pledoaria Brehnacei înseși – care urmează altor fragmente similare ca mesaj, pe care le-am sesizat mai sus –, care consideră că răsplata înțeleptului și a înțelepciunii lui, prin care își ajută semenii, este *pomenirea numelui în veci*:

din iscusite condeiele scriitorilor,
din tocmite verșurile stihotvorților,
din împodobite voroavele ritorilor
și din dulce cuvântare
a tuturor gloatelor
bună pomenirea numelui nici s-au părăsit,
nici în veci să va părăsi[133].

Sau, cum spune *Scriptura*:

> „avea-voiu, pentru ea [pentru înțelepciune], nemurire, și pomenire veacinică celor după mine voiu lăsa” (Înț. lui Sol. 8, 14, *Biblia 1688*).

Pentru că sfatul celui înțelept, care ajută altora *cu înțelepciunea* lui, este astfel:

Precum cu bună chivernis[e]ala

[133] Idem, p. 86.

unui navarh[134],
din nesățioase droburile mării
multe suflete la limanul lineștii
scapă

(căci acela, bun cărmuitoriu a fi
să dzice și ieste
carile din linește
furtunele socotește
și din furtună
lineștea agonisește).

A căruia dulce voroavă
în liman
și vrednică laudă
pre uscat
și cădzută mulțămită
de la ficiori pentru părinți,
de la părinți pentru feciori,
prin toate casele și adunările,
nu otravă, mă crede numelui,
ce tare antifarmac
tuturor hulelor ieste[135].

După cum se vede, pentru Cantemir, *înțelepciunea* este cea care trebuie transmisă mai departe, prin *„voroava frumoasă”*.

Așa cum remarcam și altădată, în *Divan*, autorul nostru nu este adeptul *stilisticii autonome*.

---

[134] Comandantul unei flote.
[135] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 86.

Totodată, remarcăm dorința lui de *a întări „voroava frumoasă” a tradiției culte*, chiar dacă sunt mulți care preferă *„dulceața basnelor băbești”*.

În această tradiție proprie, cultă, Cantemir nu îi introduce numai pe scriitorii mai sus pomeniți, ci și însăși *Scriptura*, care fusese de curând tradusă în întregime în românește și publicată în 1688: *Biblia de la București*.

Cunoștea, desigur, aportul marilor cărturari care se osteniseră cu traducerea ei.

Remarcăm – pentru început – un mic fragment din *Istoria* lui Cantemir, căruia credem că i-am aflat, într-o anumită măsură, izvorul stilistic în *Biblia de la 1688*. Pentru că, deși subiectul celor două texte pe care le vom compara este cu totul altul, trebuie să remarcăm reproducerea intenționată, de către Cantemir, a unor termeni cu valoare poetică și cu *sonoritate semantică* adâncă din izvodul său – modalitate pe care o cunoaștem foarte bine pentru că *este identică* cu aceea utilizată de Eminescu ceva mai târziu, lucrând pe cărțile vechi (și pe care am studiat-o de curând).

Așadar, Cantemir scrie:

Ce nu multă *a frundzelor sunare*
și ***a pădurii răzsunare***
la ascuțită

și deșteptată
simțirea dulăului pururea străjuitoriu
trebuia... /.../

apoi îndată
și ***lină tăcerea*** urmând...[136].

Am comentat mai sus, în detaliu, acel pasaj poetic mai lung (din care am reținut acum doar acest fragment), ce *înregistra* ecourile pădurii: îi asculta *răsunarea* în întunericul nopții, dar și *lina tăcere* așternându-se.

Însă am aflat un text plin de *ecouri* și în...*Înțelepciunea lui Solomon*, din *Scriptura* amintită:

Ori duh șuierând,
au glasul păsărilor cel cu bun viersu
de pre ramurile ceale dease,
sau repeziș de apă mergând
cu silă [putere],
sau lovitură cumplită de pietri surpate,
cea nevăzută alergare
a dobitoacelor celor ce saltă,
au glasul cumplitelor hiară celor ce răcnesc
i-au făcut de au leșinat
au ceaea ce spre sine să frânge den vale
a munților răsunare,
deznodată de frică.

[136] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 76-77.

Pentru că toată lumea
cu luminată lumină lumina
și cu neîmpiedecate lucruri să ținea,
și numai la aceia să întinse noapte grea,
chipul întunearecului celui ce va
să-i priimească pe ei
și lor îș[i] era
mai grei decât întunearecul. /.../

Pentru că ***lina tăcere*** cuprinzând
toate
și noaptea și cu a ei sârguială mijlocind,
Atotputernicul Tău cuvânt
den ceriu, den scaunele împărătești,
cumplit războinic
la mijlocul celui pierdut pământ
au sărit,
sabie ascuțită, nefățarnica Ta poruncă
purtând.

(Înț. lui Sol. 17, 19-21; 18, 14-16)

Am *organizat* astfel textul, care nu este *în versuri* în ediția românească, deși e posibil ca traducătorii și diortositorii să fi ținut cont de *metrica* originalului[137].

[137] ÎPS Bartolomeu Anania, în traducerea sa, în *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ediție jubiliară sinodală ortodoxă, 2001, așază textul *Înțelepciunii lui Solomon* sub formă versificată, așa cum procedează și cu altele, care au acest *caracter poetic* originar: *Iov*, *Psalmii*, *Proverbele lui Solomon*, *Eccesiastul*, *Înțelepciunea lui Iisus, fiul lui Sirah*, precum și diferite imne-rugăciuni,

Cred că ar trebui, pe lângă *modelele clasice* și *patristice* despre care vorbește cu îndreptățire Dragoș Moldovanu, să avem în vedere coroborarea acestui *izvor autohton*. Mai ales că exemplele nu se opresc aici.

Capitolul al 17-lea din *Înțelepciunea lui Solomon* merită citat aproape în întregime pentru *structurile ritmice* și *de limbaj* care e foarte posibil *să-i fi oferit un model* lui Cantemir, ca și pentru descrierea alegorică pe care o conține, absolut fascinantă, prin care este ilustrat *întunericul*, deopotrivă *natural și spiritual*, în care locuiesc cei păcătoși, cu arătările duhovnicești coșmarești și fantasmele mentale pe care le stârnesc în ei necredința și frica. Căci,

gândind a amăgi pren ceale ascunse păcate,
cu neluminos al uitării acoperământ
s-au răsipit,
înspăimându-se cu groază,
și cu năluciri turburându-se;
pentru că nici fundul cel ascuns[138] ce ținea pre ei
[nu] îi păziia fără frică,
ce *sunete dărâmând* pre ei,
împrejur răsuna,
și năluciri posomorâte

---

incluse în alte cărți ale canonului biblic, care au fost receptate în mod tradițional ca *poezie*.

[138] Biblia 2001: *ungherul*.

Biblia 1988: *adăposturile*.

LXX: μυχὸς, care înseamnă *cel mai tainic ungher/ colț* al casei.

la obrazele ceale fără râs să iviia.

Și nicio puteare a focului biruiia
să lumineze,
nici ale stealelor strălucitele văpăi
îngăduia a lumina
pre zăbavnica aceaea noapte,
ce să vedea la ei numai foc grabnic,
plin de frică,
și, spărindu-se de acea vedeare ce nu să vedea,
socotiia
mai reale ceale ce să văd.

Și batjocurile meșteșugului vrăjitoresc zăcea
și simeției cei preste înțelepciune
era mustrare cu batjocură.
Pentru că ceia ce să făgăduiesc
a goni înfricoșările
și turburările sufletului bolnav,
aceștea teamere plină de râs boliia.
Pentru că, de nu-i înfricoșa
pre ei nemică lucru turburătoriu,
cu a jiganiilor treacere
și cu șuierăturile celor târâitoare
fiind buhniți [izbiți], periia
plini de frică
și de cel de necăirea fugit văzduh se lepăda
a-l vedea. /.../

Iar aceia carii
în cea *neputincioasă adevărată noapte*,

care și den fundurile neputinciosului [ale]
iadu[lui]
au venit
tot același[i] somnu dormindu,
[pe] de o parte cu minunile nălucirelor să goniia,
și de altă parte cu a sufletului dare să slăbiia,
pentru că fără de veaste lor
și fără de nădejde frică le-au venit.
Și după aceasta oricarele era acolo,
căzând să păziia
la cea fără de fier temniță
închizându-se. /.../

Pentru că[,] cu un lanțu de-ntunearec
toți s-au legat.
Ori duh șuierând,
au glasul păsărilor cel cu bun viersu
de pre ramurile ceale dease,
sau repeziș de apă mergând
cu silă [putere],
sau lovitură cumplită de pietri surpate,
cea nevăzută alergare
a dobitoacelor celor ce saltă,
au glasul cumplitelor hiară celor ce răcnesc
i-au făcut de au leșinat
au ceaea ce spre sine să frânge den vale
a munților răsunare,
deznodată de frică.

Pentru că toată lumea
cu luminată lumină
lumina

și cu neîmpiedecate lucruri să ținea,
și numai la aceia să întinse noapte grea,
chipul întunearecului celui ce va
să-i priimească pe ei
și lor îș[i] era
mai grei decât întunearecul.

E un splendid exemplu de *poezie* care se poate *extrage* din *Biblia de la 1688* și care, neîndoielnic, i-a reținut atenția lui Cantemir.

Noaptea lăuntrică, a spiritului și a minții, face să pară chiar și *noaptea* (ca fenomen ciclic natural) mai groasă decât este, încât să nu se mai vadă *„nici ale stealelor strălucitele văpăi"*.

Nicio lumină, nici a stelelor, nici a focului, nu are putere *să lumineze* duhul care este stăpânit de întunericul răutății și al necredinței. Iar toate *sunetele* care ies din natură par niște *stridențe ucigătoare*, fiind spre înspăimântarea și pieirea celor care sunt *cu sufletul* departe de Dumnezeu.

> „Pentru că *zidirea* Ție, Celuia ce o ai făcut, slujind, să tinde spre muncă [chinuire/ pedepsire] asupra celor nedirepți" (Înț. lui Sol. 16, 24, *Biblia 1688*).

Atunci când nici *luminile naturale* nu mai risipesc întunericul, iar *sunetele vieții* se fac spre moarte și nu spre bucurie, e semn că sufletul omenesc bolește grav.

Undeva mai departe, în carte, Hameleonul se plânge:

Ca într-o desime de pădure umbroasă
și *ca într-o noapte nuâroasă*
și întunecoasă
cu gândurile rătăcind
și cu socoteala [mintea] orbecăind,
îmblam
(*că întunecarea minții,*
decât a nopții mai grea,
și piierderea socotelii
decât a căii
mai preimejdioasă ieste)[139].

Însă Cantemir se poate să fi receptat, din această pagină citată de poezie biblică, și ideea de a ilustra o *atmosferă nocturnă* – în această primă operă beletristică a literaturii noastre, așa cum s-a spus.

Iar dacă oamenii au ochii închiși și urechile astupate, în schimb, *„noaptea are lumina sa,/ precum și pădurile urechi”*:

De care lucru la cei cu socoteală
(mai cu suferire
și mai cu cuvinire
ieste
în munți holmuroși[140],
codri umbroși,

[139] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., 264.

în stânci pietroase,
peșteri întunecoase,
între păreți zugrăviți
și zidiuri cu iederă acoperiți
cuvinte a face
decât între oamenii carii
cuvântul adevărului a audzi
nu le place).

Căci între locurile pomenite,
cineva glasul de ș-ar slobodzi,
în urma glasului văile,
codrii, munții,
păreții,
zidiurile
aceiași dzisă ar poftori [repeta],
și de n-ar adaoge,
încailea, nici ar scădea ceva
voroavii cuvioase.

Care lucru la urechile
după plăcere a audzi deprinse,
împotrivă cade,
că *de răspund, răspund cu urgie,*
iară de tac, tac de pizmă și de mânie[141].

Ecourile naturii sunt *adevărate*…

Am putea să bănuim și semnificații mai adânci, dacă ne gândim, spre exemplu, la *ecoul*

---

[140] Munți cu piscuri.

[141] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 87.

luminii stelare despre care va vorbi Heliade, în *Anatolida*, și care reprezintă *glasul* ce Îl mărturisește și Îl slăvește pe Dumnezeu.

După cum am precizat deja, subiectul este altul la Cantemir, urmărind în consecință o logică și o dezvoltare particulară.

Însă cel puțin o concluzie este comună: aceea că sufletul înțelept are *simțurile ascuțite*, că știe să asculte și să înțeleagă *lumina stelară* și *glasul cosmic*, în vreme ce *nebunul/ necredinciosul* are urechile inimii și ale minții astupate:

De care lucru aievea ieste
(că fireanul firii
a urma să cade[142]),
iară amintrilea *cine firii să împoncișadză*[143]*,*
pre Făcătoriul firii
în meșterșug necunoscătoriu
arată.
Nici voiu, priietine, cu numele firii,
mulțimea pătimirilor
să înțelegi
(că *toată pătimirea grozavă nepriietină,*
iară nu priietină ieste firii)[144].

*

[142] Este ceea ce spune și Sfântul Pavel: „Căci, când păgânii care nu au lege, *din fire fac ale legii*, aceștia, neavând lege, *își sunt loruși lege*" (Rom. 2, 14, *Biblia 1988*).

[143] Se împotrivește.

[144] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 86.

Pentru că deșărți sunt toți oamenii den fire,
la care era de față neconoașterea de Dumnezău,
și den bunătățile ceale ce să vădu
n-au putut să știe pre *Cela ce iaste,*
nici, la lucruri luându aminte,
au cunoscut pe *Meșteri*[*ul* cosmosului].

Ce sau foc, au vânt,
au pripealnic văzduh,
au crugul stealelor,
au silnică [repede] apă,
au luminătorii ceriului –
oblăduitorii lumii[,] dumnezei [i-]au socotit,
de carele, de se bucura
de frumuseațele [lor],
dumnezei îi socotiia;
cunoască cu cât mai bun decât aceștea
iaste Stăpânitoriul,
pentru că *Începătoriul*
de facerea frumuseațelor
au zidit pre eale.

Iară de să minunează de puteare
și de facere,
gândească cu cât iaste mai tare Cela
ce le-au făcut pre eale.
Pentru că, *den mărimea frumuseațelor*
și zidіturilor,
după socoteală [rațiune],
Făcătoriul lor să veade[145].

---

[145] Va spune și Sfântul Pavel: „Cele nevăzute ale Lui se văd de la facerea lumii, înțelegându-se din făpturi” (Rom. 1, 20, *Biblia 1988*).

(Înț. lui Sol. 13, 1-6, *Biblia 1688*)

Cantemir va dezvolta, în capitolul al zecelea al cărții, o *filosofie ortodoxă* despre *paradigma soarelui și a corpurilor cerești*[146], pornind de la acest fragment indicat din *Înțelepciunea lui Solomon*, în care se precizează fără echivoc că frumusețea sau măreția sau armonia impresionantă a creației nu trebuie să constituie un motiv de *idolatrizare* a ei, ci de înălțare cu mintea pentru a înțelege *frumusețea* și *măreția* Creatorului, pe cât rațiunea umană poate percepe aceasta.

Acestea reprezintă învățături care se regăsesc în *Cazaniile* Lui Coresi și Varlaam, în didahiile lui Antim, dar și în *Divan* și în *Istoria ieroglifică*.

Nu este, nici pe departe, o situație unică în *Istoria ieroglifică*, în care autorul să fi plecat de la un text biblic, extrapolând motive sau dezvoltând *sentințe* scripturale.

Rămânând în perimetrul capitolului al doilea al cărții, la care am ajuns cu analiza noastră, remarcăm o *parafrază poetică* largă la Mt. 5, 45, unde se spune că Dumnezeu „face *să răsară soarele* și peste cei răi și peste cei buni și *trimite ploaie* peste cei drepți și peste cei

---

[146] A se vedea Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 326-327.

A se vedea și *Epilog la lumea veche I. 1*, op. cit., p. 380-392, *cf.* http://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/11/epilog-la-lumea-veche-i-1-editia-a-doua/.

nedrepţi" (*Biblia 1988*)/ „răsare pre soarele Său, spre buni și spre răi, și ploo spre direpți și nedirepți" (*Biblia 1688*):

Soarele tuturor cu același ochiu caută,
nici pre unii încăldzește
și despre alții aceasta tăgăduiește.
Ploile, precum stincele [stâncile] umedzăsc,
așe sămințele dezvălesc,
hlujerile răcoresc,
copacii înfrundzesc,
florile, iarba
și toată pășunea și otava
înverdzesc[147].

Așa cum spuneam și altădată, o asemenea *parafrazare* poate fi considerată *cel puțin anticipativă* în raport cu fenomenul poetic similar care se va petrece în literatura noastră modernă. Când, după cum bănuim, din diverse rațiuni, poeții au ascuns de multe ori *pecetea* unei gândiri „arhaice" prin astfel de *prelucrări*, pentru care trebuie un ochi specializat și foarte pătrunzător pentru a intui sursa.

Revenind la *ecourile naturii* și la simțul muzical al lui Cantemir...acesta intercala, în asumarea pretențioasă a unui desăvârșit stil retoric, din partea Papagaiei/ Papagalului, printre alte sentințe valabile (pentru că și

[147] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 86.

minciuna se sprijină pe stâlpii adevărului, pentru a exista, deși construcția ei e falsă) și acest considerent pe care, de fapt, el își întemeiază scriitura: *„celora ce din multe strune o cântare,/ sau din multe organe/ o harmonie/ într-o simfonie fac/ asămănându-ne...”*[148].

Și din nou ne răsare în minte acea *„pangosmie-armonie”* a lui Heliade (*Anatolida*), de mai târziu.

Și nu făcea Heliade corespondența dintre *vuietul apelor* și *cântările angelice*, având ca punct de sprijin (deși nu singurul), pentru comparația sa, după cum am semnalat[149], Apoc. 19, 6?

În traducerea *Bibliei de la 1688*:

> „Și auziiu ca un glas de gloată multă și ca un glas de ape multe și ca un glas de trăsnete tari, zicând: *Alliluia!...*” (Apoc. 19, 6).

Același loc scriptural se poate să-i fi inspirat însă și lui Cantemir o *imagine auditivă* de reținut:

chiotele a atâtea gloate
deodată slobodzite
să părea că ieste

---

[148] Idem, p. 112.

[149] *Epilog la lumea veche I. 1*, op. cit., p. 682, *cf.* http://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/11/epilog-la-lumea-veche-i-1-editia-a-doua/.

huietul a mari puhoaie
după ploaie,
din dealuri în văi răpedzite[150].

Și, totuși, autorul nostru pune *văzul* mai presus de *auz* – și, implicit, pictura mai presus de muzică (deși era muzician și nu pictor) – : *„că adevărat bună ieste știința audzirii,/ dară mai adevărată ieste ispita viderii”*[151].

Și aceasta cu toate că există și *imagini indepingibile*, inefabile...

Cantemir ne confirmă, prin urmare, impresia că inclusiv sunetele au, în paginile sale, rolul de a obiectiva contururi picturale. Pentru că sunetele culese cu urechea creează imagini în minte.

În literatura noastră, Miron Costin susținuse *primatul vizualului*, nu cu mult timp înainte:

> „Den cinci simțiri ce are omul, anume vederea, audzul, mirosul, gustul și pipăitul, *mai adevăratu de toate simțiri ieste vederea* (s. n.). Că pren audzu, câte aude omul, nu să poate aședza deplin gândul, este așea ce să aude, au nu este, căci nu toate sintu adevărate, căte vin pren audzul nostru. Așea și mirosul de multe ori înșală”...etc[152].

---

[150] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 117.
[151] Idem, p. 96.
[152] Miron Costin, *Opere*, ed. cit., p. 142.

Cum ar zice Cantemir: *„părerea părere naște,/ iară știința/ făcliia adevărului ieste”*[153].

Pe Miron Costin îl citează și Mircea Scarlat pentru a semnala *continuitatea de optică* la...Eminescu[154].

Scarlat considera că *rolul ordonator al văzului* îl apropie pe Eminescu de *poezia veche*, dar nu știa însă că acest *primat vizual* a fost susținut și de Cantemir și Antim Ivireanul – același rol important acordat *vederii* l-a determinat și pe Sfântul Antim să-și împodobească cronograful cu peste 500 de portrete în medalion.

Pe de altă parte, după cum observă tot Cantemir, sunetele nu sunt întotdeauna *simfonice* sau armonioase.

Există și o monotonie imitativă care îi displace: *„că strigarea a gloate multe/ din răzsunarea a păreților deșerți/ nu multă deosebire are,/ și precum păreții același glas întorc,/ așe în gloata ascultătoare/ unul cuvântul altuia poartă”*[155].

Cu alte cuvinte, strigătul mulțimilor nu e întotdeauna *chiot de ape*. Poate fi și ecou gol și fără sens.

Însă *ecourile naturii* – despre care am vorbit mai înainte – sunt adevărate *tablouri* sau *peisaje sonore* (care probabil că au avut un izvor scriptural, după cum am arătat), mai

---

[153] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 119.

[154] A se vedea: Mircea Scarlat, *Istoria poeziei românești*, vol. II, Ed. Minerva, București, 1984, p. 122-123.

[155] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 118.

înainte ca Heliade, spre exemplu, să traseze *harta sonoră* și *simfonică* a apelor globale (având în minte, de asemenea, idei și imagini poetice din *Scriptură*).

Și pentru că am ajuns în acest punct, mai rămânem puțin la această discuție.

Există, în *Istoria ieroglifică*, numeroase exerciții metaforice și poetice (chiar *expediții* în domeniul metaforizării) care sunt o veritabilă privire în oglindă/ în adâncime a unor memorabile cuvinte scripturale.

Am oferit deja unele exemple, dar adăugăm altele, pentru că survine, în aceste cazuri, chiar metafora *oglinzii*.

Spre exemplu:

Numai vremea (carea oglinda ieste
a lucrurilor viitoare)
va arăta /.../

(căci sămnul înțelepciunii ieste
ca din cele vădzute
sau audzite,
cele nevădzute
și neaudzite
a adulmăca,
și *viitoarele din cele trecute*
a giudeca)[156].

[156] Idem, p. 93.

Înțelepciunea despre care se face mențiune este cea a Ecclesiastului, la care Cantemir făcuse trimitere în *Divan*:

> „au Eclisiastul cunoscut și dzice: *Ce iaste cela ce-au fost? Acela ce iaste să fie. Ce iaste acela ce s-au făcut? Iaste cela ce-i să să facă (gl. 1, sh. 9)*”[157].

În *Biblia 1688*:

> „Ce e cea ce fu? Ceaea ce va să fie. Și ce e cea ce s-au făcut? Aceasta ce va să să facă” (Eccl. 1, 9).

Cantemir exprimă identic ceea ce scrie în *Biblia din 1688*, chiar dacă nu o citează cu cea mai mare fidelitate.

Afirmațiile preced vestita sentință: „și nu este ceva nou sub soare/ καὶ οὐκ ἔστιν πᾶν πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον” (Eccl. 1, 9, *LXX*).

Aceeași *înțelepciune* o va invoca și Eminescu (așa cum am arătat și altădată):

Viitorul și trecutul
Sunt a filei două fețe,
Vede-n capăt începutul
Cine știe să le-nvețe;
Tot ce-a fost ori o să fie

---

[157] Dimitrie Cantemir, *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul*, ediție critică de Virgil Cândea, postfață și bibliografie de Alexandru Duțu, Ed. Minerva, 1990, p. 87.

În prezent le-avem pe toate,
Dar de-a lor zădărnicie
Te întreabă și socoate.

(*Glossă*)[158]

De *„vrei viitorul a-l cunoaște, te întoarce spre trecut”*, susține poetul și în *Memento mori*.

În același sens se înțelege ceea ce a dorit să spună Cantemir, afirmând că vremea *„oglinda ieste/ a lucrurilor viitoare”* și că *„sămnul înțelepciunii”* este ca pe *„viitoarele din cele trecute/ a giudeca”*.

Așadar, Eminescu avea să arate *„sămnul înțelepciunii”*, judecând în conformitate cu aprecierea lui Cantemir.

La Eminescu, în poemele amintite, nu este vorba de o filosofie stoică, așa cum s-a pretins și s-a tot repetat[159], ci de *filosofia* Sfântului Solomon, a cărei persistență și actualitate peste veacuri, inclusiv în cultura noastră, în partea noastră de lume, ne este semnalată de două mari personalități, așa cum sunt Cantemir și Eminescu.

---

[158] *Cf.* M. Eminescu, *Opere*, I, ed. Perpessicius, p. 196.

[159] Aflăm o excepție în opinia lui Mircea Scarlat, *Istoria poeziei românești*, vol. II, op. cit., p. 118-120: „În *Glossă*, punctul de plecare este tristețea vechiului Ecleziast [...]. Ideile Ecleziastului apar la poetul român foarte clar și, nu întâmplător, exprimate uneori gnomic. [...] Fără a trăda litera Ecleziastului, Eminescu lărgește sfera de semnificații a ideii centrale din vechea carte”.

Un alt exemplu, în ceea ce privește citirea Scripturii *în oglindă*, de către Cantemir, este acesta: *„Eu păcatul mieu cunosc/ și în oglinda fărălegii mele acmu mă privăsc”*[160].

Cantemir *reproduce deformat* (am amintit mai sus *deformarea picturală* sesizată de E. Sorohan ca tehnică utilizată de Cantemir) un verset al unui psalm arhicunoscut.

Apelăm din nou la varianta *Bibliei 1688*:

> „Căci fărădelegea mea eu [o] conosc și păcatul mieu înaintea mea iaste pururea” (Ps. 50, 4).

A oglindi înseamnă, uneori, la Cantemir, pur și simplu *a privi/ a vedea/ a urmări* pe cineva: *„Au nu tu,/ odinioară,/ prin fundul mării primblându-te/ și spre vânarea peștelui/ șipurindu-te,/ eu din fața apei/ te oglindiiam?”*[161].

Alteori, *oglinda* desemnează o cugetare, o înțelegere, precum este cea a Armăsarului, care, *„icoana morții/ în oglinda vieții sale privind”*[162], pricepe prea târziu strategia Lupului, prin care este învins și ucis.

În fine, alteori, *oglindirea* înseamnă proiectarea unei perspective psihologice false, care denaturează realitatea: *„ca lumina soarelui în stele/ oglindă frâmsețelor ei mă*

---

[160] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 194.
[161] Idem, p. 38.
[162] Idem, p. 81.

făcu/ și în mine/ pre sinea/ și în grozăviia mea/ frâmsețe[a] ei a videa/ i să părea"[163].

Cea mai frumoasă metaforă rămâne însă *oglinda timpului*, prin care viitorul se oglindește în trecut: *„vremea oglinda ieste/ a lucrurilor viitoare"*[164].

Eminescu, de asemenea, va ipostazia alegoric privirea profetică *în viitor* ca pe o privire *în oglindă*:

În zidirea cea antică, sus în frunte-i turnul maur.
Magul privea pe gânduri *în oglinda lui de aur*,
Unde-a cerului mii stele ca-ntr-un centru se adun.
El în mic privește – acolo căile lor tăinuite
Și cu varga zugrăvește drumurile lor găsite:
Au aflat sâmburul lumii, tot ce-i drept, frumos și bun.

(*Egipetul*)[165]

*

În zidirea cea antică sus în frunte-i turnul maur.
Magul privea pe gânduri în oglinda lui de aur,
Unde-a cerului mii stele ca-ntr-un centru se adun.
El în mic privește – acolo căile lor tăinuite
Și c-un ac el zugrăvește cărărușile găsite –
A aflat sâmburul lumii, tot ce-i drept, frumos și bun.

(*Memento mori*)[166]

---

[163] Idem, p. 281.
[164] Idem, p. 93.
[165] *Cf.* M. Eminescu, *Opere*, I, ed. Perpessicius, p. 44.
[166] *Cf.* M. Eminescu, *Opere*, IV, ed. Perpessicius, p. 144.

Oglinda de aur a magului egiptean era *cerul înstelat* („*cerul d-Egipet desfăcut în foc și aur*”).

Am presupus ca această metaforă, a profeției ca oglindire, să fi fost extrapolată plastic de poet dintr-o expresie cu largă utilizare cultică în Ortodoxie: *oglinda profeților* sau *oglinda profețiilor*.

Credem că, deopotrivă, Cantemir s-a gândit, mai înainte, la aceeași *strategie lirică*:

De multe ori împărații să văd
preste vrerea lor a proroci,
căci sufletele lor, oarecum de mărimele
și greuimele
lucrurilor,
mai de multe ori și mai adese
atingându-se
și preste simțirea lor
să par a prognostici [a prevesti]. /.../

Au nu, dară,
pentru aceasta mai denainte să feriia
și acestiia pre carile noi acmu
cu ochii trupului
de față le privim,
pre acele ei,
încă până a nu fi,
cu ochii sufletului *le oglindiia*?[167]

[167] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 55.

A profeți înseamnă *mai înainte a vedea cu duhul* sau *cu ochii sufletului*, cum zice Cantemir. Viitorul încă nevăzut se oglindește *în ochii sufletului* celui sensibil duhovnicește.

Și Sfântul Apostol Pavel, referindu-se la *vederea cu duhul* a celor viitoare, spusese:

> „Pentru că vedem acum *pren oglindă, ca întru o gâcitură*, iar atunci față la față” (I Cor. 13, 12, *Biblia 1688*).

> „vedem acum *ca prin oglindă, în ghicitură*, iar atunci [, în Împărăția lui Dumnezeu, vom vedea] față către față” (I Cor. 13, 12, *Biblia 1988*).

Mai reținem un singur exemplu din *Biblia 1688*, care ne îndrumă spre a considera că, din nou, *Scriptura* i-ar fi putut sugera lui Cantemir (poate și lui Eminescu), alegoria *oglindirii*, și în care se spune că *înțelepciunea*

> „zare iaste luminii veacinice și *oglindă* fără de hulă a lucrării lui Dumnezeu și chip bunătății Lui. [...] Pentru că iaste aceasta mai bine-cuvioasă decât soarele și decât toată puterea stelelor; cu lumină alăturându-se, să află mai de frunte. Pentru că pre aceasta o așteaptă noaptea”...(Înț. lui Sol. 7. 26, 29).

Exprimarea profund alegorică sau simbolică a acestor versete sapiențiale a stârnit – sunt convinsă – reverberații adânci în sensibilitatea și conștiința scriitorului Cantemir.

Prin urmare, *oglinda* are multiple întrebuințări în paginile *ieroglificei* istorii cantemirene. Și ne întrebăm, cum spuneam, dacă nu cumva chiar scriitura sa merge în sensul *recuperării în oglindă* a diverse tipare scriitoricești, pe care, asimilându-le și conexându-le, să încerce să ofere o *operă literară autentică* în limba română.

Strategia l-ar apropia de cea a lui Budai-Deleanu, iar, pe de altă parte, ar explica de ce opera lui este atât de greu definibilă ca gen.

Revenind la *cursul istoriei*, Lupul filosof, care refuză să-și destăinuie judecățile adânci în fața mulțimii, își expune criteriile și concluziile cugetării sale în fața Brehnacei:

pricina tăcerii
și s[f]iielii mele
mai sus deplin
ți-o am povestit.
Iară acmu, pre cât puterile
îmi vor agiuta,
numele și firea Strutocamilei
cum mai pre scurt
și mai aievea a-ți dejgheuca
mă voi sili

(căci nu didascalul,
carile în toate dzile[le] în școală învață,
ce [a]cela ce a ucenicilor
cu învrednicii și învățături
împodobește viață,
fericit
și la nume vestit
ieste
și a fi să cade).

Unul dintre cei a firii tâlcuitori
dzice că a numerelor
numire și cunoștință
ieste măsura a necunoscutei firi.
Iară altul dzice că ieste făcliia
și lumina
a ființii lucrurilor.
Amândoi dară, precum să cade,
la rădăcina adevărul au atins
și la vârvul [vârful] adevăratei cunoștințe au
agiuns

(*că cine adevărul de la rădăcină cearcă,*
știința în vârvul înălțimii află,
și cine adeverința de gios întreabă,
cunoștiința de sus îi răspunde).

Bine dară și după regula adevărului,
iarăși dzic, vrednicii aceia filosofi au grăit,
de vreme ce *tot numele hiriș*
scurtă hotărârea lucrului ieste.

Deci numele Strutocamilei
din doaî numere,
din Struț adecă
și din Cămilă alcătuit
ieste[168].

Faptul că *„tot numele hiriș/ scurtă hotărârea lucrului ieste”* reprezintă o concepție lingvistică creștină (care exclude arbitrariul semnului lingvistic), pe care o expune undeva și Sfântul Augustin.

Numele lucrului are legătură cu esența lucrului respectiv, cu natura sa intimă.

Înțelepciunea primilor oameni zidiți de Dumnezeu scruta până în adâncul creaturilor, tocmai de aceea:

> „Și mai zidi Dumnezău iarăș[i] den pământ toate hiarăle câmpului și toate pasările ceriului; și le aduse pre eale la Adam, ca să vază ce [cum] le va numi pre dânsele; și tot ce au numit Adam, suflet viu, acesta e numele lui.
>
> Și numi Adam nume tuturor dobitoacelor, și tuturor pasărilor ceriului, și la toate hiarăle câmpului” (Fac. 2, 20-21, *Biblia 1688*).

Din acest motiv, credem, Cantemir este de acord cu *filosofia* care consideră că *„a*

---

[168] Idem, p. 88.

numerelor [numelor]/ *numire și cunoștință*/ *ieste măsura a necunoscutei firi*”.

Pe temeiul acestor considerații, Lupul purcede la analiza neobișnuitei alcătuiri a Struțocămilei.

Cercetând, separat, făptura sa de *cămilă* și pe cea de *struț*, dificultățile deducției nu se lasă așteptate:

Deci la acesta lucru întâi
ca astrologhii să facem
să cade,
carii cele adevărate
firești și cerești trupuri
mai curat vrând să arete,
niște ființe din socoteală [din minte]
și niște trupuri și locuri,
carile nici în ceriu,
nici în fire să află,
pun.

După aceasta dară socoteală,
a fi să dzicem
și cu mintea să supunem,
precum în fire să află o pasire mare,
cu pene, pedestră și nezburătoare,
sau un dobitoc cu doaî picioare
și să oaî [se ouă];

hrana, în loc de grăunță, iarbă sau carne,
să-i fie piatră, foc și fier;
și așe, pre *ciuda lumii*,

aceasta prin pricinele firești
de amănuntul să o ispitim,
ca oarece pentru dânsa adevărul
și socoteala ce ne va arăta să oblicim [să
găsim][169].

După ce face o analiză detaliată, psiho-anatomică a *structurii* Struțocămilei, judecata Lupului, prin care *„toată aporia au dezlegat”*[170], este aceasta:

jiganiia aceasta dobitoc
cu patru picioare nu ieste,
pasire zburătoare nu ieste,
Cămilă nu ieste,
Struț aplos [obișnuit] nu ieste,
de aier nu ieste,
de apă nu ieste.

De unde iarăși dzicem
că cea adevărată a ei hotărâre
aceasta poate fi: Strutocamila ieste
traghelaful [ciudățenia] *firii*
(căci ieste la filosofi altul, al chitelii),
carile dintr-îmbe monarhiile ieste,
și ieste și nu ieste.
Ieste, dzic, căci adevărat
între lucrurile firii ciudă ca aceasta
să află;

[169] Idem, p. 90-91.
[170] Idem, p. 93.

nu ieste, dzic,
căci nici dintr-un neam a fi socoteala
nu adeverește.

De care lucru,
o, iubite priietine, însămnarea marelui
acestuia nume altă nu sună,
fără numai hirișă *himera jiganiilor*,
irmafroditul pasirilor
și *traghelaful firii*.

Deci acmu lucrului,
căruia neamul, chipul și toată vredniciia
firea i-au tăgăduit, oare cu ce obrăznicie,
sau mai adevărat să dzic,
cu ce nebunie
cineva din voia slobodă sau din meșterșug
spre vreo vrednicie a o râdica ar îndrăzni?

(Că mai pre lesne ar fi cineva,
gândacii îngiugând, pământul ca cu boii în
plug să are,
decât vreun bine sau folos a aștepta
de la [a]cela carile *nici din fire vreun dar,*
nici din pedeapsă și din învățătură
vreo vrednicie are)[171].

Pentru Cantemir – care pune judecata pe seama Lupuilui – Struțocămila, așadar, are o existență *nefirească*. Iar nefirescul ei rezidă în

---

[171] Idem, p. 92.

faptul că *nu este de niciun folos* în lume. Pentru că *în fire/ în natură* nu există nimic nefolositor (*„căci firea ceva în zădar/ și în deșert nu face”*[172]).

Am văzut mai sus că Vidra, acuzată de asemenea de a fi un *hibrid*, se socotea nevinovată pentru motivul că avea *calități în plus* față de alții, iar nu infirmități: *„în doaî stihii/ poci lăcui”*, pentru că *„din fire cu oarece mai mult/ decât alalte dobitoace sint dăruit”*[173].

Vidra acuzase, de fapt, mai întâi, faptul că Struțocămila ar fi un *specimen nefiresc*, din cauza inutilității caracterisiticilor sale.

Avem astfel doi înțelepți, Vidra (care *„nu puține făclii/ topise asupra cărților filosofești”*[174]) și Lupul, care afirmă aceeași sentință logică asupra Struțocămilei.

În aceste condiții, Cantemir face ca decizia Corbului de a susține *vrednicia* Struțocămilei să pară cu totul ridicolă:

Strutocamilii în cap
coarne ca a boilor îi vor razsări,
și în scaunul vredniciii să va sui
(ca fortuna când va să trântească,
întâi râdică,
și norocul întâi râde,
apoi plânge)[175].

---

[172] Idem, p. 91.
[173] Idem, p. 43.
[174] Idem, p. 42.
[175] Idem, p. 92-93.

*

...mutând-o din Cămilă în pasire
și adăogându-i la urechile ciute
coarne buorate,
numele în Strutocamilă îi mutară[176].

*

Papagaia, cu toată vârtutea cuvântului,
himera, sau, precum s-ar putea dzice,
ciuda nevădzută,
neaudzită
cu voroava *în fire* a băga începu[177].

*

Strutocamila
stepăna cea mai de cinste
și epitropiia a tot neamul
să ție,
și după aripile carile Vulturul l-au demânat,
capul taurului să i se puie,
pentru ca și ea între coarne
sămnul biruinții
și stema epitropiii
să poarte[178].

[176] Idem, p. 100.
[177] Idem, p. 112.
[178] Idem, p. 121.

De departe, însă, cea mai cruntă ironie la adresa Struțocămilei se află în capitolul al patrulea al cărții:

În vremea ieșirii lor
de la Grumadzii-Boului,
cu hrizmosul carile încă de demult
Camilopardalul le tâlcuisă
și coada păunului
către coarnele boului
aflase
și pre Cămilă cu dânsa
frumos împodobisă,
să fie văzut cineva
lucru de ciudesă
și preste toată ciuda mai ciudat
și mai minunat.

Că la ieșirea lor de la cei șepte munți,
ciuda nevădzută
(și precum să dzice dzicătoarea): neaudzită,
cu coadă în vârvul capului
Cămila era.

Iară la intrarea la locul lor,
vestită dzicătoarea să pliniia,
carea dzice:
„Mare ciudă duc în car,
mai mare va fi
dac-om sosi”.

Toți era cum era,
iară toată minunea
și ciudesea,
în Cămilă să cuprindea
(că precum soarele cu a sa
lumină toate stelele acopere
și nevădzute le face,
așe pasirea dobitocită
și vita păsărită
pre toate de mascara
covârșiia).

Căci la Cămilă,
în loc de peri și de floci,
cu pene roșii o îmbrăcasă,
lângă carile aripi negre ca de Corb alăturasă,
la grumadzii Cămilei cel cohâiat,
capul boului cel buârat
prepusese.

Coada păunului cea rotată,
nu despre sapă,
după obiceiul a tuturor dobitoacelor,
ce în loc de cercel,
alăturea cu capul,
în sus o ridicase
și, de cornul cel drept lipind-o, o legase

(că unde văpsala galbănă
degetele văpsește,
acolo la Cămile coarne, aripi și pene
odrăslește).

Aședară, jigăniile și dobitoacele toate
urmând Strutocamilii,
la sălașul monarhiii sale sosiră,
unde, pe Strutocamilă
în obiciuitul șopron băgând,
pilituri de fier cu prund amestecate,
în loc de ospăț, înainte-i vărsară,
cu carile mai mult să mânca
decât mânca
și mai mult corțiia
decât mistuia[179].

E o scenă tragi-comică, și care ne face, la un moment dat, să-l auzim pe Creangă, prin anticipație: *„Mare ciudă duc în car,/ mai mare va fi/ dac-om sosi”*.

Faptul a fost remarcat și de Manuela Tănăsescu, mai înainte:

> „Umorul și oralitatea expresiilor uneori anticipează vădit pe Creangă”[180].

Toată întâmplarea pare, totodată, a fi un *travesti carnavalesc*, o scenă din *D'ale carnavalului*. Așa cum o prezintă Cantemir, te-ai aștepta să fie un *imbroglio*.

Nicio compătimire nu are însă autorul pentru această *mascaradă*.

---

[179] Idem, p. 177-178.

[180] Manuela Tănăsescu, *Despre „Istoria ieroglifică”*, op. cit., p. 175.

Situația expusă mai sus, însă, în care,

Strutocamilii în cap
coarne ca a boilor îi vor razsări,
și în scaunul vredniciii să va sui
(ca *fortuna* când va să trântească,
întâi râdică,
și *norocul* întâi râde,
apoi plânge),

îi prilejuiește autorului dezvoltări analitice în două direcții care ne interesează în mod particular.

Prima este formată din reflecții despre *fortuna*/ *norocul* care îi urcă și îi coboară pe oameni, care *„întâi râde,/ apoi plânge"*.

Era o temă veche în toată literatura europeană și în literatura română de asemenea.

Cucunozul, în disputa sa cu Brehnacea, care ascultase *filosofia* Lupului, considerând că învestirea Struțocămilei cu demnitatea de conducător al *dobitoacelor*/ *animalelor* este un mare *noroc* pentru *partida zburătoarelor*, face apologia *fortunei* de care trebuie să se profite atunci când se ivește, indiferent dacă e moral sau nu:

De care lucru, noi acmu
vreme de treabă
și după poftă aflând,
cum vom putea

vremea prelungind,
darul norocului
în para focului
să aruncăm?

Că bine știi
(că pre cât *ieste* de *iute la curgere*
punctul vremii,
încă *mai iuți sint*
mutările lucrurilor în vreme)

și nu trebuia cineva
a te învăța,
de vreme ce (precum chipul
norocul mii de mii de obrază
să fie având
și în mii de mii de feliuri pre muritori
în tot ceasul să fie măgulind),
adeverit ești.

Au nu de cu vară
stăpânii caselor, de iarnă
grijindu-să,
toată zaharaoa trebitoare
în jitnițele și cămările sale grămădesc?

(Că *ce dă vremea,*
nici avuțiia,
nici nevoința
poate cumpăra).

Iară câte primejduitoare

în vremea viitoare
mi-ai pomenit,
acestea încă nu tăgăduiesc

(că *cine vreodată*
norocul supt lăcată
și norocirea în ladă
ș-au încuiat?

Sau cine tot cu aceia fortună
în viață s-au slujit,
de carea vreodată
să nu să fie năcăjit?).

Ce a muritorilor mai mult aceasta
le ieste hirișiia
(ca *în dzua norocului*
să-și arete vârvul cornului,
iară în dzua nenorocului,
de nevoie să sufere
și scoaterea ochiului).

De care lucru așe socotesc,
într-această dată, nicicum biruința
la dobitoace să nu rămâie
(macară și adevărul părtaș
și împreună nevoiaș
să le fie).

[O, fortuna bună
(de ieste în lume vreuna adevărat bună),
cum și tată, și maică, și soră,

și frate fortunei rele ești,
carea până într-atâta pre muritori buiguiești,
îmbeți și nebunești,
cât și spre tabăra adevărului
desfrânate oștile nebunelor sale socotele
a-și slobodzi nu să rușineadză][181].

Paranteza ultimă reprezintă, desigur, *comentariul* autorului, care neagă judecata celui care *trăiește în cercul strâmt al norocului* (ca să îl parafrazăm pe Eminescu) și care nu dorește decât să profite cât mai mult de circumstanțele favorabile ivite în viață, chiar dacă prin aceasta se află în război deschis împotriva Adevărului („*spre tabăra adevărului/ desfrânate oștile nebunelor sale socotele/a-și slobodzi nu să rușineadză*").

Putem compara, din nou, *silogismele* personajului cantemirean cu logica *pământească* străveche, pe care o invocă un text scriptural:

> „Pentru că ziseră întru ei, și gândind nu dirept: «Puțină iaste și mâhnită viața noastră, și nu iaste leac în moartea omului, și nu s-au cunoscut cel ce s-au întors de la iad.
>
> Căci deodată ne-am făcut, și după aceasta vom fi ca [și] când n-am fost, căci

[181] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 97-98.

fum iaste răsuflarea în nasurile noastre, și cuvântul [nostru] – scânteaie, întru pornirea inimii noastre, care stingându-se, *cenușă* se va alege trupul, și duhul se va răsipi ca un văzduh moale.

Și numele nostru se va uita cu vreame, și nimeni nu va pomeni lucrurile noastre și să va treace viața noastră *ca urma norului* și ca negura să va răsipi, gonindu-se de razele soarelui, și de fierbințeala lui îngreuindu-se.

Pentru că *treacerea umbrii* iaste vreamea noastră, și nu iaste înturnare săvârșitului [sfârșitului] nostru, căci s-au pecetluit și nimeni nu se întoarce [din moarte].

Veniț, dară, și să dobândim den ceale ce-s bune, și să ne trebuim cu zidirea ca cu tinereațele, degrabă.

De vin de mult preț și de miruri să ne săturăm și să nu ne treacă pe noi floarea văzduhului [mireasma aerului, a vântului]. Să ne [în]cununăm cu flori de trandafiri, până a nu se veșteji.

Nimenilea dintre noi să nu fie fără parte, de a noastră răsfățare pretutindinea să lăsăm semne de veselie, căci *aceasta e partea noastră și acesta e sorțul* (s. n.).

Să asuprim pe săracul dirept, să nu cruțăm văduva, nici de ale bătrânului cărunteațe de mulți ani să ne rușinăm. Să

fie noao vârtutea [puterea] legea direptății»”etc. (Înț. lui Sol. 2, 1-11, *Biblia 1688*).

Poate că nu degeaba introduce Cantemir în *oastea socotelilor* Cucunozului și câteva zicători sau proverbe românești (sau *cugetări* versificate, încetățenite în conștiința românilor):

cum vom putea /.../
darul norocului
în para focului
să aruncăm?

*

ce dă vremea,
nici avuțiia,
nici nevoința
poate cumpăra

*

cine vreodată
norocul supt lăcată
și norocirea în ladă
ș-au încuiat?

*

a muritorilor mai mult aceasta
le ieste hirișiia [caracterul]

(ca în dz[i]ua norocului
să-și arete vârvul cornului,
iară în dzua nenorocului,
de nevoie să sufere
și scoaterea ochiului)

Adică: de ce să ne aruncăm noi *norocul în foc* și să nu profităm de oportunități, chiar dacă sunt *nedrepte*?

Pasajul scriptural citat califică, însă, o astfel de gândire ca fiind profund *atee*, împotriva lui Dumnezeu, a adevărului și a dreptății.

Scopul *didascalic* al operei lui Cantemir nu trebuie ignorat, cu atât mai mult cu cât trăia în *veacul moraliștilor*.

Norocul acesta este însă *schimbător* (fortuna labilis): *„norocul mii de mii de obrază* [fețe]/ *să fie având/ și în mii de mii de feliuri pre muritori/ în tot ceasul să fie măgulind”. „Sau cine tot cu aceia fortună/ în viață s-au slujit,/ de carea vreodată/ să nu să fie năcăjit?”*

Nu cu multă vreme înainte scrisese și Miron Costin poemul său, *Viiața lumii*, din care reamintim câteva versuri:

Trec zilele ca umbra, ca umbra de vară;
Cele ce trec nu mai vin, nici să-ntorcu iar.
Trece veacu desfrânatu, trec ani cu roată,
Fug vremile ca umbra și nicio poartă
A le opri nu poate. Trec toate prăvălite
Lucrurile lumii și mai mult cumplite.

Și ca apa în cursul său cum nu să oprește,
Așa cursul al lumii nu să contenește.
Fum și umbră sântŭ toate, visuri și părere.
Ce nu petrece lumea și ce nu-i cădere?
Spuma mării și nor suptŭ cer trecătoriŭ.
Ce e în lume să nu aibă nume muritoriŭ? /.../

Suptŭ vreme stăm, cu vreme ne mutăm viiața,
Umblăm după a lumii înșelătoare fața.
Vremea lumii soție și norocul alta,
El a sui, el a surpa, iarăși gata. /.../

El suie, el coboară, el viiața rupe,
Cu soțiia sa, vremea, toate le surpe.
Norocul la un loc nu stă, într-un ceas schimbă pasul.
Anii nu potŭ aduce ce aduce ceasul[182].

În literatura noastră, tema *norocului nestătător* este subordonată celei biblice a *deșertăciunii deșertăciunilor* (vanitas vanitatum).

Cei ce-și pun speranța și încrederea în *noroc* trebuie să știe că acesta *are mii de fețe* și că niciodată nu este *stabil*.

El e o *iluzie deșartă*, un *cameleon* care înșală și sporește și mai mult suferința acestei și așa vremelnice și dureroase existențe umane:

---

[182] Miron Costin, *Opere*, ed. cit., p. 320-321.

„Călătoriia noastră în ceastă lume iaste foarte sârguitoare, ca o apă rrepede ce cură.

Așea și noi curăm și ne apropiem de moarte, și dzilele noastre trec ca o *umbră de nuăr* fără de ploaie”[183].

De aceea Eminescu refuza să trăiască în *cercul strâmt* al norocului: *„Trăind în cercul vostru strâmt/ Norocul vă petrece”*[184].

Și credem că versul lui Eminescu, *„Norocul vă petrece”* are aceeași semnificație cu a celui costinian: *„Ce nu petrece lumea și ce nu-i cădere?”*. Unde *a petrece* are sensul, din limba veche, de: *a pătimi, a trece dincolo, a sfârși, a muri*.

Neîncrederea fundamentală în acest *noroc*, în care își pun speranța oamenii fără Dumnezeu, îl făcea să susțină că e nevoie ca *„Privitor ca la teatru/ Tu în lume să te-nchipui”*[185]. Adică să poți să privești agitația lumii în mod *nepătimitor*, fără să participi la ea și fără să ai aspirațiile celor care cred în *instinct* sau în *fatalitate*.

Eminescu este de altfel autorul unui vast poem, *Memento mori* sau *Panorama deșertăciunilor*, care ilustrează ideea că întreaga

[183] Sfântul Varlaam, *Carte românească de învățătură*, ed. cit., p. 282.

[184] *Luceafărul*, *cf.* M. Eminescu, *Opere I*, ed. Perpessicius, p. 181.

[185] *Glossă*, *cf.* Idem, p. 196.

istorie a lumii nu este decât istoria aspirațiilor umane vane/ deșarte. E cel mai mare și mai frumos poem din literatura noastră modernă care întrupează o cugetare fundamentală a literaturii noastre vechi și care este, mai întâi de toate, o cugetare *biblică*.

Pe de altă parte, *Luceafărul* poate fi interpretat ca fiind istoria aceluiași eșec al vanității, la scară personală. Numai că Eminescu nu e un *Lucifer pierdut pe veci*, ci e un *Luceafăr pocăit*, care, încercând să se împotrivească Părintelui și fiind aproape să cadă ca *„un fulger nentrerupt/ Rătăcitor”*[186], totuși a înțeles lecția primită de la Dumnezeu și *„nu mai cade ca-n trecut...din tot înaltul”*, ci *se întoarce „în locul lui menit din cer”*[187].

Îi lasă pe alții, care vor, să trăiască în *cercul norocului*. Adică în lumea lor mică și meschină, guvernată de fantasmele minții lor orgolioase și rele.

Va mai spune Cantemir, prin *rostul* Brehnacei, undeva mai departe, că viața oamenilor este condusă de înțelepciunea dumnezeiască și că oamenii nu pot să năzuiască în *stabilitatea* unei situații existențiale, ci trebuie să înțeleagă judecățile sau pronia lui Dumnezeu, care le schimbă sensul vieții într-un fel sau altul:

Așijderea, Pricina pricinelor
a toată pricinele

---

[186] *Luceafărul, cf.* Idem, p. 176.

[187] Idem, p. 181 și 178.

dintâi privitoare
și giudecâtoare
ieste,
carile fără cea cădzută [cuvenită]
plată și răsplătire
a le lăsa nu poate /.../.

De care lucru,
în lucrurile tâmplătoare,
cei ce cu minte întreagă
să slujăsc /.../
ca oricând calea lineștii
s-ar afla,
drumul tulburării
cu *lunecătoriu piciorul norocirii*
să nu calce. /.../

Aședară, lucrurile muritorilor
și muritorii,
ori ca grăunțele în ciur,
ori ca spițele în roată
ar fi,

adevărul fără prepus ieste,
că *loc stătătoriu și viață credincioasă*[188]
cuiva din fire nu s-au dat,
nici să va da,

ce toate *sfera nestării* sale
sint să încungiure
și nesăvârșit țircălamul [circumferința] firii

[188] *Viață credincioasă* = care să nu se schimbe cu nimic.

sint să împregiure
și fietecui decât sine cel mai tare ieste
să să afle
și pricina pricinătoare
fără izbânda pricinirii
ieste să nu scape[189].

Nimic nu este *stătător/ stabil* în viață, iar omul trebuie *să încungiure sfera nestării sale*, adică să parcurgă *cercul firii nesfârșit*, împlinind ceea ce are de împlinit, urmând ce îi este dat de sus să împlinească sau să ispășească.

Și nu înțelege întâmplările vieții și schimbările „sorții", până când nu acceptă cele de la Dumnezeu: *„plată și răsplătire"*.

Cei care nu văd pronia lui Dumnezeu în tot ceea ce li se întâmplă, se încarcerează singuri în *cercul strâmt* al egoismului. Și numai cei care pricep că toate lucrurile se petrec *cu sens* pe lume, merg *„în cărarea lineștii și potica păcii"*[190].

Altfel, *„norocul și pre porcariu,/ și pre olariu/ tot cu o orbime caută"*[191].

Iar Cantemir compune și un cântec de jale, plecând – programatic – de la *Viiața lumii* a lui Costin, din care reține primele două versuri (fapt grăitor pentru a ilustra intențiile lui Cantemir de a se integra unei *tradiții* literare românești):

---

[189] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 192.
[190] Ibidem.
[191] Idem, p. 290.

A lumii cânt cu jele cumplită viață,
Cum să trece și să rupe, ca [și] *cum am fi o ață.*
Tânăr și bătrân, împăratul și săracul,
Părintele și fiiul, rude și-alalt statul,
În dzi ce nu gândește, moartea îl înghite,
Viilor rămași, otrăvite dă cuțite.

Țărna tiranul, țărna țăranul astrucă,
Izbânda, dreptatea, în ce-l află-l giudecă,
Unii fericiți să dzic într-a sa viață,
După moarte să cunoaște c-au fost sloi de gheață[192].

„Izbânda, dreptatea, în ce-l află-l giudecă”, reproduce, din nou, un verset scriptural.

Moartea nu face diferență între oameni, nu ține cont de vârstă sau de ierarhiile umane: *„Țărna tiranul, țărna țăranul astrucă”* – este de remarcat și aliterația, care sugerează chiar, cum ni se pare, *îngroparea țărânii*, loviturile sacadate de lopeți.

Multe reflecții de acest fel inserase Cantemir și în *Divan*, între care amintim:

căci țărna pe pieptul lui [al lui Alexandru Macedon] s-au suit,
ochii i-au împlut,
gura i-au astupat
și cu aciasta pildă aducându-i
că, nesăturându-să de slavă,
să să sature de lut;

[192] Idem, p. 194.

și trupul acela ce oamenii
fiiu lui Dumnedzău
– pentru frumusețea [lui Alexandru] –
a fi socotiia,
viermii și gândacii pământului l-au mâncat,
și din țărnă fiind,
iarăși în țărnă s-au întors[193].

*

Să știi că [cei avuți]
numai cu o felegă de pândze învăliți,
ca [și] cum ar fi în cămeșă de mătasă învăscuți,
și într-un săcriiu aședzați,
ca în haina de purpură mohorâtă[194] învăscuți
[îmbrăcați],
și în gropniță aruncați,
ca în saraiurile și polaturile
[palaturile sau cămările împărătești]
cele mari și desfătate aședzați,
s-au dusu-să,
iar altă nemică nici în sin [sân],
nici în spate
n-au rădicat cu sine să ducă[195].

Peste mai bine de un secol, Vasile Aaron va scrie un poem lung, *Reporta din vis*, în care *mormintele vorbesc*, readucând în atenție vechile refrene:

---

[193] Dimitrie Cantemir, *Divanul*, op. cit., p. 21.
[194] *Mohorât* = roșu-închis, purpuriu, stacojiu.
[195] Dimitrie Cantemir, *Divanul*, op. cit., p. 27.

Toate câte vezi sunt *deșertăciune*,
Toate *prav, cenușă,* toate *stricăciune*.
Să le iau pe rând, privește la mine,
Vei afla că-n lume nu e nici un bine. /.../

[Moartea] e în lume peste toți mai mare,
Nice o știință de preteșug are.

La bătrâni vedem că cumplită vine,
Însă de cei tineri au iaste-i rușine?
Pre toți într-un chip soarbe tiranește
Și la locul său [de veci] îi povățuiește. /.../

Averile mele au fost multe foarte,
Ci nu mă putură scăpa de la moarte. /.../
Maica mea, pământul, gol lumei m-au dat
Gol mă duc la dânsa, gol și despuiat.

/.../

Un mormânt cernit le cuprinse toate.
Învățați din mine, ticăloase gloate! /.../

Din câte avu, nimic nu are,
Decât trupul dat vermilor mâncare. /.../
Vârsta și frumseța, veșminte grijite,
Toate putrejunei se află jârtfite.

/.../

Vai, lume amară și înșelătoare
Bine cunoscui a ta umblătoare!

Din nimic născută *mă-ncurci cu norocul*,
Când arde mai bine îmi potolești focul[196].

Tradiția lui *vanitas vanitatum*, cu toate motivele sale subsecvente (*ubi sunt qui ante nos?*, ruinele trupului și ale lumii, moartea care nu face diferența sau care șterge orice diferențe între oameni, timpul care fuge/ *fugit tempus*, norocul nestatornic/ *fortuna labilis* etc.) are o existență impresionantă în literatura noastră – începând cu literatura veche (*Învățăturile lui Neagoe Basarab*, *Cazaniile*, *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, operele lui Miron Costin și ale lui Cantemir etc.), fiind apoi la fel de mult solicitat în preromantism și romantism[197], dar și în modernism –, revenind *cu consecvență* în fiecare epocă literară.

În cărțile noastre, am dedicat ample analize operelor unor mari poeți ai epocii moderne, în care am atras atenția, la momentul oportun, asupra recurenței temei *deșertăciunilor* (cu subdiviziunile ei).

Fără a putea fi exhaustivi, am dori, ajungând în acest punct, să facem o paranteză, în care să reținem atenția doar cu câteva scurte exemple care să dovedească *persistența*

---

[196] A se vedea: *Scrieri literare inedite (1820-1845)*, alese, adnotate și comentate de Paul Cornea, Andrei Nestorescu și Petre Costinescu, Ed. Minerva, București, 1981, p. 16-109.

[197] A se vedea, din nou, cartea noastră: *Epilog la lumea veche*, I. 1, op. cit., *cf.* http://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/11/epilog-la-lumea-veche-i-1-editia-a-doua/.

excepțională a acestei teme în poezia noastră și *după* Eminescu.

Un poet post-romantic (situat între *simbolism* și *tradiționalism* – ca să folosim definițiile încă în vigoare), Ștefan Octavian Iosif, va recurge (intenționat sau nu) la *stilizarea metonimică* practicată și de Villon[198], pe cât de suavă, pe atât de dramatică:

Un lung suspin de *harfe-eoliene*
Plutește-n aer, scade, crește iar,
Și cad încet, rotindu-se alene,
Foi veștede desprinse din umbrar.

Plâng harfele și îndelung suspină,
Și-n plânsul lor pare că prind cuvânt:
„...Ce mândr-ai fost odat' și tu, grădină!
Mireasma ta și floare, ***unde sunt?****...*"[199]

(*Strofe*)

---

[198] Metaforizată de un poet medieval, vechea interogație *ubi sunt qui ante nos?* (unde sunt cei care au fost înaintea noastră?) – spre exemplu – a devenit *où sont les neiges d'antan?*.

A se vedea:

http://en.wikipedia.org/wiki/Ballade_des_dames_du_temps_jadis.

[199] Versul reprezintă prelucrarea subtilă a unui motiv biblic, reprodus și în *Psaltirea versificată*, cât și în *Viiața lumii* a lui Miron Costin, dar care a trecut și în lirica populară. Alecu Russo, în *Poezia poporală*, reproducea aceste versuri culese din folclor: *„Viața omului,/ Floarea câmpului!* [cf. Ps. 89, 6]/ *Câte flori p-acest pământ,/ Toate se duc la mormânt"*.

Ceea ce realizează el, însă, este *sinteza* unui întreg cor de motive considerate *simboliste*, care îmbină tema florilor și a grădinilor cu cea a extincției (Dimitrie Anghel în mod deosebit, dar și alții).

Însă moartea și ruinele materiale reclamă *îmbălsămarea amintirii* și *înmiresmarea* cu dorul transcendenței.

Faptul se poate observa chiar în poezia primului precursor al simbolismului în lirica noastră, Traian Demetrescu (Tradem):

Că uite, luna blondă, în razele ei sfinte,
Ce praf de aur varsă pe *tristele morminte*!...
Dar *nopții din coșciuguri* nu-i poate da scântei...
Și aerul miroase a *chiparoși și tei*...

Plutește pretutindeni *dumnezeiești arome*
Din *flori* ce le născură a nopților atome...
O...ei ne dau *miresme atât de dulci*, îmi zic,
Și noi le dăm uitare sau nu le dăm nimic!

Pribegi pe drumul vieții și ei au fost odată:
Și pare, prin frunzișuri, himeric, că s-arată
Perechi de-amanți, șoptindu-și al inimilor grai,
Și-acum *acele inimi sunt praf și putregai*!

Se-nmlădie salcâmii, ca plete despletite,
Pe gropi înțărânate, pe lespede cioplite,
Aleargă liliecii rotindu-se năuci,
Iar vântul se strecoară molatic printre cruci...

Și...trist, ca niște glasuri *metalice, sonore*,
Vibrează în cadențe *un șir de repezi ore*,
Pe *paginile vremii* se-nscriu perechi-perechi,
Tot repetând ***al vieții același cântec vechi***!

(*Noapte de vară*, vol. *Sensitive*, 1894)

Coerența tematică și simbolică, atât cu literatura veche, cât și cu Bolintineanu și Eminescu, este remarcabilă.

Reținem, mai departe, un poem al lui Dimitrie Anghel:

În murmurul fântânei plânge povestea *vremilor trecute*...
De știi s-asculți, auzi iar glasul atâtor guri *ce-s astăzi mute*:
S-a potolit atâta viață, ș-a ars atâta foc de soare,
De ani și ani, de când tot curge împrăștiind mărgăritare.
/.../
Sunt ani și ani...dar astăzi **unde-s** copiii gureși? **Unde-i** oare
Copila ce privea uimită la *curcubeiele de soare*...etc.

(*Murmurul fântânei*)

„*Curgea nedumerită vremea* va spune [Anghel] și în alt poem (*În Luxemburg*), însă amprenta acestui *fugit tempus* și a unui ireprimabil *vanitas vanitatum* se poate culege în permanență,

în versurile sale, din zdrențe de petale și din glorii estompate de miresme”[200].

Faptul că, la noi, „nu a existat o ruptură radicală între literatura romantică [...] și simbolism” și că acesta din urmă a fost „o manifestarea neoromantică”[201], a făcut ca multe dintre temele și motivele foarte vechi ale literaturii noastre, prezervate de prepașoptiști, pașoptiști și de Eminescu, să se transmită mai departe, schimbând puțin *veșmintele* poeziei, dar păstrându-și o *fizionomie* de recunoscut.

Ne rezumăm, pentru moment, la foarte puține exemple:

Pe strade-n pâlcuri negre trec oamenii grăbiți:
Deșertăciunea-i duce spre zări nălucitoare...
Și seara-n *giulgiu*-i negru ascunde orașul alb...

(Șerban Bascovici, *Prin albele răspântii*)[202]

*

Flori ce-mi sădise copilăria
De care vârsta m-a rătăcit,

---

[200] Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Trei poeți și-un început de secol*, Teologie pentru azi, București, 2014, p. 154, *cf.* http://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/13/trei-poeti-si-un-inceput-de-secol/.

A se vedea și p. 164-165, 175-176, 211-219 etc.

[201] Mircea Scarlat, în prefața la *Climat poetic simbolist*, Ed. Minerva, București, 1987, p. XI.

[202] *Climat poetic simbolist*, op. cit. supra, p. 3.

Pierzând aroma cu veselia,
Sub țeastă acum moarte-ați pălit
Și se întinde monotonia.

(Mircea Demetriade, *Monotonia*)[203]

*

Eu viețuiesc în parcuri înfundate
În care rodul moare necules,
Eu lâncezesc pe-aleele uitate
În care *un linţoliu larg şi des*
Închide orizonturile toate.

(D. Iacobescu, *În umbră*)[204]

*

Pășesc pierdut prin lumi de vise, pribeag pe drumuri sidefii,
Ascult șoptirile de apă, doinirea pomilor *pustii*,
Privesc păduri în depărtare, cum fruntea *veștedă*-și înclină,
Sunt pelerinul deznădejdei setos de veșnică lumină. /.../

Și-n noaptea de vedenii negre ce lin în sufletu-mi pătrund,
Ascult, nebun, cum toamna-și plânge *paloarea ei de muribund*.

(I. M. Rașcu, *În orașul gotic*)[205]

*

[203] *Cf*. Idem, p. 25.
[204] *Cf*. Idem, p. 75.
[205] *Cf*. Idem, p. 135.

Din lumea sumbrelor cavouri, parfum de smirnă și de floare
Plutește-n *aerul de moarte* pe sub frunzișuri visătoare...
Și clopotele-nduioșate de plânsul magicelor surle
Îngână simfonii de vise din vârful goticelor turle.

(I.M. Rașcu, *Din lumea sumbrelor cavouri*)[206]

*

În atmosfera-mbălsămată, din lămpi de-aramă lucitoare,
Fâșii de raze uniforme adorm pe cadre visătoare /.../

...Și vă deschid cu mâini pioase, în vraja serilor târzii,
Albumuri vechi, decolorate, cu galbene fotografii,
/.../
Pluteau parfumuri de tămâie...*de-atunci e moartă*, căci o spune
Figura ei, pe care noaptea și-a-ntins funebrele-i genune
Și gestul ei timid și galeș, întreaga ei îmbrăcăminte...
O, tot din mica ei ființă *exală-arome de morminte*. /.../

„*A fost demult*, nici nu pot bine ca gândurile să-mi adun
Să știu de cânt muri...” [etc.]

(I. M. Rașcu, *Albumuri*)[207]

Bacovia însuși e suma multor *ecouri sepulcrale* – de fapt, el a scris poemul *Plumb* între 1900-1902[208], deși majoritatea cititorilor

---

[206] *Cf.* Idem, p. 137.
[207] *Cf.* Idem, p. 144-146.
[208] *Cf.* Mircea Scarlat, *George Bacovia. Nuanțări*, Ed. Cartea Românească, București, 1987, p. 51.

știu numai despre apariția volumului *Plumb* în 1916.

Lirica lui Bacovia este, în bună măsură, cea mai modernă ilustrare a temei *deșertăciunilor*, în literatura noastră, chiar dacă expusă în stil simbolist/ sincopat/ modernist. S-a făcut chiar și observația că

> „Bacovia apare drept un avatar modern al cronicarului medieval. [...] Bacovia se comportă cu detașarea *cronicarului* unui timp supus pieirii”[209]...

Din creuzetul acesta simbolist al începutului de secol nu s-a născut însă *în principal* Bacovia, ci și alți poeți importanți, mai ales *tradiționaliști*.

Din și *de* acest simbolism se desprind Tudor Arghezi, Ion Pillat și Adrian Maniu (fără să mai punem la socoteală influențele asupra multor altor poeți).

La noi, în mod paradoxal, *conservatorul* Mihail Eminescu (tradiționalist în spirit și modernist în formă) a fost personalitatea poetică care *a făcut*, cu adevărat, *să se nască* simbolismul, iar simbolismul, la rândul său, *a născut*...câțiva mari poeți *tradiționaliști*.

De reținut și faptul că, în aceeași perioadă, „în nota vechiului romantism este scris, în 1902, poemul *Strigoii*” (*cf.* Idem, p. 40), pe lângă alte poeme calificate ca aparținând unui *neoromantism decadent*.

[209] Idem, p. 88, 93.

Ultimul poem evocat, mai sus, *Albumuri*, al lui I. M. Rașcu, din 1911, îl anunță pe Ion Pillat:

Pendulele bătrâne mai bat același ceas,
Prelung, ca o dojană, în *liniștea sonoră*,
Dar *timpul* intră-n casă trântindu-i altă oră...

(*Casa din deal*)

*

Pe scrin, păstrând privirea ei vie, au rămas
Pe galbena gazetă ce-ncremenește anul.
Odaia de-altădată mi-arată talismanul:
Iau *ochelarii moartei* și-i pun sfios pe nas.

Prin *abureala vremii* nu s-a schimbat nimic,
Doar pozele din rame vechi au întinerit
Dar din adânc de-oglindă, în față, mi-a zâmbit
În jilțul ei ca-n vremea când eram mic, bunica.

(*Ochelarii bunicii*)

*

Nu s-a clintit nimica și recunosc iatacul
Bunicului pe care, viu, nu l-am cunoscut.
Rămase patu-i simplu și azi nedesfăcut,
Și ceasul lui pe masă, și-a mai păstrat tic-tacul.

Văd rochia bunicii cu șal și malacov,

Văd uniforma veche de „ofiţer” la modă
Pe când era el Junker – demult – sub Ghica-vodă
Când mai mergeau boierii în butcă la Brașov.

Și lângă băţu-i rustic, tăiat în lemn de vie,
Văd putina lui unde lua băi de foi de nuc.
A scârţâit o ușă...un pas...și-aștept năuc
Să intre-aci bunicul dus numai până-n vie.

Un ronțăit de șoarec sau ceasul mă trezi?
Ecou își fac, în taină, ca rimele poemii...
Și *ceasul vechi* tot bate, tic-tic, *la poarta vremii*,
Și șoricelul *roade trecutul zi cu zi*.

(*Odaia bunicului*)

Legat tot de subiectul nostru, ne-a reținut atenția dezvoltarea toposului *vremelniciei* și al *morții care nu alege*, în versurile lui Maniu și Arghezi:

E frig, *pustietate*. Rea, noaptea-naintează;
Scobor în *amintire* ca într-un *vechi mormânt*.
Vremelnicia-n toate pieirea-și întrupează,
Nu mai găsesc *nici viața*, nici morții *nu mai sunt*.

(Adrian Maniu, *Rătăcire*)

*

Plângi. Ai vrea să-l săruți, înc-o dată,
Măcar cum l-au lăsat viermii-n pământ,
Cum să-l găsești, când *toți la fel sunt*,
Osul nu l-ai putea *osebi* niciodată.

Toți seamănă, la toți: o tigvă boltită,
Priviri scobite, fălci râzând mut.
La toți care au rămas. La toți câți *au trecut*
De păcate, durere, ispită.

Osul lui, *la fel cu al străinului*;
Cum un bob de rouă, seamănă bobului de rouă.
Inima a tăiat-o plugul în două,
Și o sug în pace, buruienile câmpului...

(Adrian Maniu, *Târziu de tot*)

*

Tu ești, mamă? Mi-e frică,
Mamă bună, mamă mică!
Ţi s-a urât în pământ.
Toţi nu mai sunt,
Toţi au plecat de când ai plecat.
Toţi s-au culcat, ca tine, toţi au înnoptat,
Toţi au murit detot.

Și Grivei s-a învârtit în bot
Și a căzut. S-au stârpit cucuruzii,
S-au uscat busuiocul și duzii,
Au zburat din streașina lunii
Și s-au pierdut rândunelele, lăstunii.

Știubeiele-s pustii,
Plopii-s cărămizii,
S-au povârnit păreţii. A putrezit odaia... /.../

Aici nu mai stă nimeni
De douăzeci de ani...
Eu sânt risipit prin spini și bolovani...
Au murit și numărul din poartă
Și clopotul și lacătul și cheia.

(Tudor Arghezi, *Duhovnicească*)

*

Căci dintr-un om, întreagă, nu vine niciodată
O singură bucată.
Și ce-a rămas dintr-însul se scoate la lopată;
O labă, șoldul, brațul, întregi numai bucăți
De om, și zdrențe, sferturi, fărâme, jumătăți;

O palmă delicată, la deget cu inelul
Logodnei: nu-ncepuse prăpădul și măcelul.
Într-un sicriu grămadă, intrau de-a valma paie,
Țărână-amestecată cu păr și măruntaie,
Bărbații și copiii, ciozvârte și crâmpeie
De mădulări și resturi gingașe de femeie.

(Tudor Arghezi, *Convoiul sicrielor*)

Incursiunea noastră poate avansa – pentru că *obsesia morții* și sentimentul *vanității* sunt

bine reprezentate și în lirica postbelică –, dar nu ne permite spațiul.

Ne oprim aici cu această paranteză (poate cam lungă și care ar putea deveni...o carte întreagă), dar prin care am dorit să arătăm că acest topos al *deșertăciunii deșertăciunilor* are o continuitate și o rezistență remarcabile în literatura noastră.

Caracterul *ortodox* al *filosofiei* lui Cantemir este evident. Precizările sale respectă dogma și morala ortodoxă întocmai, chiar dacă sunt exprimate într-un mod mai neobișnuit.

Putem spune nu numai că *Istoria ieroglifică* este o poveste de viață transformată în parabolă sau fabulă, dar și că este *Divanul* său obiectivat *literar-artistic*.

Opera aceasta este *prima* și cea mai mare și mai grăitoare dovadă a faptului – pe care eu l-am afirmat de mult, dar mi s-a atras atenția că *aș greși fundamental* și aproape mi s-a interzis să-l mai afirm – că *metamorfoza literară* și adaptarea *scriiturii* la stilul/ stilurile epocii nu indică deloc, în mod automat, *o reconfigurare interioară* substanțială a scriitorilor români și o părăsire a tradiției literare și de gândire. Adevăr valabil și pentru epocile următoare celei în care a scris Cantemir, după cum am demonstrat în cărțile noastre.

Dimpotrivă, mulți dintre scriitorii români se gândesc nu *cum să o rupă cu tradiția*, ci cum să prelucreze datele tradiției într-o *formă*

stilistică nouă, fără să-i altereze conținutul/ esența.

Istoria ieroglifică e paradigmatică pentru literatura română, din acest punct de vedere, e un adevărat *etalon* care poate fi studiat intens și minuțios pe această latură interpretativă.

Într-un anumit sens, *pionieratul* le aparține lui Dosoftei (în primul rând) și lui Miron Costin, care au creat, să zicem așa, *poezia modernă* românească – o numim astfel în raport cu tiparul bizantin imnografic, care, de asemenea, a constituit o alternativă *imnico-poetică* până târziu. Reamintim că ucenicul Sfântului Antim, Gheorghe Radovici, opunea *cântecelor de lume* pe cele *bisericești* (în prefața *Catavasierului* din 1713).

Atașamentul lui Cantemir față de tradiția ortodoxă, literară și teologică a țării sale este indubitabil. În această direcție, reținem și noi aprecierile marelui dogmatist ortodox al secolului trecut, Dumitru Stăniloae:

> „Tocmai datorită acestei existențe de sine a țărilor române și unei dezvoltări a vieții mănăstirești, pe care au putut-o menține ele, și copierii bogate de manuscrise de spiritualitate ortodoxă, iar mai târziu tipăririi de cărți cu acest conținut, din care unele puteau fi trimise și la celelalte popoare ortodoxe, s-a putut menține neîncetat spiritualitatea Sfinților Părinți în acest monahism.

> Aceasta, la rândul ei, a făcut ca și în creația teologică românească să se mențină linia veche patristică printr-un Neagoe Basarab, prin Varlaam, Dosoftei, *Dimitrie Cantemir*, în vreme ce teologia greacă sau rusă au oscilat între influența catolică și cea protestantă (de exemplu, [...] la ruși, între tendința catolicizantă a Școlii de la Kiev, până la Petru cel Mare, prin Teofan Procopovici, până ce, *prin Dimitrie Cantemir*, începe să se descopere linia ortodoxă în spiritualitate, întărită apoi prin Vasile de la Poiana Mărului și Paisie Velicicovschi, trăitori în Moldova, unde au venit probabil după ce *au aflat de monahismul acesteia prin Dimitrie Cantemir* (s. n.)”[210].

Părintele Dumitru Stăniloae se referă la lucrarea lui Cantemir, *Loca obscura in Catechisi*[211], scrisă în Rusia pentru a corecta devierile teologice ale lui Teofan Procopovici. Însă e important de reținut afirmația sa, aceea că Dimitrie Cantemir a constituit *avangarda renașterii isihaste* petrecută în secolul al XVIII-lea pe pământ românesc[212].

---

[210] Dumitru Stăniloae, *Din istoria isihasmului în Ortodoxia română*, Ed. Scripta, București, 1992, p. 6 apud Adriana Babeți, *Bătăliile pierdute. Dimitrie Cantemir. Strategii de lectură*, Ed. Amarcord, Timișoara, 1998, p. 72.

[211] A se vedea:
http://cantemir.asm.md/lucrari17.

[212] Iar Sfântul Paisie Velicicovski „nu numai că este de origine română, ci, mai mult, se înrudește cu familia Anei

Familiaritatea lui Cantemir – și nu numai familiaritatea, ci *intimitatea* lui – cu *Scriptura* și cu textele patristice, cu izvoarele hagiografice și isihaste, este inechivocă nu numai în *Divan*, dar și în *Istoria ieroglifică*, după cum am văzut și vom mai avea destule prilejuri să remarcăm. În ceea ce privește ortodoxia *Metafizicii*, aceasta a fost apărată de Lucian Blaga[213].

Acestea fiind zise, ne întoarcem la problema noastră, și anume la modul în care Dimitrie Cantemir compune o narațiune *în versuri* (am putea zice), considerată drept prima *operă beletristică* sau primul *roman* în limba română, și care este în același timp înțesată de *pilde* teologice și morale, de divagații care consună cu învățătura tradițională.

Aici nu e vorba numai de *intertextualitate*, ci și de ingenioasa combinare *programatică* a unui *conținut arhaic cognitiv* cu o *formulă stilistică și literară înnoitoare*.

Și insist asupra acestor aspecte pentru un motiv foarte bine determinat, acela că, în istoria și critica noastră literară, *modernitatea formală* a constituit argumentul „irefutabil" al schimbării de mentalitate și al diversificării *opțiunilor filosofice* ale scriitorilor.

De aceea, mi s-a spus să nu mai vorbesc despre *legătura organică* între literatura română veche și cea modernă, sub cuvânt că istoria literaturii este *istoria evoluției formelor*

Bantăș, mama lui Dimitrie Cantemir", *cf.* Adriana Babeți, op. cit. supra, p. 72.

[213] *Cf.* Idem, p. 67-68.

literare, în mod exclusiv, *în indiferență* față de substratul lor cognitiv.

Nu se ia în considerare faptul că, în condițiile unei evoluții istorice aparte, *fluidul interior* de simțire și gândire poate curge în *forme modificate*, dacă adaptarea la condițiile istorice o cere.

Iar scriitorii noștri, nu o dată, au pus *vinul vechi* în *amfore noi*, printr-o strategie *intuită*, părut simplă și totuși *dificil* de pus în practică.

Noi vrem să avem nu numai o literatură *sincronă* cu cea occidentală, dar și o *istorie literară sincronă* – care să spună aceeași *poveste critică*, în condițiile în care istoria noastră e alta.

Sorin Alexandrescu remarca acest aspect, pe care majoritatea istoriilor noastre literare îl ignoră:

> „De la Eminescu la Blaga și Ion Alexandru, de la Creangă la Sadoveanu și Marin Preda, *numeroși* scriitori români *au îmbinat inovațiile estetice cu un tradiționalism ideologic*.
>
> Față de alte culturi, precum cea franceză, de exemplu, în care marile nume aparțin mai ales scriitorilor care au provocat rupturile cele mai spectaculoase cu trecutul, *situația culturii române* poate părea *neobișnuită*”[214].

---

[214] Sorin Alexandrescu, *Paradoxul român*, Ed. Univers, București, 1998, p. 36.

Mai mult, la noi, *marii creatori* sunt cei care au făcut efortul copleșitor de a crea un *veșmânt stilistic cât mai desăvârșit*, în acord cu exigențele epocii, dar care au un *fond* sufletesc și mental eminamente tradițional, conservator. Motiv pentru care critica noastră literară a preferat, nu de puține ori, să lucreze mai mult cu programele și teoriile literare (*mai sincroniste*) decât cu textele literare în sine.

Reafirm ceea ce spuneam și altădată: spiritele cele mai *tradiționaliste* sunt și cele mai *creatoare* și mai *profund gânditoare* și *vizionare*, ajungând *cele mai moderniste* în expresie și reușind nu o dată *să se așeze*, prin forța ideilor, *în avangarda* evoluției ulterioare a literaturii.

E cazul și al lui Dimitrie Cantemir, despre ale cărui *intuiții literare anticipative* am vorbit și vom mai vorbi.

Revenind în sfârșit la text, după acest ocol teoretic mai lung, dar nu inutil, observăm că *intriga struțocămilească* se complică foarte mult.

Nu numai că Struțucămila e un *hibrid nefiresc*, nu numai că acest hibrid este *travestit*, adăugându-i-se *„coarne buorești”*, dar mai face și nunta cu Helge, alcătuind un cuplu demn de *Frumoasa și bestia*[215]:

---

[215] A se vedea: http://en.wikipedia.org/wiki/Beauty_and_the_Beast.

și precum câteodată frica vulturului
pre iepure după broască mărită,
așe voia norocului
pre Helge după Cămilă au măritat. /.../

O, dreptate sfântă,
pune-ți îndreptariul
și vedzi strâmbe
și cârjobe
lucrurile norocului,

ghibul, gâtul,
flocos pieptul,
botioase genunchele,
cătălige picioarele,
dințoasă fălcile,
ciute urechile,
puchinoși ochii,
suciți mușchii,
întinse vinele,
lăboase copitele
Cămilei,

cu suleget trupul,
cu albă pielița,
cu negri și mângâioși ochii,
cu supțiri degețelele,
cu roșioare unghișoarele,
cu molcelușe vinișoarele,
cu iscusit mijlocelul
și cu rătungior grămăgiorul
Helgii,

ce potrivire, ce asămănare
și ce alăturare
are?

O, noroc orb și surd,
o, tiran nemilostiv
și păgân fără lege,
o, giudeț strâmb și fățarnic,
pravilă strâmbă și fără canoane!

Ascultați, morților
și priviți, viilor:
Cămila cu Helge să împreună,
filul și șoarecele să cunună
și dealul cu valea să iau de mână.

Ce ureche au audzit,
ce ochiu au vădzut
sau ce gură din veci lucru ca acesta au povestit?

(Tacă, dară, pripitorile
unde cântă ursitorile,
că nici neam cu neam,
nici chip cu chip,
nici feliu cu feliu a potrivi
caută,
ce numai ce va face
și lucreadză ce-i place)[216].

[216] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 108-109.

Situația acestor *jelanii ieroglifice*, dacă au un model popular românesc, sau, dimpotrivă, un model cult bizantin, trebuie privită cu atenție.

Dreptate are și Dragoș Moldovanu, care vede doar *modele culte* pentru acest tip de *plângeri*. Nu este însă cu totul de ignorat nici interferența (chiar și fragmentară sau numai *de ritm* sau *de tonalitate*) cu *bocetul* popular.

Problema aceasta, a interferenței timpurii, în literatura noastră, cu unele *modele* populare, nu este la fel de simplu de soluționat ca cea care survine mai târziu, în epoca romantică și modernă.

Pentru pașoptiști, *recuperarea* folclorului era *ideologie*.

Scriitori precum Dosoftei sau Cantemir nu vor *să recupereze* folclorul, ca *izvor de inspirație* în operele lor, ci stârnesc uneori, în mod intenționat, *o confuzie* a formelor culte cu cele populare, pentru ca plaja de adresabilitate să fie mai largă.

Programul lor este *educativ*, în sens *religios și moral*, motiv pentru care apelează la toate resursele necesare, care să-i poată face *înțeleși* și de către un *public mediu*.

În legătură cu Dosoftei, spre exemplu, Petru Caraman ne-a oferit o lămurire pe care n-am aflat-o în altă parte. El ne spune că Dosoftei „a avut ca stimul și ca model [pentru *Psaltirea în versuri*] celebra traducere polonă a lui Kochanowski, *pe care a imitat*-o *exclusiv în*

domeniul versificației, nu și în cel al textului (s. n.)" și că „nu există niciun metru în traducerea lui [în *Psaltirea în versuri*] care să nu se găsească și la Kochanowski"[217].

Prin urmare, cei care au presupus că Dosoftei a recurs la versificația folclorică, s-au înșelat. Și cu toate acestea, nu s-au înșelat întru totul:

> „Aceasta ar putea face să se creadă că versurile traducerii lui Dosoftei nu au nimic comun cu metrica populară românească. Și totuși nu este așa. Căci dacă gustul estetic al mitropolitului Moldovei a selectat [de la Kochanowski] în mod special octosilabul, dodecasilabul și hexasilabul – ceea ce a avut drept rezultat că aproape jumătate din cartea psalmilor a fost transpusă în aceste metre – este tocmai pentru că el, în calitatea sa de român, le-a simțit instinctiv ca pe ceva foarte cunoscut și foarte familiar"[218].

Dosoftei a făcut uz de această *confuzie* nu numai în ceea ce privește metrica, ci și atunci când a introdus o teologie dogmatică foarte

---

[217] Petru Caraman, *Vechiul cântec popular ucrainean despre Ștefan Voievod și problemele lingvistico-etnografice aferente*, ediție îngrijită și cuvânt înainte de Ion. H. Ciubotaru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2005, p. 305.

[218] Ibidem.

grea și profundă în imagini care au putut fi ușor catalogate drept *populare*[219].

Asimilarea ulterioară, în lirica populară, a unor versuri dosofteiene, demonstrează că intuiția poetului-ierarh a fost fără greș.

Și, deși situația nu este perfect identică, cred că putem face cu ușurință o *analogie* cu intențiile literare ale lui Dimitrie Cantemir.

Ca și Dosoftei, cu puțină vreme înaintea lui, Cantemir se străduiește *să educe* din punct de vedere moral și literar.

Și, de asemenea, nu știm dacă cel care a presupus (parcă E. Papu) că *Istoria ieroglifică* ar fi putut circula, în Moldova, sub formă manuscrisă, dar fără *scara deconspirantă*, s-a hazardat sau nu, dar credem că este evident faptul că autorul nu ar fi depus un efort atât de costisitor pentru a concepe această capodoperă, dacă nu ar fi avut intenția să o și tipărească.

Așadar, comparativ cu romanticii, care foloseau literatura populară ca *izvor* din care să învețe și să-și însușească *simțirea* și *sensibilitatea* poporului – de care, cu adevărat, unii dintre scriitorii pașoptiști stăteau *cam departe* –, Dosoftei și Cantemir își asumă mai degrabă rolul de *dascăli* și de *modelatori ai conștiințelor*.

Cert este faptul că Dimitrie Cantemir a scris această *Istorie* pentru ceea ce a simțit el că este gustul și mentalitatea curentă a timpului

[219] A se vedea ce am spus aici: http://www.teologiepentruazi.ro/2010/04/29/psaltirea-sfantului-dosoftei-raspuns-unei-probleme-neclare/.

său, cunoscând *orizontul de așteptare* și totodată aproximând cât de mult acest orizont s-ar putea *lărgi* și *modela*.

Aceasta este explicația noastră pentru ceea ce par a fi incursiuni repetate ale autorului în domeniul *modelelor populare*.

Astfel încât, *tiparele culte* (chiar foarte vechi și sofisticate) și cele *populare* ajung să conviețuiască și chiar să se *combine* în scriitura cantemireană, așa cum se întâmplase și în *poezia psalmilor* dosofteieni.

Însă și această *tactică literară* ține de reflexele unei metodologii foarte vechi...dar nu mai intrăm în amănunte.

O ingenioasă ilustrare a acestor procedee ar putea-o constitui și pasajele următoare, în care nuntașii, care seamănă foarte mult cu cei din *Călin (file din poveste)*[220], devin menestreli care rostesc o „orație de nuntă”[221] cam ciudată, în genul lui Ion Barbu:

Norocul, dară, într-acesta chip
pre Helge după Cămilă aședzind,
țințarii cu fluiere,
grierii cu surle,
albinele cu cimpoi
cântec de nuntă cântând,
mușițele în aer
și furnicile pre pământ

---

[220] A se vedea ultima parte a poemului: http://ro.wikisource.org/wiki/Călin.

[221] Ecaterina Țarălungă, *Dimitrie Cantemir*, op. cit., p. 251.

mari și lungi danțuri râdicară,
iară broaștele toate împreună
cu broatecii din gură
cântec ca acesta
în verșuri tocmit cânta:

Prundul Evfratului mărgăritariu naște,
Cămila din iarbă cele scumpe paște.
Mâna Afroditii cunună împletește,
Evfratul Evropii nou lucru scornește.

Din cele cu soldzi Helgile ivește.
Norocul ce va toate biruiește.
Cununa împletită norocul o tinde,
Capul fără crieri cu mâna o prinde.

O, Helge fecioară, frumoasă nevastă,
Nevastă ficioară, ficioară nevastă,
Cămila să ragă, tâlcul nu-nțăleagă.
Margă la Athina ce ieste s-aleagă.

Ficioară nevastă, nevastă ficioară,
Peste șese vremi roada să-i coboară,
Fulgerul, fierul, focul mistuiască.
Patul nevăpsit nu să mai slăvască.

Acest cântec *„în verșuri tocmit”* este primul exemplu de *poezie ermetică* din literatura noastră.

Nicolae Iorga considera că „romancierul istoric al altor vremuri”, Cantemir adică, „desi-

gur că a inspirat pe Eminescu pentru fermecătoarea nuntă de gâze din *Călin*"[222].

Iorga știa că *Istoria ieroglifică* a fost scrisă „în cursul anului 1705"[223] și a fost tipărită prima dată „în ortografia lui Laurian și Massimu, de Academia Română la 1883"[224]. Iar Eminescu publicase poemul său în 1876. Să fi pierdut Iorga din vedere *cronologia* faptelor? Să fi avut totuși în minte vreo posibilitate ca poetul să fi cunoscut această operă? Observația pe care a făcut-o marele istoric a fost reținută și de Perpessicius, care nu se grăbește să-l dezmintă[225].

De altfel, după Ilarie Chendi, Iorga a fost primul care a atras atenția și asupra cunoștințelor vaste ale lui Eminescu în materie de literatură veche și asupra pasiunii cu care s-a aplecat poetul să studieze cărțile vechi[226].

În legătură cu versurile compuse de Cantemir, E. Țarălungă observa că,

> „în virtutea ideii că cititorul trebuie educat, Cantemir ajunge până la alexandrini. [...] Alexandrinii nu sunt perfecți, versurile de 11, 12, 13 silabe alternează,

---

[222] N. Iorga, *Istoria literaturii românești,* vol. II, ediția a 2-a, Ed. Librăriei Pavel Suru, București, 1926, p. 403.

[223] Idem, p. 422.

[224] Ibidem, n. 4.

[225] A de vedea M. Eminescu, *Opere*, I, ed. Perpessicius, op. cit., p. 424.

[226] A se vedea:
http://www.teologiepentruazi.ro/2012/09/25/o-conferinta-a-lui-iorga/.

> accentele nu cad uniform, cezura nu e totdeauna respectată. S-ar putea ca autorul să fi avut în minte o anume melodie pentru aceste versuri [...].
>
> Totuși efortul lui Cantemir a fost considerabil, cu atât mai mult cu cât e primul de acest fel pe care-l știm în istoria literaturii române. Două lucruri sunt respectate cu sfințenie: rima împerecheată [...] și accentul pe penultima silabă a versului.
>
> Cea de-a doua poezie scrisă de Cantemir în *Istoria ieroglifică* e alcătuită exact după aceleași canoane ca și prima, versuri de 11 sau 12 silabe, rimă împerecheată”[227].

Mai toate poeziile incluse de autor în *Istoria* sa – cu excepția celei care a plecat de la versurile lui Costin, pe care am citat-o mai devreme – sunt *ermetice*. Ne intrigă această opțiune a lui Cantemir și – așa cum spuneam și altădată – nu credem că Ion Barbu nu și-a încurcat privirea în ele.

Cantemir ne lămurește, iar editorii cărții precizează, de asemenea, într-o notă de subsol, că

> *„Broaștele și broateci* sunt *țiganii alăutari și cobzari. Aceștea lăcuiesc în*

---

[227] Ecaterina Țarălungă, *Dimitrie Cantemir*, op. cit., p. 251-252.

> *Broșteni*. În vremea lui Cantemir, în satul Broșteni (de lângă Iași) era un centru vestit al țiganilor lăutari”[228].

Numai că este mai mult decât improbabil ca țiganii lăutari din Broșteni să fi cântat în...*alexandrini*.

În aceste condiții, *telosul* stabilit de Cantemir îi precede celui invocat de Budai-Deleanu, care încerca să schimbe *gustul de poezie românească*, reorientându-l de la „cântece de *doru lelii* și de *frunză verde*” spre *poezia cultă*[229].

Săvârșindu-se deci și nunta aceasta, *adunarea* ia sfârșit prin „cazaniia Papagaii”[230], cea cu „rost de bun ritor”[231], care *adoarme* judecata mulțimilor:

(căci la materiile groase focul,
iară la inimile proaste
limba bine vorovitoare
mult poate). /.../

Unii, ca cum încă mai denainte
de mângâioase voroavele ei
spre somn furați

---

[228] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 109, n. 3.

[229] A se vedea I. Budai-Deleanu, *Țiganiada*, ediție de Florea Fugariu, Ed. Minerva, București, 1985, p. 46, n. 1.

[230] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 118.

[231] Idem, p. 110.

și în chiteala socotelelor afundați
ar fi fost,
ca de somn sau de vin amețiți ar fi fost,
spre ce întâi să înceapă
și ce mai înainte
din cele multe audzite
să pomenească
și din pomenire în cuvinte să alcătuiască,
ca uluiții sta
și ca somnoroșii, ni pe frunte, ni pe piept să scărpina
(că voroava dulce și ales plăcută
inimii bucurie,
iară ochilor dormitare pricinește).

Comedie ca aceasta
și buiguire într-acesta chip
din gura Papagaii în mințile tuturor dihaniilor
răvărsindu-să,
ca cum și cu trupurile și cu sufletele amurțiți
și amuțiți ar fi fost,
prin câtăva vreme între dânsele
mare tăcere să făcu,

și una într-ochii alțiia
ascuțit și neclătit căutând,
ce ar fi mai de vorovit
și ce ar fi mai de pomenit,
ca cum a să domiri n-ar putea,
ce una pre altă să înceapă,
ca ce din rostul ei ar audzi

și ea aceia să grăiască,
sta cu gura căscată...[232].

Anticipându-l de data aceasta pe Caragiale, Cantemir vorbește despre discursul politic care *adoarme*, care încurcă judecata celor fără de judecată.

Cantemir utilizează, aici, termenul *comedie*, cu evidentă nuanță peiorativă, ironică: *„Comedie ca aceasta/ și buiguire într-acesta chip”*.

Și astfel *teatrul* adunării se schimbă în *comedie*.

De fapt, chiar în pledoaria Papagaiei recunoaștem câteva elemente pe care le vom întâlni mai târziu în piesele lui Caragiale. Astfel, prin repetarea verbului „zic”, în discursul lui Farfuridi, s-ar părea chiar că I. L. Caragiale *pastișează* un tipar retoric cu vechime respectabilă:

Aședară, începutul voroavii apucând,
macar că dintr-al mieu rost,
însă dintr-înemile
a toată frățasca adunare *dzic*.
Adunarea aceasta, o, cinstiților
dintr-îmbe părțile adunați frați,
adunarea aceasta, *dzic*...[233] etc.

[232] Idem, p. 110, 117-118.
[233] Idem, p. 111.

Asemenea, Papagaia (și onomastica e importantă, ca și în cazul lui Caragiale) cere *„puțintică îngăduitoare voie”*[234], care ne amintește de cunoscuta expresie a lui Trahanache („ai puțintică răbdare”), prin care solicita atenția, în ciuda *rătăcirii* sale în cuvinte – deși aceasta, la Cantemir, nu devine un tic verbal.

Discursul Papagaiei reia problema *adunării* și a posibilității *unirii/ omoniei*, în ce măsură este firească și nu duce la nașterea de *hibrizi* în afara firii.

Începutul *ritorisirii* sale este astfel:

Vestit și tuturor
știut cuvânt ieste, o, priietinilor,
(că învoința [învoirea] sufletelor
și unirea inimilor
lucrurile din mici, mari le crește.
Iară neînvoința și neunirea lor,
din cât de mari,
mici și cât de curând le răzsipește)

(că precum o sănătate
în multe mădulare a trupului,
așe o omenie
și o unire
în multe năroade ieste,
carile un stătătoriu
și stăruitoriu
a politiii stat fac).

---

[234] Idem, p. 112.

Împotrivă aceasta
a să înțelege poate, adecă
(că precum o boală
și o fierbinteală
cât de puțin în trup
sau o durere cât de mică
într-un mădulariu
tot trupul spre neaședzare
și pătimire aduce,
așe neunire în politie
și neînvoința în cetate,
ciuma și lângoarea cea mai rea
și troahna cea mai lipicioasă[235]
ieste).

(Căruia lucru,
cea mai de pre urmă
a tot statul
răzsipă și a tot sfatul
cea de năpraznă
prăpădenie ieste)[236].

Începutul este un îndemn la unitate care se vrea elocvent și de bun simț, în care observăm aceeași *concepție organicistă* asupra alcătuirii politice, a scriitorilor noștri vechi.

Statul trebuie să funcționeze ca un *organism* întreg și sănătos, iar dezbinarea este un *virus* care îl îmbolnăvește și îl duce până la urmă la pieire.

---

[235] *Troahnă lipicioasă* = boală contagioasă.
[236] Idem, p. 110-111.

Este o concepție, așadar, pe care, exprimată sub alte forme, o întâlnim și la vechii noștri cronicari, iar mai târziu la Eminescu.

Papagaia își asumă, în mod demagogic, rolul de *vizionar*, care poate anticipa, doar prin *adulmecarea minții*, adică prin forța cugetării sale, cele ce se vor întâmpla:

De care lucru, între muritori
de ieste vreo simțire
peste simțire
și vreun lucru firesc peste fire,
și eu mai proroc a mă face
și cele în urmă viitoare
mai înainte a le povesti
și până a nu fi,
a le vesti
mai voi îndrăzni

(că ce ieste *adulmăcarea minții*
sau carea ieste icoana înțelepciunii,
fără numai celea ce ochiul trupului
cu ochiul sufletului
să li vadză
și în cele cu prepus viitoare
fără prepus
în bine și în rău următoare
iscusit și frumos să le aleagă).

A proroci dară voi îndrăzni,
dzic

(de vreme ce *din răsărite dzua*
și de pre începute fapta
să cunoaște),

în care chip și *numirea adunării* aceștiia
în curândă vreme supt *unirea*
a toată inima
și învoința a tot sufletul
a videa
și după nume lucrul
și sfârșitul a ieși
și a să plini
fără prepus nedejduiesc...[237].

Observăm că Dimitrie Cantemir (re)construiește și pune în seama unor personaje, cu care se află în divergență de opinii, *o retorică* foarte elaborată – în care introduce și judecăți corecte sau de bun simț –, după cum, în *Divanul* său, autorul atribuia *Lumii*, cu a cărei perspectivă se afla în dispută *Înțeleptul* (un alt avatar al său, ca și Inorogul), un discurs foarte bine articulat și seducător din punct de vedere stilistic.

Avem, în această situație, încă o dovadă a faptului că cei care au crezut că autorul *a pactizat* (cumva, în ascuns, sau într-un final) cu filosofia hedonistă exhibată de *Lume* (teză care face *istorie*), s-au înșelat asupra acestui aspect.

---

[237] Idem, p. 111.

În *Istoria ieroglifică* avem *nenumărate discursuri* puse pe seama unor personaje cu care autorul polemizează, dar pe care nu le lipsește cu totul, din această cauză, de justețea sau de finețea observațiilor, chiar dacă asemenea observații sunt introduse într-o cuvântare a cărei emisie nu urmărește, în definitiv, un scop pozitiv.

Remarcăm și că *„din răsărite dzua/ și de pre începute fapta/ să cunoaște”* se înrudește expresiv cu binecunoscuta zicală: *ziua bună se cunoaște de dimineață*.

Amândouă sentințele s-au născut însă din același izvor biblic – și cităm din nou *Biblia de la 1688*:

> „Iară El [Iisus] răspunzând zise lor: *Făcându-să sară, ziceți: «Senin e, că să rușaște ceriul». Și demineața: «Astăzi vreame turbure, că să rușaște ceriul posomorându-să». Fățarnicilor, fața ceriului știț[i] a o alege, iară seamnele vremilor nu puteți?*” (Mt. 16, 2-3).

Papagaia își netezește *calea* discursului printr-o *captatio benevolentiae* („proimiul voroavei”[238]) presărată de autor cu invenții lingvistico-poetice și cu jocuri de cuvinte care l-au impresionat și inspirat pe Nichita Stănescu:

---

[238] Idem, p. 113.

Și așe, bune semne
de bună nedejde să arată
ca nici lucrul început fără socoteală,
nici prorociia mea la sminteală
să iasă,
ce cu bună samă dzilele de fier
în veacul de aur vor să să priminească
și toată *calea grundzăroasă* [zgrunțuroasă]
și *ciulinoasă*
în netedă și bătută să să istovască. /.../

și așe, *piciorul cât de dropicos* [greoi]
și pasul cât de tremuros
în ceva a să zăticni [împiedica]
și a să poticni
nu va avea. /.../

ca într-acesta chip toată răceala,
carea înghețare aduce,
și toată fierbinteala,
carea dogoreală
și pârjol în tot trupul politiii noastre pricinește,
în stâmpărarea
și temperamentul cel de sănătate
și de viață izvorâtoriu
ieste aședzind,
priietinilor megieși nesăvârșită de laudă
materiie să dăm.
Iară nepriietinilor *pre budze*
în veci de nedespecetluit
pecete să pecetluim...[239].

---

[239] Idem, p. 112.

Și doar puțin mai departe va scrie, iarăși, despre *„a putincioșilor mâna lungă și ochiul neoprit”*, cât și despre cel care este *„scămos la minte/ și strămțos* [strâmt] *la cuvinte”*[240].

În discursul Papagaiei, autorul introduce o descriere a celor două Țări Românești, pe care o putem numi cel puțin elogiatoare, dacă nu chiar paradisiacă:

Aceste doaî vestite
și nebiruite monarhii,
o, iubiții miei ascultători,
precum fietecarile
din sine, late în hotare,
bogate în comoare,
dese în orașe,
tecsite în sate,
nenumărate
în supuși și cea mai de pre urmă,
cu un cuvânt să cuprind,
din toate părțile întărite
și în slava cinstii lor îndestulite
să fie
nu numai celor de duh purtătoare,
ce așeși și celor pre pântece și târâitoare
știut și încă prea știut ieste[241].

Editorii se arată surprinși într-o notă de subsol, comentând astfel fragmentul:

[240] Idem, p. 114.
[241] Idem, p. 113.

> „Descriere entuziastă a celor două țări române, socotite de Cantemir *bogate în comoare* și cu o populație deasă, cu orașe multe. E posibil ca Dimitrie Cantemir să judece țările române numai în comparație cu provinciile sărace și muntoase ale Imperiului Otoman din Peninsula Balcanică”[242].

Viziunea aceasta nu este, însă, câtuși de puțin singulară. Ea îi aparține și lui Dosoftei și Miron Costin (a se vedea *Poema polonă*), iar Cantemir o reia în *Descrierea Moldovei*[243].

---

[242] Ibidem, n. 1.

[243] A se vedea Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. Academiei RSR, București, 1973, p. 109:

„Câmpiile Moldovei, des pomenite pentru rodnicia lor în operele scriitorilor vechi și mai noi, întrec cu mult bogățiile pe care le aduc munții, descrise până acum. Așezate în mijlocul a mai multe țări despărțite de Moldova prin munți și ape, deși nu sunt cultivate de nimeni, dau tuturor hrană. Semănăturile care nu se pot dezvolta la munte de răul pe care li-l fac furtunile și gerul cresc la șes atât de bogat, încât în anii buni grâul dă plugarului de douăzeci și patru de ori mai multă sământă semănată, alacul de treizeci de ori, orzul de șaizeci, meiul, ceea ce cu greu ar crede cineva care n-a văzut, de trei sute de ori. [...]

În Moldova de jos meiul crește cum nu se poate mai frumos, din care pricină la ai noștri s-a născut proverbul că meiul în Moldova de jos și mărul în partea de sus a Moldovei nu au coajă. După ce-l zdrobesc, îl pisează și-l coc ca pe o pâine și mulți îl mănâncă cu unt, cât timp este cald încă. Vei găsi nu livezi, ci păduri de pomi fructiferi. La munte fructele cresc de la sine, la șes însă trebuie să fie cultivate prin grija omului, dar tocmai de aceea sunt și mai gustoase.

Pe lângă aceasta, rodnicia lor este atât de mare, încât mai înainte vreme polonii, ori de câte ori aveau de gând să meargă cu oaste în Moldova, ziceau că n-au nevoie de nici un fel de provizii, socotind că le ajung, lor și armatei, roadele pe

O va moșteni, în poemele sale, Eminescu, după cum am arătat în altă parte.

Însă Papagaia taie nodul gordian, rezolvând *altfel* decât prin dezbatere filosofică sau rațională problema *hibridizării*:

Pentru *unirea a toată inima*
și cu învoința a doi monarhi,
a cărora voie mai mult decât porunca
și porunca mai mult decât fapta
de credzut și de ascultat ieste.

Voia aceasta a lor, spre ce săvârșit?
Spre alcătuirea a doaî firi într-una.
Dară acesta în ce chip?

(Căci doaî firi a să uni,
lucru peste lucru
și putință peste putință ieste).

În chipul puterii sufletești,
carea în câteva inimi

---

care regiunea li le punea din belșug la îndemână [...]. Dar pe toate celelalte daruri ale pământului le întrec cu mult viile minunate care se întind pe o mare lungime între Cotnar și Dunăre [...].

Cel mai nobil vin se face la Cotnari [...] [pe care] eu aș îndrăzni să afirm că este mai de soi și mai nobil decât toate vinurile din Europa, socotind printre ele chiar și pe cel de Tókai. Într-adevăr, dacă este păstrat într-un beci adânc de piatră, așa cum se face la noi, în al patrulea an capătă atâta tărie încât ia foc ca rachiul ars” etc.

într-un chip și într-o măsură
a lucra poate.

Adecă cu buna a sufletului priință,
doa trupuri, ca într-un suflet a îmbla
și a să învoi să poată

(că ce ieste prieteșugul?
A învoi deopotrivă.
Și ce ieste priietinul?
A nu deosebi în suflet).

Că acest felu dară de duh[ov]nicească putere,
Vulturul Leu și Leul Vultur,
duhul Vulturului în Leu și al Leului în Vultur,
fără de nicio deosăbire,
cele dinafară mădulare,
precum întru adevăr împărățește
le vor ocârmui
și fără greși cu dânsele monarhicește
să vor sluji,
cine-i atâta beteag de minte
carile să nu cunoască?

Duhuri dară ca acestea,
carile *ceriul de ar avea poartă*
și iadul ușe,
precum și acolo să pătrundză
fără prepus sint.

Duhuri dară ca acestea, iarăși dzic,
atâta de supțiri și puternice,

trupuri atâta de iuți și de vârtoasă,
fără de nice o siială împotrivnică unind
și fără de nici o prepunere de pacoste
împreunând,
au nu tot lucrul,
peste toată puterea a putea
vor putea?

(Că unde Leul vulturește
și Vulturul leuiește,
prepelița ce va iepuri
și iepurile ce va prepeliți?)

Vulturul de sus și deasupra privind,
Leul din dos și din față adulmăcând,
ce nepriietin asupră viind,
sau ce vrăjmași macar la fântânele Nilului
fugând
a nu să simți
și a să mistui
va putea?
(Că a putincioșilor
mâna lungă și ochiul neoprit
ieste)[244].

N-ar fi, adică, vorba de o *hibridizare nefirească*, ci de *unire* între păsări și animale (între munteni și moldoveni) *„în chipul puterii sufletești"*.

---

[244] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit, p. 113-114.

Dacă românii ar fi uniți printr-o *unire duhovnicească*, atunci *„tot lucrul,/ peste toată puterea a putea/ vor putea”*.

Leul și Vulturul unindu-se, vrăjmașii ar fi *iepuri* și *prepelițe*, și *„unde Leul vulturește/ și Vulturul leuiește,/ prepelița ce va iepuri/ și iepurile ce va prepeliți?”*.

Cei doi conducători, ai Moldovei și Munteniei, dacă ar fi uniți în cuget, ar fi de neînvins:

Adulmăcarea unuia
cu iute viderea altuia
însoțindu-să
și în toată calea tovărășindu-să,
din nuări *furnica împoncișării* [împotrivirii]
pre pământ și de la Asiia:
lighioaia dodeielii [tulburării]
la Evropa să va videa
și să va adulmăca,
pre nebiruite spetele Leului,
neostenite aripile Vulturului răsărind,
cestea pre tot fugașul
cât de repede în clipala ochiului vor agiunge,
celea pre tot împotrivă stătătoriul vor birui
și vor înfrânge.

Cesta cu cel decât diamantul mai vârtos piept,
cela ce-i decât bricile mai ascuțiți pintini
tot zidiul vrăjmășiii
și toată mreajea vicleniii

ca pravul voi spulbăra
și ca pândza paingului vor dispica.

Cine dară în lume, o, priietinilor,
atâta de *scămos la minte*
și *strămțos la cuvinte*
să va afla,
carile să socotească
sau să grăiască
că cel împotrivă de supt brațul Leului va putea scăpa,
sau cel supt aripile Vulturului aciuat
că în primejdie va întra?[245]

Acest fel de unire era de înțeles și de așteptat. Ceea ce nu este firesc, în opinia autorului, este felul *nedrept* și *părtinitor* în care se rezolvă pricinile gâlcevilor anterioare:

Neamul cel fără neam
și chipul cel fără chip,
adecă jigăniuța sau păsărița cea cu prepus,
iubitoriul nopții,
fugătoriul dzilei,
vădzătoriul întunerecului
și *orbul luminii*,
adecă Liliacul,
precum în fericit pământul
și mănoasă brazda adunării aceștiia

---

[245] Idem, p. 114.

nu puțină zizanie să fie sămănat
aievea ieste.

Vidra nu cu picătura,
ce cu vadra în vasul înțelepciunii
veninul nebunii
și-au vărsat.

Așijderea Strutul [Struțocămila],
macar că peste voia și știința sa,
însă nu mică stincă a scandalului
la tot pasul căii aceștiia au aruncat
și toată greuimea lucrului
la mijloc a vini au pricinit.

/…/

În care chip și *a Liliacului gâlceavă*,
precum din nemică s-au scornit,
așe și scornită *nemică ieste*,
și până în cea mai de pre urmă
și tulburat de ar rămânea,
precum a tot statul vreo tulburare
ca aceia a aduce
vrednic să nu fie
putem socoti.

Vidra iată că din *catalogul* jiganiilor,
cu sfatul
a tot statul,
s-au ras.

Carea acmu în lucru, precum să vede,
vreo toartă să apuce
sau vreo bucată să mai îmbuce
nu are, ce numai în cuvânt,
pre cât au putut,
și mănuntăile a-și vărsa s-au opintit,
și tot feliul de farmăcul descântătoriu
prin urechile tuturor au stropit[246].

În timp ce Liliacul și Vidra sunt *recuzați* fără drept de apel, în schimb, o decizie samavolnică

poftește
și poruncește
ca Strutocamilii *mai mari aripi*
și mai lungi pene să i să dea.
Și ce mai mult? Cămila zburătoare
și Strutul fătătoare
să să facă,
pravila voii împărătești poruncește[247].

Acestea sunt, așadar „recetele"[248] [rețetele] și *doftoria* Papagaiei, prin care *tămăduiește* poporul de *bolile gâlcevelor*. Pe care unii le primesc cu veselie gălăgioasă, *amețiți de retorică*, după cum am văzut mai sus, iar *„alalte jigănii toate,/ cu multă și adâncă tăcere* [...] *(că*

[246] Idem, p. 115-116.
[247] Idem, p. 116-117.
[248] Idem, p. 115.

tăcerea prea adâncă/ sau din pizmă iese,/ sau din neștiință)" sau din alte pricini: *„căci mita maica/ și vicleșugul părintele/ în trupuri de îmblătoare inimi/ de zburătoare/ odrăslisă"*[249].

Însă nu tuturor vicleșugul le-a fost spre *doftorie*, dimpotrivă:

Ursul, *în părerea sa*,
pentru bi[l]șugul mierii ce aștepta,
acmu precum
că toate prilazurile prisăcilor sare
socotiia
și toate știubeiele [stupii] cu miiere
fără nici o s[f]ială fărâmă, gândiia,
și așe din *lăcomiia deșartă*
și de *mândriia înflată*,
cu vânt de gând
și cu miiere de părere,
preste măsură îndopându-să
și înfundându-să,
așijderea acele ticăloasele albine,
carile ***prin faguri***
de aburi
împrăștiiate ramăsese,
prin mațele și ficații Ursului pătrunsără,

de unde adevărata înflăciune
scornindu-să,
supt piielea Ursului izvoară de apă
pururea piștitoare [prelingătoare] purceasără
și cu această de năprasnă

[249] Idem, p. 118.

și mieșeloasă boală,
înainte a toate gloatele crăpa.

Vulpea așijderea,
de multă grijea vicleșugului făcut ce purta,
întâi în *melianholia ipohondriacă*[250],
apoi în tusa cu singe mutându-să,
de multă vitionire și boală uscăcioasă,
toate vinile i s-au întins
și toate mădularele i s-au zgârcit,
atâta cât piielea de oase
și pieptul de spinare i să lipisă.

Carea *înghițind vicleșugul*,
preste puține dzile *ș-au borât aburul*
[și-a vărsat sufletul],
precum istoria la locul său va arăta
(că cine înghite *zăharul vicleșugului*,
acela borește *toapsăcul [veninul] sufletului*)[251].

Echivalând *lăcomiia deșartă* și *mândriia înflată* ***cu vânt de gând/ și cu miiere de părere*** și imaginând albine alegorice trecând ***prin faguri/ de aburi*** – în loc să spună, pe scurt, că Ursul se îmbolnăvește și moare, din pedeapsă dumnezeiască, pentru părerea de sine și pentru lăcomia sa – Cantemir devansează *biruințele* poeziei române moderne.

---

[250] Ne face, din nou, să ne gândim la Caragiale.

[251] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit, p. 121-122.

Uluitoarea *poezie-fabulă* a lui Cantemir ar trebui să fie prezentă în manualele școlare. Ar fi o frumoasă introducere în studiul poeziei moderne, într-un capitol de *anticipări* care poate fi consistent și interesant.

Originea acestei alegorii s-ar putea identifica în *Scriptură* sau în omilii patristice ori în cărți ascetice, după un tipar pe care l-am urmărit în cazul altor pasaje din *Istoria ieroglifică*.

Ceea ce este cuceritor la Cantemir, este *melodia cuvintelor* și a *frazelor* și capacitatea uimitoare de a anticipa *formule poetice* care vor apărea mult mai târziu.

Cu urechea sa muzicală experimentată, putem spune că, nu de puține ori, Cantemir *simte muzica poeziei* care avea să vină.

Iar atunci când muzica aceasta se îmbină cu resurse metaforico-poetice realmente surprinzătoare, atunci efectul este *excepțional* și demn de reținut în orice antologie poetică.

Alături de situația semnalată mai sus, aș așeza, în acest sens, și următoarele *versuri* din *Istoria ieroglifică*:

Duhurile muritorilor
asemenea sunt
vânturilor clătitului aer
care și plăcut și împotrivă
a sufla pot.

Inimile corăbiei
pe nestătătoare lucrurile tâmplărilor
ca pe *umerele mărilor*
plutesc...[252].

Înaintea lui Eminescu, Cantemir a intuit uneori o *curgere melodică adormitoare*, un... *ritm melanholic*.

Ceea ce este cu adevărat...*fabulos*, e că în *versurile* lui Cantemir avem sentimentul că îi citim când pe Eminescu, când pe Arghezi sau pe Blaga, pe Ion Barbu sau Nichita Stănescu.

Și tocmai din cauza caracterului *neconvențional* – am putea zice *caleidoscopic* – al artei sale, Cantemir poate ajunge să satisfacă multe gusturi estetice.

În capitolul al treilea din *Istoria ieroglifică*, Dimitrie Cantemir zidește din condei o cetate de o frumusețe ireală.

Semnificațiile acestui fragment alegoric sunt *numeroase* și *complexe*.

Cetatea și împrejurimile sale înmărmuresc cititorul prin bogăția și splendoarea lor *paradisiacă*. Dar în centrul ei se află templul zeiței Pleonaxis/Lăcomia, sub scaunul căreia se deschide *gura Infernului*.

Se consideră că autorul a intenționat să *ilustreze* Istanbulul din vremea sa, corupția de

---

[252] Idem, p. 369.

care era stăpânit, printr-o descriere fantastică, a acestei cetăți *a Epithimiei*, a Patimei.

La *scara* înțelesurilor oferite chiar de Cantemir, *„Cetatea Epithimiii”* înseamnă: *„inima, omul lacom sau lumea”*. Semnificațiile depășesc (ca întotdeauna, în această carte) intenția narativă și corespondența strictă cu realitatea istorică.

În opinia noastră, Cantemir reia, în acest fragment, sub o altă formă, polemica din opera sa anterioară, *Divanul*, în care *Înțeleptul* rezistă tentațiilor unei *Lumi* care se autoreprezintă ca *paradisiacă*, „paradisul” oferit de aceasta fiind, desigur, cel al plăcerilor, într-un discurs desprins din filosofia hedonistă.

Lumea transformă *darul Creatorului*, adică *frumusețea sa paradisiacă*, în mreajă pentru prinderea și pierderea sufletului, pentru vecie.

Discursurile polemice, pe această temă, din *Divan*, sunt înlocuite în capitolul menționat din *Istoria ieroglifică*, de o largă și foarte sugestivă descriere.

Autorul ne avertizează, de altfel, pe la începutul capitolului, asupra acestor semnificații:

Că lucrurile lumești
cu muritorii așé a să giuca s-au obiciuit,
ca, *cu cât sint mai deșarte,*
cu atâta să pară mai desfătate,

și a cărora începături sint prea cu mare dezmierdări,
acelorași sfârșitul să fie prea cu grele întristări[253].

Și în *Divan*, cum spuneam, *Lumea* se autopropunea drept *Rai al desfătărilor trupești*, în care omul trebuie să trăiască împlinindu-și poftele și fără grijă față de cele spirituale.

Aici nu mai e vorba de o *dispută* evidentă, în termeni inechivoci, ci de o subtilă alegorie.

Sesizăm însă, între altele, un element *constant* în atitudinea autorului: dorința de a ilustra cât mai convingător această frumusețe „paradisiacă", în stare să devină un *laț infernal*.

Am comentat acest aspect, în legătură cu *Divanul*, și în alte ocazii, și am atras atenția că au căzut într-o gravă eroare acei exegeți care au ajuns la concluzia că adăstarea și insistența lui Cantemir în a descrie detaliat *tentațiile Lumii* denotă o intenție *ascunsă* de pactizare a autorului cu filosofia ei.

Cantemir nu face altceva decât să reproducă, *cât mai plastic*, un avertisment care a traversat secolele, rostit cu multă vehemență în predica Bisericii, cu privire la *puterea de seducție* a frumuseților lumești, în stare să corupă o mare mulțime de oameni, ba chiar și sufletele oțelite în virtute, dacă nu sunt cu luare aminte.

Nu intenția unui *pact ascuns* și *pervers* o avea în minte Cantemir, întrecându-se pe sine în *a zugrăvi* splendorile *paradisiace* ale acestui

---

[253] Idem, p. 123.

pământ. Ci semnificația unei atât de grandioase antinomii, pe care o introduce în prezentarea cetății Epithimiei, este aceea că orice frumusețe, desfătare sau tentație ascunde, *în această lume*, o față întunecată și poate să deschidă o *poartă* către Iad.

Ne întoarcem la descrierea amintită, asupra căreia ne propunem să aruncăm o privire mai atentă.

Lumea aceasta este ca un alt Eden în care s-a strecurat diavolul, pentru că omul îi dă voie să se ascundă în inima și între gândurile sale.

Ne-a reținut atenția asemănarea de viziune cu *Imnele Raiului*, ale Sfântului Efrem Sirul, în a concepe *arhitectura paradisiacă* a cetății pomenite și a împrejurimilor sale.

Remarcăm, de la bun început, structura *tripartită* a descrierii cantemirene: autorul ne descrie mai întâi peisajele încântătoare care înconjoară cetatea, mai precis *„șesurile câmpului aceluia”* – adică *valea* din jurul cetății – apoi cetatea însăși, de la baza *deltei* (lucrare a Dumnezeirii, adică), și, în fine, templul din mijlocul cetății.

Aceeași configurație tripartită o are Raiul și în prezentarea Sfântului Efrem:

Când a plănuit toate frumusețile, le-a făcut felurite,
ca unele trepte să fie mai înalte și [mai] slăvite decât altele.
Cu cât o treaptă e mai înaltă decât alta,
cu atât mai slăvită e și strălucirea ei decât a celei aflate mai jos.
În acest chip, El a menit poalele [muntelui Raiului] celor de jos,
coastele celor aflați la mijloc, iar înălțimile celor slăviți. /.../

Simbolurile împărțirilor din Grădina Vieții
Moise le-a închipuit în Arcă și pe Muntele Sinai;
el ne-a zugrăvit preînchipuirile Raiului… /…/

În mijlocul Raiului, Dumnezeu a sădit Pomul
cunoștinței…[254].

La Cantemir, în centrul cetății se află templul cu *înfățișare* paradisiacă și *conținut* infernal. Putem spune că, precum Pomul cunoștinței, și acesta *face diferența* între bine și rău, în funcție de alegerea omului, dacă dă curs cupidității sau nu.

Cantemir insistă pe diferențele care există între împrejurimi și cetatea însăși și, respectiv, între cetate și templul din mijlocul ei.

Astfel, câmpul dimprejurul cetății este o *grădină edenică*[255], dar cetatea în sine – care beneficiază de o descriere fastuoasă – întrece de departe, în splendoare, frumusețea locurilor dimprejur[256].

La fel, templul din centrul cetății era astfel construit, *„că toată alaltă a cetății și a orașului făptură/, ca zgura lângă aur și ca stecla lângă diamant/ să asămăna”*[257].

---

[254] Sfântul Efrem Sirianul, *Imnele Raiului*, studiu introductiv și traducere de Diacon Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2010, p. 34-35, 41.

[255] *Cf.* Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 126.

[256] Cf. Idem, p. 127-129.

[257] Idem, p. 129.

Aceleași *diferențe structurale* sunt menționate și de Sfântul Efrem:

Limba nu poate rosti cum este *înăuntrul* Raiului,
nu este de ajuns nici pentru *frumusețile lui din afară*
căci nici măcar podoabele simple *ale împrejmuirii lui*
nu pot fi povestite cum se cuvine.
Culorile lui sunt vesele, miresmele lui minunate foarte,
frumusețile lui preadorite și desfătările lui slăvite.

Chiar dacă comoara alăturată împrejmuirii lui e sărăcăcioasă,
ea întrece comorile lumii întregi;
și pe cât mai prejos sunt *văile lui*
față de *comorile piscului* său înalt,
pe atât fericirea de lângă împrejmuirea lui e mai slăvită și mai înaltă
decât tot ceea ce noi, cei ce trăim în *valea de jos*, simțim ca fericire. /.../

Miluiește-mă, Doamne al Raiului,
și dacă a intra în Raiul Tău nu-mi este cu putință,
fă-mă vrednic măcar de *pajiștea din afara împrejmuirii lui* /.../.
Binecuvântat păcătosul care a găsit aici milă
și a fost socotit vrednic să intre în *împrejurimile Raiului*;
chiar dacă rămâne afară, el poate paște aici prin har[258].

Asemenea, după cum am menționat, *„șesurile câmpului”* din preajma cetății, la Cantemir, deși sunt *edenice*, sunt *mai prejos* de frumusețea uluitoare a cetății înseși.

[258] Sfântul Efrem Sirianul, *Imnele Raiului*, op. cit., p. 45, 51, 93.

Dar și descrierea *pajiștei* dinafara cetății, la Cantemir – descriere care, în cea mai mare parte a ei, este o prelucrare a *vedeniilor extatice paradisiace* din *Viețile Sfinților* –, coincide, în anumite detalii, cu ceea ce se spune în aceste imne (după cum am sesizat și cu altă ocazie):

Iară pre șesurile câmpului aceluia,
și pre o parte și pre altă parte de apă,
atâta *câmpul cu otavă* înverdziia,
cât ochilor preste tot, tot o *tablă de zmaragd*
marée a fi să părea,

în carile tot chipul de flori din fire răzsărite,
ca [și] cum cu mâna în grădină,
pre rând și pre socoteală ar fi sădite,
cuvios să împrăștiia,
și când *zepfirul*, vântul despre apus, *aburiia*,
tot féliul de bună și *dulce mioseală de pre flori scorniia*.
Așé cât nici ochilor la privală,
nici nărilor la mirosală
sațiu să putea da.

Iară pre malurile gârlei [deltei]
tot féliul de *pomăt roditoriu*
și tot *copaciul frundzos*
și umbros,
de-a rândul, ca [și] cum pre ață de-a dreptul
și unul de altul de departe ca [și] cum cu
pirghelul
ar fi fost puși

frumos odrăsliia.
A căror umbri,
giumătate pre *lină apa Nilului*,
iară giumătate
pre *mângâioasă fața câmpului*
să lăsa.

Iară roada pomilor, și la frumusețe și la
dulceață,
nici Asiia au vădzut, nici Evropa au gustat.
Căci tot într-același pom mugurul crăpa,
frundza să dezvăliia,
floarea să deșchidea,
poama lega,
creștea,
să cocea
și să trecea,
totdeodată, nici după vremi viptul [roada]
îmbla,
ce în toată vremea toată poama și coaptă și
necoaptă să afla[259].

*

Ciclul de viață al pomilor din Rai se aseamănă unui colier:
când primele roade sunt coapte și culese,
sunt gata deja cele ce alcătuiesc a doua și a treia recoltă.
Cine a mai văzut vreodată poamele toamnei târzii
atingând călcâiul roadelor primăvăratice...?/.../
Acest sân plin de fructe *în toate fazele dezvoltării lor*...[260].

---

[259] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 126.
[260] Sfântul Efrem Sirianul, *Imnele Raiului*, op. cit., p. 92-93.

În afară de aceste asemănări, ne-a atras atenția și un enunț din *Metafizica* lui Cantemir:

> „preaînțeleptul Adam nu numai punea nume animalelor cerești [constelațiilor], dar și domina [în Rai] chiar peste prea înaltul Lucifer [Luceafăr] și peste celelalte astre”[261].

Sfântul Efrem afirmase următoarele:

Prin știința vădită pe care i-a dat-o lui Adam
și prin care acesta a dat nume Evei și animalelor,
Dumnezeu n-a dezvăluit descoperirile lucrurilor ascunse;
Căci în ce privește acea cunoștință ascunsă,
Începând de la stele în jos Adam era în stare
să cerceteze tot ce este în lume”[262].

În consecință, ne întrebăm dacă opera poetică a marelui Sfânt, teolog, poet și ascet Efrem Sirul[263], i-ar fi putut fi totuși cunoscută lui Dimitrie Cantemir, având în vedere *coincidențele* vizionare și interpretative.

Pe de altă parte, se ridică și o problemă: dacă nu cumva neobișnuita „prozodie” a textului *ieroglific* se datorează nu influenței

---

[261] Dimitrie Cantemir, *Metafizica [Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago]*, traducere din latinește de Nicodim Locusteanu, cu o prefață de Em. C. Grigoraș, Ed. Ancora, S. Benvenisti & Co., București, 1929, p. 93.

[262] Sfântul Efrem Sirianul, *Imnele Raiului*, op. cit., p. 106.

[263] A se vedea: http://www.calendar-ortodox.ro/luna/ianuarie/ianuarie28.htm

arabo-persane, așa cum s-a propus (sau nu numai), ci (și) imnografiei creștine.

Mai ales că unii dintre cei mai mari imnografi (Efrem Sirul/ Sirianul, Andrei Criteanul[264], Ioan Damaschinul[265], Cosma de Maiuma[266] etc) sunt originari sau trăitori în regiunea Mesopotamiei și Siriei (Damascului), adică în teritorii care, alături de Egipt, au fost *focare* ale vieții eremitice/ ascetice creștine și care ulterior au fost islamizate. Iar retorica și poezia, ca și muzica arabă, au beneficiat de tradiția considerabilă siriaco-persană, mlădiată între timp de impunerea Creștinismului în aceste regiuni, până la invazia arabă.

Revenind la Cetatea Epithimiei...Mai întâi, trebuie să remarcăm modul în care *înaintează* Cantemir în descrierea sa, și anume *în spirală coborâtoare* sau de la capătul exterior al diametrului spre centru, traversând trei cercuri concentrice – ceea ce ne amintește, inevitabil, de *cercurile* și *văile* din *Comedia* lui Dante.

Numai că, spre deosebire de Dante, sensul traversării lui Cantemir este o *coborâre* din Paradis în Infern. Ceea ce poate constitui și o altă aluzie alegorică la faptul că cele două țări românești, în loc ca prin *unire/ omonie* să ajungă *un Paradis*, preferă să coboare *în întuneric*, să se umilească la scaunul zeiței

[264] Idem: http://ro.orthodoxwiki.org/Andrei_Criteanul.
[265] Idem: http://ro.orthodoxwiki.org/Ioan_Damaschin.
[266] Idem: http://ro.orthodoxwiki.org/Cosma_Imnograful.

Pleonaxis și să hrănească *Iadul lăcomiei* otomane.

În opinia Elvirei Sorohan,

„Bizareria trucajelor arhitecturale din Cetatea Epithimiei imaginată de Cantemir, cu frumusețea și semnificațiile lor schimbătoare, dependente de lumini și umbre misterioase, simbolica numerelor conving că eruditul român *trecuse* nu numai prin *Civitas solis*[267], dar și prin Heliopolis-ul lui Kircher, unde exista și un *templum solis*, și prin studiul acestuia despre efectele razelor de lumină cuprins în *Ars magna lucis et umbrae*.

Nu e mai puțin adevărat că reprezentarea în desenul din manuscris a Cetății Epithimiei (pe verticală – fără perspectiva adâncimii) are în centru un templu ce amintește de arhitectura vestitei A[gh]ia Sofia. Însă textul conduce imaginația la un alt peisaj arhitectural, cel prezent în imaginația scriitorului și nu cel desenat convențional. [...]

Cetatea imaginară a lui Cantemir (prefigurarea literară a romanticei *Santa Cetate* heliadești[268], sau a macedonskianului Bagdad[269]) reflectă spiritul autorului

[267] Idem:
http://en.wikipedia.org/wiki/The_City_of_the_Sun.
[268] Idem:
http://ro.wikisource.org/wiki/Sânta_cetate_(Terța_rima).
[269] Idem:

împovărat cu știința lumii, hazardat în cel mai fantastic *constructivism* baroc [...]

...el făcea literatură savant impenetrabilă și nu știință”[270].

La *Cetatea soarelui* m-am gândit și eu mai întâi, ba chiar și la *De Civitate Dei* a Sfântului Augustin[271].

Descrierea este *impresionantă* și ar fi nevoie de machete sau de o reprezentare în 3D ca să ne putem face cu adevărat o idee despre ce avea Cantemir în minte (care era și arhitect și a făurit, ca și Sfântul Antim Ivireanul, planul unei biserici care s-a zidit după schema sa):

Iară unde apa Nilului
de pre șesul ce despre apus viniia
și din vârvurile munților în gârla
cea de gios să vărsa,
cetatea sta,
a căriia nume cei de loc îmi spusără,
precum Epithimiia o cheamă.

Iară făptura și îngrăditura cetății era
așe: din marginea malului,
unde Nilul ca pre șipot în bălți să vărsa,
spre apus, și pre o parte și pre altă parte de apă
ca la dzece mile zid gros
și vârtos

http://ro.wikisource.org/wiki/Noaptea_de_decembrie.
[270] Elvira Sorohan, op. cit., p. 126-127.
[271] A se vedea:
http://en.wikisource.org/wiki/The_City_of_God.

de piatră în patru colțuri cioplită era,
carile, după ce de la pământ
ca la dzece stânjini să râdica,
deciia stâlpi mari și groși de marmure porfiră
în sus să înălța.

Fietecare stâlp de cinci stânjeni de înalt
și de 30 de palme în giur împregiur de gros,
însă la rădăcină mai groși era,
iară în sus, de ce mergea,
mai supțiri și mai sulegeți era.

Iară fietecare stâlp supt rădăcină
patru lei de aramă prea frumoasă
și ca aurul de luminoasă
avea,
și tuspatru, cu dosurile la un loc împreunându-să,
cu capetele, doi spre câmp,
iară doi spre apă căuta,
deasupra a cărora
stâlpul să răzima.

Așijderea în vârvul a fietecărui stâlp,
de la un loc și mai în sus,
patru zmei începea
a să împleteci
și, după ce ca la trii coți în sus să râdica,
capetele își despărțiia
și puțintel can în gios le pleca,
și doi spre un stâlpi,
iară doi spre alt stâlp ce le era dimpotrivă,
căuta.

Deci, precum a leilor,
așe a zmeilor
făptură atâta de minunată era,
cât nu zmei
și lei
a fi să părea,
ce *într-adevăr vii*
și cu duh a fi să videa.

Iar din cerbicea a patru zmei
arc sclipuit
de marmure foarte frumos sclevesit
în sus să râdica
și, foarte cu mare meșterșug
peste apă întindzându-să,
spre stâlpul ce-i era dimpotrivă să lăsa
și în cerbicea iarăși acelor patru zmei
să aședza.

Și așe, dintr-un capăt până la alt capăt,
un sclip [arc] în chipul podului,
peste apa Nilului să încheia.

Așijderilea, din capetele stâlpilor
zid de marmure în sus să râdica,
cât cu înălțimea sclipului să atocma.

Carile pre dinluntru cu var și cu prav de cărămidă
și sfărmușuri de piatră și de marmure amestecate
împlut era
și tot locul înluntru pre ață de-a tocma
atocmat era.

Iară din fața pământului,
ca la un stat de om,
zid cu zimți în giur împregiur
încungiura,
pentru ca celor dinluntru îmblarea
și primblarea
fără primejdie să fie.

Tot numărul stâlpilor 730 era,
adecă de o parte, 365,
și de altă parte, iarăși atâția.
Iară toată cetatea 24 de mile încungiura,
20 mile amândoaă laturile
și patru mile amândoaî capetele
(căci de la un stâlp
până la alt stâlp dimpotrivă
doaâ mile spunea că sint).

Cetatea dară așe era,
iară orașul
și casele orașului ce era
într-însa,
pre amănuntul, cine poate povesti?[272].

Anumite detalii, din cele expuse mai sus, mai ales *măsurătorile exacte*, ne-au adus aminte de o altă cetate, cea a Babilonului, pe care, după Sfântul Ieronim, o descrie pe scurt Sfântul Antim în cronograful său:

---

[272] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 126-127.

„Ieronim, la [comentariile sale la] Isaia, zice pentru Vavilon cum că s-au zidit într-o câmpie; însă cetatea era în 4 cornuri și de la un corn până la altul erau 16.000 de pași. Iară curtea ei, adecă unde șădea împăratul, era turnul lui Vavil [turnul Babel], a căruia înnălțime era de 3.000 de pași, ***întru care era ulițele de marmură și beserici de aur; ulițele împodobite cu aur și cu pietri și vânătorii împărătești, cu tot feliul de hiară, era înlăuntrul cetății*** (s. n.), carele s-au stricat în vremea lui Valtasar, înpăratul Vavilonului și a lui Daniil prorocului. Și acuma lăcuesc acolo bălauri și pasări ce să numesc ***strutocamili***, precum au fost zis mai nainte Isaia, la 13 capete”[273].

Construcțiile de marmură și aur, precum și *vânătoriile* sculptate (alături de multe alte scene atât de bine dăltuite de *maeștri sculptori* încât *par vii*) abundă în descrierea lui Cantemir:

Păreții caselor pri dinafară
tot de marmure scumpă

[273] [Sfântul] Antim Ivireanul, *Chipurile Vechiului și Noului Testament*, în *Opere*, ediție critică de Gabriel Ștrempel, Ed. Minerva, București, 1972, p. 254-255.

Dar și însuși Cantemir, în *Divanul* (ed. cit., p. 87), scrie: „Unde iaste Vavilonul, carile 60 de mile împregiurarea zidiului rea și 50 de coți teslărești înălțimea, și pe grosimea lui carăle îmbla [carele umblau]?”

și tot feliul de *scrisori ieroglificești*
într-însele săpate avea
și toată dihaniia *precum vie la păr,*
așe săpată
cu floarea marmurelui să asămăna,
de care lucru,
nu cu mâna pe părete săpate,
ce *vii pre niște câmpi împrăștiate*
a fi să părea.

Iară pe dinluntru stâlpii cei fără preț,
marmurile cele scumpe
și tot meșterșugul lucrului și făpturii
ce avea,
cuvântul a le povesti vrednic
și gândul a le formui harnic
nu ieste.

Acolo chipurile bodzilor[274] vechi să fii vădzut,
icoanele a tuturor împăraților să fii privit,
unele de aramă și poleite,
altele de argint și de aur pline vărsate
și vasuri în minunat chip lucrate,
supt dânsele alcătuite
și alte lucruri minunate
în mulțime nenumărate,
în frâmsețe neasămănate
să videa,
carile nu numai a ochiului privală,
ce și a minții socoteală

[274] Dumnezeilor/ idolilor.

ameţiia
şi uluia.

Iară în mijlocul oraşului era
o capişte a boadzii[275] Pleonexiii,
carea cum era făcută
şi în ce meşterşug era zidită
de pre atâta vii putea cunoaşte,
că toată alaltă a cetăţii şi a oraşului făptură
ca zgura lângă aur
şi ca stecla lângă diamant
să asămăna. /.../

Din faţa pământului
urdzitura temeliii
ca la doi coţi de înaltă
dintr-o materie de metal vărsată
a fi să videa,
care metal decât custoriul mai scumpă şi mai grea,
iară decât argintul mai ieftină şi mai iuşoară a fi să părea.

Lumina capiştii în lung de 30 coţi,
iar în lat de 24 coţi era,
iară de înalt până supt poalele cele mai de gios,
55 de arşini să măsura.

Deci cât meşterşugul
vărsatului temelii ceii de metal
şi *cât iscusită*
şi ascuţită

[275] Zeiţei.

mintea vărsătoriului
și tipăritoriului
ar fi fost, florile și frundzele,
carile una pe supt alta vârâte,
și lozele [lujerele] una cu alta frumos împleticite,
și șerpii,
carii p[r]intre frundze și p[r]intre loaze să vârâia
și coadele cu zmicelele își invătuciia,
arăta.

Așijderea,
tot feliul de pasiri, de jiganii, de lighioi
și de pasiri peste toate locurile să arăta[276],
unele în pomșori cuiburile își făcea,
altele, acmu făcute, pe oaî clociia,
altele hrană puișorilor își aducea,
unele muște prin aer goniia,
altele lăcuste prin pajiște prindea,
căile puii cloșcii să apuce să slobodziia,

---

[276] În *Cetatea soarelui*, „pe zidul exterior sunt zugrăvite toate speciile de pești din râuri, lacuri și mări, cu virtuțile lor și cu felul lor de a trăi, de a se înmulți și a crește [...]. În cel de al patrulea brâu, la inteior sunt pictate toate speciile de păsări, cu însușirile, dimensiunile și obiceiurile fiecăreia, iar foenixul există cu adevărat la ei.

La exterior sunt înfățișate toate felurile de reptile, șerpi, șopârle, viermi, insecte, muște, tăuni etc. cu felul lor de viață, cu veninurile și virtuțile fiecăruia; și sunt mai multe decât am crede. În al cincilea, la interior sunt zugrăvite animalele de uscat, cu uimitor de multe specii. [...]

Oh, ce figuri minunate și ce lămuriri savante! [...] Iar copiii se trezesc că, fără să se plictisească, doar urmărind imaginile și jucându-se, învață...toate științele povestite pe pereți”, *cf*. Tommaso Campanella, *Cetatea soarelui*, traducere din italiană și note de Smaranda Bratu Elian, cu o prefață de Tonino Tornitore, Ed. Humanitas, București, 2006, p. 67, 69.

stârcii ca prin apă îmblând,
piticii și peștii a prinde chitiia,
pajorile șerpii
(carii pintre frundzele iederăi să șipuriia)
să-i apuce clonțurile își vârâia,
brehnacea de sus iepurile supt stâncă vârit,
când va ieși, în unghi să-l apuce pândiia,
mâța, carea pre șoarece
pe supt frundzele din copaci cădzute,
precum îmblă simțind
ni cu urechea asculta,
ni *pasul prea cu liniște spre sunet muta*,
ni cum l-ar apuca
și cum mai fără veste s-ar răpedzi,
cu picioarele cumpănindu-să, să găta,
vulpea prin pomi și prin copăcei
găinele și păsăruicele scociorâia,
și unele acmu vânatul dobândind,
cu coada bârzoiată spre bârlogul *țincilor*[277] săi,
cum putea mai tare, să ducea.

Lupul după turma oilor pre piept să târâia,
ciobanii, unii, ca de somn adormitând,
în cârlige rădzimați,
alții, ca de ploaie și de vânt rece
cu glugile peste cap lăsate
și pre un cot la pământ lăsați era,
iară dulăii, unii în picioare sta
și ca cum de departe mirosul lupului ar adulmăca,

[277] *Ținci*/ țânci = pui, termen folosit și de Sfântul Dosoftei în *Viețile Sfinților*.

altții pre brânci lăsați
și capul pentre picioarele denainte întinzându-și dormiia
și ca cum în vis lupul în oi ar fi dat părându-li-să,
prin somn ca cum ar scânci
și ar brehăi
să videa.

Iară la alte turme, ca când lupul oaia ar fi apucat,
ciobanii chiuia,
cu mâna dulăilor lupul arăta,
dulăii goniia,
lupul cu cârlanul în gură fugiia,
alți ciobani de la alte turme în timpinare îi ieșiia,
lupul întraltă parte șuvăia
și ca cum spre o pădure,
carea înaintea lui aproape să videa,
năzuia.

Așijderea
alalte turme de dobitoace sălbatice,
cerbii și buârii prin dumbrăvi,
caprile prin stânci,
ciutele pre șesuri,
unele cu vițălușii
după dânșii,
altele, acmu aproape de fătat,
pântecele de mijloc în gios le trăgea.
Iară într-un loc lucru foarte frumos
la privală să arăta,

unde *vânătorii măiestrii* [curse]
spre vânarea fililor [elefanților] punea:
întâi o groapă adâncă și largă săpa,
apoi din fundul groapei
un gârlici strâmpt,
până la fața pământului,
costiș scotea, în gura a căruia
gârlici un harbuz punea.

După aceia,
fietecare vânătoriu,
câte o dobă în spate luând,
în pădurea cea mare intra,
unde filii îmblând să videa.
După ce pre furiș în pădure întra
și fietecarile într-un copaciu înalt să urca,
apoi, din toate părțile în dobe lovind,
pădurea să răzsuna.

Filii, de sunetul dobelor spăimântându-să,
la marginile pădurii spre câmp ieșiia,
unde la gura gârliciului peste harbuz nemeriia.
Vânătorii din copaci,
vadzind precum filul la harbuz au nemerit,
dobele a bate părăsiia.
Filul cu botul harbuzul clătind,
harbuzul pre gârlici în gios a să prăvăli
purcedea.
Filul după harbuz,
pentru ca să-l prindză urmând,
în groapa cea largă,
carea în fundul gârliciului era săpată,

întră, și altă grijă nepurtând,
harbuzul să mănânce să nevoiește.
Vânătorii îndată din pădure ieșind,
cum mai curând,
cu pari și cu alte zăvoară,
carile acolea mai denainte gătate au,
gura gârliciului astupă.

După aceia, prin câteva dzile
pre fil cu foamea domolind,
cu lanțuh de grumadzi îl scoate
și unde voia ethiopului ieste,
acolo îl duce
(că mai tare și mai vrăjmașă jiganie
decât foamea alta nu ieste).

Acestea dară
și altele multe mai ciudate
și mai minunate
în temelia capiștii săpate
și vărsate
să videa[278].

După cum spuneam, cronograful Sfântului Antim, scris, dedicat și dăruit domnitorului Constantin Brâncoveanu, ne-ar putea indica o posibilă *sursă de inspirație* a lui Cantemir, și anume comentariile Sfântului Ieronim la cartea Prorocului Isaia.

---

[278] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 128-131.

Secvențele de mai sus sunt însă *Grădinile suspendate*[279] ale lui Cantemir. Să ne amintim că își începea cartea situând evenimentele, în timp, *„mai dinainte decât temeliile Vavilonului a să zidi/ și Semiramis într-însul raiul spândzurat/ (cel ce din șepte ale lumii minuni unul ieste) a sădi”.*

S-ar părea că autorul a încercat să ne *evoce* Vavilonul/ Babilonul cu *raiul spândzurat*/ Grădinile sale suspendate.

Ne punem însă întrebarea: de ce ar insista Cantemir atât de mult pe…*lectura interpretativă* a unor *„scrisori ieroglificești”* în marmură și în metal *costisitor*, adică a unor basoreliefuri sculpturale?

De ce să existe o reprezentare *atât de vie* a vieții domestice și a multor exemple existențiale practice într-o „cetate moartă”[280]?

Credem că acestea sunt alte *fabule în fabulă*. Sunt *o analogie sculpturală* a propriei sale cărți, care…*se scria*.

Nu este aceasta unica situație în care Cantemir recurge la *metanarațiune* – ceva mai încolo, în cap. al zecelea al cărții, va spune: *„Și nu numai după* Istoriia ieroglificească/ *cu numele Corb,/ ce așeși de trup,/ cu suflet și cu totului tot,/ același și adevărat/ așe să fii te arăți”*[281].

---

[279] A se vedea: http://ro.wikipedia.org/wiki/Grădinile_suspendate_ale_Semiramidei.

[280] Elvira Sorohan, op. cit., p. 127.

[281] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 329.

Cantemir *recepteează* inclusiv...*sunetele* din scenele sculpturale peste care își plimbă ochiul: răsunarea pădurii (din nou *„pădurea să răz-suna”*), zgomotul dobelor/ tobelor etc.

E o dovadă că, pentru el, aceste *„scrisori ieroglificești săpate”* nu sunt *literă moartă*.

Nici literele săpate de condeiul lui în carte nu sunt *hieroglife moarte*, ci *artă* care, odată *însuflețită* de cititorul interpret, face *să vină la viață* o întreagă lume care părea pietrificată *în marmura istoriei*. Încât să poată auzi *răsunarea pădurii* și să poată vedea strălucirea unei lumi pline de viață, *așa cum au văzut-o ochii autorului*.

Monumentul acesta arhitectonic, care pare *fantomatic*, în care *animația* nu se află decât întipărită pe pereți, este (pe un anumit palier interpretativ) un analog al *monumentului său literar*, în care viața mișună pe pereții paginilor.

Probabil că autorul a avut momente în care a căzut în *melanholie*, gândindu-se dacă nu cumva osteneala sa va rămâne viitorimii ca o imprimare de hieroglife într-o piramidă egipteană.

De aceea credem că insistă pe faptul că *timpul* nu astupă *gurile morților* și nu șterge *lumina vieții*, dacă cei care știu să citească și să înțeleagă au *vedere* și *auz* pătrunzătoare până în *pădurile istoriei*.

Însă faptul că *scene de viață* domestică, pastorală și cinegetică, se află reprezentate în

„urdzitura temeliii” capiștei/ templului zeiței Lăcomiei, nu este nici acesta un lucru lipsit de semnificație.

Motivul *vânătorii* e ultraprezent în aceste secvențe inscripționate, ca și în toată cartea lui Cantemir...iar *sensul vânătorii* îl va decripta mai târziu Brehnacea, tot printr-o *fabulă*[282].

Însă *dinamismul* uluitor al scenelor indică cel mai bine faptul că ele nu sunt decât o *icoană statică* a unei *realități în derulare*. *Vânarea filului* (elefantului – care, în hieroglifă, îl reprezintă pe fratele său, Antioh Cantemir) e cumva *cheia* decriptării acestor parabole, prin care autorul ne avertizează asupra *realismului* evenimentelor, îndărătul *alegoriei*.

Detaliile nu sunt întru totul *baroce*, ci alegorii și parabole indicând o istorie *cu multe ramificații* sau *încrengături* necunoscute.

În arhitectura complicată și impresionantă a monumentului său literar, el vrea, probabil, să nu pierdem *urma vieții* pe care dorește să ne-o divulge.

Aluziile la Egipt (*„scrisori ieroglificești”*) și la Babilon, la *pietrificarea vieții* și la *ruinele* care pot să păstreze urmele trecutului ne indică o altă *anticipare* a romantismului și a lui Eminescu (anticipare pe care au remarcat-o Edgar Papu și Elvira Sorohan).

Relatarea cu privire la Cetatea Epithimiei este o *povestire în ramă*, Râsul fiind cel ce

[282] A se vedea Idem, p. 193-197.

reproduce ceea ce îi spusese Camilopardalul [Girafa] despre acest oraș, care – dacă mergem pe firul istoriei propriu-zise și nu pe cel al *alegoriei literaturizante* – reprezenta Istanbulul, având în centru *templul Lăcomiei*.

Sesizăm, din nou, situații în care autorul preferă jocurile de cuvinte și *exprimarea ghidușă* care au fost de atâtea ori remarcate în narațiunea *retorico-poetică* a lui Creangă:

Acmu a tuturor voie unindu-să
și toți supt argumentul Corbului supuindu-să,
cu toții în toate părțile să împrăștiară
și prin toți munții și codrii,
unde coarne de buâr lepădate ar găsi
și cap de taur aruncat ar nemeri,
cu toată nevoința cercară
și nicicum undeva macar nu să aflară. /.../

Eu, dară, așe (dzicea Camilopardalul),
ca cel strein,
de toate carile videam peste măsură mirându-mă,
și *nu atâta de minunea lucrurilor vădzute mă miram,*
cât de carea întâi m-oi mira, mă minunam[283].

Sigur, trebuie cercetat serios cum a ajuns Creangă la *stilul* prozei sale poetice, care este *cult*, într-adevăr, după cum bine a precizat Călinescu –, iar nu *popular* (chiar dacă autorul vorbea smerit despre „țărăniile” sale), dar pe

[283] Idem, p. 124, 132.

care nu l-a învățat de la Rabelais...singurul cu care a putut Călinescu să facă o comparație, *neavând ochi* pentru literatura veche.

Din începutul discuției dintre Camilo-pardal și Lebăda „bătrână și albă”, am reținut și acestea:

eu, după ce din oul maică-mea am ieșit,
până a nu putea zbura,
cu răpegiunea apii
și *cu vânslirea talpelor*
câtăva vreme am călătorit[284].

Secvența – cu poezia ei intrinsecă – ni se pare a constitui *analogul* alteia, din *Biblia 1688*, pentru că *vâslirea* Lebedei pe apă e similară *zborului* păsării în văzduh, din *Scriptură*:

ca pasărea ce zboară în văzduh,
[însă] nemica nu să află
semnu [urmă] de călătorie
și, *cu lovirea talpelor*
lovindu-se duhul [aerul] ușoru
și despicându-se cu sila pornirii,
mișcându-se arepile,
să preumblă...

(Înț. lui Sol. 4, 11-12)

[284] Idem, p. 133.

Secvența biblică face parte dintr-un fragment (ceva mai lung) cu reverberații poetice (de aceea l-am și *transformat* în versuri). Și e posibil să-i fi atras atenția lui Cantemir asupra *poeziei* mișcărilor care *nu lasă nicio urmă*...

Lebăda îl conduce pe Camilopardal înlăuntrul templului, pentru a-și da *obolul* zeiței Pleonaxis (Lăcomia):

Lebăda îndată cu mine
împreună sculându-să,
înluntrul capiștii întrăm.
Unde în mijlocul capiștii,
boadza Pleonexis într-un *scaun de foc* ședea,
supt a căruia picioare
un *coptoraș de aramă plin de jăratec*
aprins a fi să videa.

Iară din giur împregiur
făclii de tot feliul de *materie ardzătoare*
cu mare pară, vârtos ardea. /.../

Că pre cât puteam cunoaște,
supt fundul coptorașului *gura Tartarului* era,
și din fundurile pământului
focul nestins în fundul coptorașului loviia,
de unde atâta putere de fierbinteală și de văpaie
ca pre o cahlă [coș] izbucniia[285].

[285] Idem, p. 136-137.

Nu mai rămâne nicio îndoială că, prin acest periplu, începând cu peisajul de la marginile cetății, intrând în cetate și admirând desăvârșita geometrie, precum și splendida și luxurianta arhitectură a ei și a templului din centrul ei, și ajungând, în fine, la zeița care tronează în mijlocul templului, am parcurs, purtați de Cantemir, distanța *de la Cer la Infern*.

Distanța aceasta între peisajul paradisiac inițial (prelucrat de Cantemir după relatările ortodoxe ale *răpirilor extatice* în Rai) și *focul nestins* al Tartarului/ Iadului, în care se coboară cel orbit de lăcomie, ne apare cu atât mai pregnantă, dacă ne reamintim de unde s-a plecat:

câmpul cu otavă înverdziia,
cât ochilor preste tot,
tot o *tablă de zmaragd* marée
a fi să părea,
în carile tot chipul de flori /.../
cuvios să împrăștiia,

și când *zepfirul* /.../ *aburiia*,
/.../ *dulce miroseală de pre flori scorniia*.
Așé cât nici ochilor la privală,
nici nărilor la mirosală
sațiu să putea da. /.../

Tot féliul de *pomăt roditoriu*
și tot *copaciul frundzos*

și umbros, /…/
frumos odrăsliia.

A căror umbri,
giumătate pre *lină apa Nilului*,
iară giumătate
pre *mângâioasă fața câmpului*
să lăsa.

Poezia Edenului contrastează profund cu oroarea Infernului care-și trimite văpăile *„din fundurile pământului”*.

În cazul celei dintâi, copleșea frumusețea *ierbii de smarald*, *nesațul* miresmelor *scornite* din flori *când zefirul aburea,* întinderea pădurii *de pomăt roditoriu* și de copaci cu *umbră* deasă, care se revarsă peste *lină apa Nilului* și *mângâioasă fața câmpului* (aliterații cu efect hipnotic).

Totul sugerează o *învăluitoare atingere mătăsoasă,* de o infinită finețe sau delicatețe.

Priveala, *miroseala* și auzul *lin* se îmbină într-o atingere *mângâioasă* de senzații.

De fapt, *„mângâioasă fața câmpului”* (care sugerează o *fizionomie* a peisajului) indică tocmai *căldura vie* a relației iubitoare, care *personalizează*, indică prezența vieții în deplinătatea ei paradisiacă.

Nu e un peisaj abstract, de o frumusețe *impersonală*, ci unul configurat după topica și

amănuntele *vieții cerești* care se regăsesc în *Viețile Sfinților*, în descrierile paradisiace.

Miresmele intense, ca și culorile *pietrelor prețioase* sau grădinile de flori sau abundența pomilor de o statură suprapământească, toate reprezintă detalii hagiografice.

Inițiativei lui Cantemir de a prelucra *peisaje paradisiace* îi vor succeda pașoptiștii[286], dar mai ales Eminescu, atât în poezie cât și în nuvele: *Sărmanul Dionis*, *Geniu pustiu*, *Cezara*, *Făt-Frumos din lacrimă*...

Ba chiar am putea susține că se poate sesiza la Cantemir o incipientă *erotizare a naturii*, pe care Tudor Vianu o va remarca la Eminescu, și care derivă, de fapt, tocmai din infuzarea, în hagiografii, a întregului spațiu de efluviile iubirii și ale frumuseții dumnezeiești.

În conformitate cu această concepție, și la Cantemir iarba, florile, pomii roditorii și copacii pădurilor cresc împreună, într-o desăvârșită armonie. Iar *pădurile* își aruncă o *umbră* mătăsoasă/ mângâietoare, *protectoare* deopotrivă peste *fața câmpiei* și peste *fața apei*.

A sta *față-n față* este o atitudine paradisiacă. Sfântul Pavel spune că Sfinții Îl vor vedea pe Dumnezeu „față către Față” (I Cor. 13, 12), iar în rugăciuni, adesea, Îi cerem *să nu-Și întoarcă fața* de la noi. Iată că, la Cantemir, chiar și elementele cosmice stau *cu fața* una la alta. Și

---

[286] A se vedea Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Epilog la lumea veche* I. 1, op. cit, p. 735-741, *cf.* http://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/11/epilog-la-lumea-veche-i-1-editia-a-doua/.

aceasta reprezintă un alt exemplu de *atitudine* pe care o va recepta Eminescu din literatura veche: *„De când codrul, dragul codru, troienindu-și frunza toată,/ Își deschide-a lui adâncuri, fața lunei să le bată”* (*Călin (file din poveste)*).

În antiteză cu toată această *bogăție* de *frumusețe* și de *blândețe*, ce respiră prin toți porii descrierii cantemirene, Infernul e caracterizat prin prezența a *„tot feliul de materie ardzătoare”*, fiind destinat, prin urmare, *să consume*, să șteargă urmele frumuseții și ale fericirii.

Opoziția este cât se poate de evidentă și este perfect subliniată de autor.

Am făcut mai devreme o paralelă între *peisajul paradiziac* realizat de Cantemir și *Imnele Raiului* ale Sfântului Efrem Sirul. Însă comparația se poate susține și cu *Viața Sfântului Andrei cel nebun pentru Hristos*:

> „Și mă minunamu cu mintea și cu inima de podoaba cea nespusă a dumneze[i]escului Raiu. Și umblându printr-însul mă veseliiamu.
>
> Și era acolo *saduri* [grădini/ livezi] multe întru care pomii cei înnalți cu vârfurile sale clătindu-se [clătinându-se] foarte veseliia vederea și mirosire mare [i]eșiia din ramurile lor. Iar unii din pomii aceia era înfloriți neîncetat, alții înpodo-

biți cu frunze în chipul aurului, iar alții avea *feliuri de roduri* cu nespusă frum[u]sețe și podoabă.

Și nu iaste cu putință a asemăna frum[u]seța pomilor acelora nici cu un pom pământesc, pentru că dumnezeiasca mână, nu cea omenească, i-au sedit pre ei"[287].

„Și sta acei frumoși pomi *rânduri, precum stă pâlcul înpotriva* [în fața] *pâlcului*. Și umblând eu prin mijlocul lor, întru veseliia inimii, am văzut râu mare curgându prin mijlocolu lor și pre frumoșii pomii aceia adepându. [...] Și *sufla* acolo *vânturi line și cu bună mireazmă...*"[288].

Asemănările cu relatarea cantemirescă sunt destul de mari, căci:

tot chipul de flori din fire răzsărite,
ca [și] cum cu mâna în grădină, pre rând și pre socoteală ar fi sădite,
cuvios să împrăștiia,
și când *zepfirul*, vântul despre apus, *aburiia*,
tot féliul de bună și *dulce mirosea*lă de pre flori scorniia. /.../

[287] Cătălina Velculescu, *Nebuni pentru Hristos*, Ed. Paideia, București, 2007, p. 283.
[288] Idem, p. 257.

Iară pre malurile gârlei [deltei]
tot féliul de pomăt roditoriu
și tot copaciul frundzos
și umbros,
de-a rândul, *ca cum pre ață de-a dreptul*
și unul de altul de departe ca cum cu
pirghelul[289]
ar fi fost puși
frumos odrăsliia. /.../

Nu numai *frumusețea* edenică, ci și *ordinea/ armonia dumnezeiască* apare reliefată și la Cantemir, ca și în pasajele aghiografice evocate.

Totodată, *versurile*

când *zepfirul /.../ aburiia,*
/.../ dulce mireoseală de pre flori scorniia

se regăsesc, într-o formă puțin diferită, într-o variantă populară a *Mioriței*, culeasă din zona Putnei:

Eu nu te-oi lăsa,
Stăpâne, stăpâne,
În brațe te-oi lua
Și te-oi arunca
În mijlocul stânei,

[289] *Pirghel/ perghel* = compas forestier. Poate indica și așezarea în cerc sau în semicerc.

În sburdul oilor
Și-n jocul mieilor,
Și-n verdeața câmpului,
Și la umbra codrului.

Când vântul mi-o bate,
Codrul când o cade
Și umbră ți-o face,
Când vântul mi-o aburi
Miros de flori ți-o veni
Și noi toate te-om boci[290].

Dacă autorul fabulei ieroglifice a apelat *și la baladă*, pe lângă hagiografii, nu putem să nu observăm că el recurge la aceeași strategie ca și Dosoftei, introducând în scriitura sa, din loc în loc, *imagini* și *structuri poetice* care au calitatea de a fi *recunoscute* drept *familiare* chiar și de către un public mai puțin cultivat din punct de vedere literar[291].

Totuși, să fi descoperit Cantemir *Miorița* înaintea lui Alecsandri și a pașoptiștilor?

Există și posibilitatea ca balada să fi interferat cu unele *izvoare culte*, mai cu seamă religioase. Nu ar fi acesta singurul caz...

Mai există, însă, încă o variantă (din jud. Suceava) care i-ar fi putut *da sugestii* deopotrivă lui Cantemir și lui Eminescu (*Călin*

---

[290] *Cf.* Ovid Densusianu, *Vieața păstorească în poesia noastră populară*, vol. II, Ed. Casei Școalelor, București, 1923, p. 138.

[291] A se vedea p. 164-166 ale cărții de față.

(file din poveste)), pentru *nunta insectelor*, despre care deja am vorbit mai sus:

Ș-apoi maica de-o veni
Și de m-o-ntreba,
Așa să-i cuvântați
Și cuvânt să-i dați,
Că eu m-am însurat
Și m-am cununat
Și mie mi-a fost
Nună, nună
Sfânta lună,
Și nun mare
Sfântul soare[292]
Și nuntași
Păltinași,
Și ***lăutari***
Țânțari*...*[293].

Am văzut mai devreme că, la nunta Helgei cu Strutocămila, participau următorii *lăutari*: *„**țințarii cu fluiere**,/ grierii cu surle,/ albinele cu cimpoi/ cântec de nuntă cântând,/ mușițele în aer/ și furnicile pre pământ/ mari și lungi danțuri râdicară"*.

În comparație cu balada, Cantemir *lărgește* universul acesta *mic* al cântăreților prove-

[292] La Eminescu: *„Socrul roagă-n capul mesei să poftească să se pună/ Nunul mare, mândrul soare, și pe nună, mândra lună"* (*Călin (file din poveste)*).

[293] *Cf.* Ovid Densusianu, *Vieața păstorească*, op. cit., p. 135-136.

niți din lumea insectelor, ca mai târziu Eminescu, în *Călin*... .

Însă numai Eminescu îi conferă o neașteptată dimensiune cosmică și o semnificație filosofică aparte, lumea lor ilustrând, de fapt, ceea ce dezavuează în altă parte ca fiind: *„mușunoaie de furnici/ Microscopice popoare, regi, oșteni și învățați/ Ne succedem generații și ne credem minunați”* (*Scrisoarea I*).

La Cantemir se poate identifica, de asemenea, o intenție *persiflantă*, dar nu la scară universală.

Sau cine nu cunoaște celebrele versuri din *Miorița*: *„Ș-oile s-or strânge,/ Pe mine m-or plânge/ Cu lacrimi de sânge!”*? Cantemir utilizează expresia *lacrimi de sânge* de mai multe ori în *Istoria ieroglifică*:

Spre agonisirea și câștigarea cinstei
sudorile trupului destule sint,
iară spre paza nebetejirii ei
lacrămi de singe trebuie[294].

*

Tot ochiul ce le priviia
cu *lacrămi de singe* le tânguia,
între dânsele undeva
glas de bucurie
sau viers de veselie
nu să simțiia,

---

[294] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 48.

fără numai răget,
muget,
obide,
suspine,
văietături
și olecăituri
în toate părțile
și în toate colțurile
să audziia[295].

*

Către cel ceresc Vultur
lacrămi de singe vărsind,
cu suspinuri de foc vor striga,
a cării dosadă
răsplătire dreaptă
a o tăcea
și cu milosul ei ochiu a o trece
nu va putea...[296].

Expresia în sine, *lacrimi de sânge,* derivă dintr-un pasaj biblic (Lc. 22, 44). Am remarcat utilizarea ei și în contexte religioase mai recente, ca spre exemplu în *Cazania de la Govora* (1642)[297]. Ceea ce nu exclude, totuși,

[295] Idem, p. 178.

[296] Idem, p. 332.

[297] „Îmbrăcăminte cauți acmu, luminate și *lacrăme crunte* [lacrimi de sânge] verși săracilor? Ce acolo văpaie și negură va acoperi goliciunea ta ca și a celui bogat [...]. Ochii carii depururea s-au păscut întru curvii, aceia mai mult se vor munci, necurmat vărsând *lacrăme crunte*...”, *cf. Evanghelie*

posibilitatea ca Dimitrie Cantemir să fi cunoscut și variante ale *Mioriței*.

Apelul său, în *Istoria ieroglifică*, la structuri *literar-mentale* ale scriiturii populare – pentru a-și face opera *acceptată* de o masă *cât mai mare* a populației – ni se pare de ordinul evidenței.

Și de la împrumuturile din poezia populară, prin care îl putem socoti, într-o anumită măsură, pe Cantemir, un *precursor al romanticilor*, trecem din nou la poezia *cultă* și nu doar cultă, ci și ermetică, de tip...*barbian*.

Mai întâi Râsul își amintește un *hrismos* (oracol) pe care i-l spusese Camilopardalul, care, la rândul său, fusese învățat de Filohrisos, preotul zeiței Pleonaxia:

În pământul negru cine lut galbăn găsește,
Acela în toată pofta nu să obosește.
Cine lutul galbăn pentru dzua neagră scoate,
Fântâna Nilului în casă-și a avea poate.
În dragoste te-am luat, fiiul meu te numește,
Tuturor și-n tot lucrul numele-mi
pomenește[298].

Așa încât, cei care doreau să trăiască sub epitropia Struțocămilei, care căutau *„coarne de*

învățătoare (Govora, 1642), ediție, studiu introductiv, note și glosar de Alin-Mihai Gherman, Editura Academiei Române, București, 2011, p. 209.

[298] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 138.

buâr lepădate” și *„cap de taur aruncat”* – și care se adunaseră *„la începutul Alfii/ și sfârșitul Sigmei,/ la cetatea Deltii/ (unde apa lui M. și apa lui A./ a cura/ sfârșesc,/ și apa lui T. a cura/ și a să mări începe)”*[299] – cer de la Capilopardal lămurirea acstui oracol. Însă primesc, mai întâi, *„învățătura hrizmosului”*:

Țărna tipărită din fire văpsită
Cu alb și cu galbăn într-un loc tecsită,
Varsă denainte, hrismosul învață.
Că la cale scoate fără de povață,
Coarne cine-așteaptă urechile puie,
Cuvintele le-asculte, cămara nu-ncuie[300].

Țărna tipărită înseamnă *monedele* de aur și argint, pe care se imprimau chipurile de regi și valoarea lor. Cantemir le numește *țărnă/ țărână* în virtutea concepției ortodoxe care consideră bogăția a fi, în esență, *pământ* sau *praf*. Pentru că toate devin *pământ* mai devreme sau mai târziu.

Cantemir apelează la dodecasilab, dar ar fi putut utiliza și hexasilabul:

Țărna tipărită
Din fire văpsită
Cu alb și cu galbăn

[299] Idem, p. 123-124.
[300] Idem, p. 144-145.

Într-un loc tecsită,
Varsă denainte,
Hrismosul învață.
Că la cale scoate
Fără de povață,
Coarne cine-așteaptă
Urechile puie,
Cuvintele le-asculte,
Cămara nu-ncuie.

Versurile au în ele ceva ce aduce a *descântec* popular, dar Cantemir îl *camuflează* sub o formă ermetică și într-o perioadă cultă.

De altfel, toată afacerea este astfel prezentată de autorul cărții, ca și cum ar sta sub semnul *magiei vrăjitorești*, al unei mari înșelăciuni și nelegiuiri, la care face trimitere toată *simbolistica ocultă* pe care o inserează în aceste pagini.

Adesea, în acest capitol, personajele vorbesc între ele în *cimilituri* – ca și când nu ar fi fost de ajuns toată *ieroglifia* istoriei cantemirești.

Chemat să limpezească înțelesul oracolului,

Camilopardalul dzisă
(în grădini boți de lut în chipul omului fac,
pentru ca pasire să sparie,
iară oamenii boți de lut în mână țin,
pentru ca să amăgească pre alții):

„Între voi dară, o mamină [namilă]
să vede, ca și boțul în grădină
(pe Cămilă cu degetul arătând),
iară boț de lut în mână
nici să vede, nici să aude”[301] etc.

Ceea ce trimite, în mod evident, la *practici oculte* în scopuri oneroase:

Camilopardalul dzisă:
„Boul răstoarnă țărna,
plugariul samănă,
stăpânul sau vinde, sau mănâncă,
însă aceasta la lucrurile voastre
ce folos aduce?

(Chipul de om cu *chipul de om* [bani] să vâneadză
și ochii întunecați cu *lumina galbănă* [cu galbeni] să
luminează).

Cuvintele scumpe
și voaî svinte, cu slove mănunte,
în tăblițe rătunde
să cumpără” etc[302].

În cele din urmă, Camilopardalul *„la vrăjitorii locului mărgând”* (căci *„vrăjitorii și următorii Pleonexii<i>/ în tot locul și în tot rodul* [neamul]/ *să află”*) și, cerând încuviin-

[301] Idem, p. 144.
[302] Idem, p. 145.

țarea tâlcuirii ghicitorii oraculare, oferă această interpretare a cimiliturii (mai degrabă o indicare a felului în care se poate înțelege și urma, în mod *practic*, oracolul):

În muntele cel înalt coada strutului,
În copaciul cel mai mare cornul boului.
Galbinul și albul toate biruiește,
În chip de Cămilă corn de buâr crește.
Vrăjitorii vândzători ce nu nemeresc?
Pe frumos soare și lună, toate povestesc[303].

Ca și poezia anterioară, și aceasta, pe lângă *ermetismul de limbaj*, are aerul că este un *descântec băbesc*, că descrie o activitate din sfera celor *magice*, practicate de șamani primitivi sau de vrăjitoare populare.

Cantemir insinuează că Struțocămila și-a primit *coarnele* prin mijloace *oculte* și că – mai târziu –, tot prin aceleași uneltiri, se pregătește și *vânarea* Inorogului: *„cu toții împreună/ vânătoare vom ridica/ prin codri, prin munți,/ și în toate părțile ne vom sămăna,/ pre carile, oriunde ar fi,/ tot îl vom afla”...* [304].

Însă, în urma acestei *dezlegări* a ghicitorii de mai sus, Pardosul, Râsul și toți cei care își doresc ca Struțocămila să devină conducătorul lor,

---

[303] Idem, p. 146.
[304] Idem, p. 170.

la vrăjitorii locului mărgând,
cu *multă mită* li să îmbunară,
de le vor muntele cel mai înalt
și copaciul cel mai mare arăta /.../

Deci dintre vrăjitori, unul într-acesta chip le
răspunsă:
„În șesul cel gios muntele cel înalt ieste
și în rediul cel mic copaciul cel mare să află,
unde *coada păunului*
și cornul buărului
supt rădăcinile lor încuiate sint".

Aședară, răspunsul de la vrăjitori luând
și muntele cu copaciul aflând,
de supt rădăcinele lor
întâi *coarnele taurului* scoasără,
și nici ceva mai multă zăbavă făcând
(căci acmu munții și copacii începusă
a să clăti), *în capul Strutocamilii le pusără*,
înaintea a căriia toate dobitoacele închinându-să,
„într-ani mulți și buni, trăiască", strigară[305].

După ce problema Vidrei și cea a Struțo-cămilei sunt soluționate, dintre viețuitoarele care, la început, stârniseră *ample dispute*, mai rămâne Liliacul, pe care Pardosul îl consideră o *anomalie* a firii:

Că pre amănuntul sama de-i vom lua,
toată anomaliia

---

305 Idem, p. 146-147.

și rătăcirea firii la dânsa vom afla.
Și macar că iute la zburat
și bine într-aripat
ieste
(care lucru aievea
monarhiii Vulturului îl supune),

însă și alte multe
a multe jiganii hirișii [caracteristici] are,
carile nu puțină materie de gâlceavă
și de scandală înainte pune:

întâi că fată ca dobitoacele,
a doa că la cap ieste ca șoarecele,
la aripi ca albinele ieste,
a patra că la picioare în fire
pe altul să i să asemene nu are,
de vreme ce aripile în picioare
și picioarele în aripi îi sint.

A cincea că dzua orbăcăiește,
iară noaptea ca puhacea [bufnița]
purecele în prav [praf] ascuns zărește[306].

Fizionomia și fiziologia Liliacului sunt, așadar, subiect de dezbatere, precum fuseseră și ale Vidrei și Struțocămilei.

Cantemir găsește o modalitate *ficțională* foarte ingenioasă, prin intermediul acestor *pseudo-hibrizi*, pentru a discuta opțiunea

---

[306] Idem, p. 149.

politică a personajelor sale *travestite* în păsări și animale.

Moimâța îl sfătuiește pe Liliac să ceară mila celor doi *împărați*, Vulturul și Leul, pentru ca *„sau supt umbra aripilor,/ sau supt pravul talpelor”*[307] să fie primit, adică fie într-o monarhie, fie într-alta să devină supus.

Numai că Liliacul, disprețuit ca o *jigăniuță* slabă și nefolositoare, se dovedește a fi o personalitate profundă (*„că mărimea sufletului/ nu după statul trupului/ să măsoară”*[308]), care nu acceptă să fie manipulată și nici să devină unealtă a diversiunilor.

El se adresează adunării, cerând: *„de ieste la cineva ascultare,/ ureche dreaptă puie,/ de ieste ureche dreaptă,/ audzul la inima curată/ trimată,/ de ieste inimă curată,/ cuvântul socotind, în lucru dreaptă giudecată/ facă”* [309]. Ceea ce, ca structură retorică, ne amintește de celebra predică la *Înviere* a Sfântului Ioan Gură de Aur:

> „De este cineva binecredincios și iubitor de Dumnezeu, să se bucure de acest Praznic frumos și luminat. De este cineva slugă înțeleaptă, să intre, bucurându-se, în bucuria Domnului său. De s-a ostenit cineva postind, să-și ia acum răsplata. De a lucrat cineva din ceasul cel

[307] Idem, p. 151.
[308] Idem, p. 152.
[309] Ibidem.

dintâi, să-și primească astăzi plata cea dreaptă" [310] etc.

Ba chiar Liliacul are curajul să întrebe: *„adunarea aceasta de drepte stăpânii,/ au de cumplite tirănii/ ieste?"* [311].

Liliacul: *„Fie lăudată dreptatea în veci*,
dzisă,
și *dinții* vorovitorilor după voie
să să [z]drobască,
limba vicleană și mincinoasă să să amuțască
și urechea de lingușituri priimitoare
să asurdzască

(că la asupriți și neputincioși blăstămul,
ca la prădători scutul, sigeata, fierul
și focul ieste)"[312].

Blestemul reprezintă *armele* celor *„asupriți și neputincioși"*, atunci când este rostit de cineva care nu mai suportă nedreptatea și silnicia. Iar Cantemir, acuzând *dinții vorbitorilor după voia lor*, *limba vicleană* și *urechea* nedreaptă, lua din nou *Scriptura* ca reper:

„Scoală, Doamne, mântuiaște-mă, Dumnezăul mieu, că Tu ai lovit pre toţi ceia ce-m vrăjmășuisc în deșert; *dinții*

---

[310] *Cf. Penticostar*, Ed. IBMBOR, București, 1999, p. 24-25.

[311] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 152.

[312] Idem, p. 153.

păcătoșilor ai zdrobit” (Ps. 3, 7, *Biblia 1688*).

„Doamne, izbăvească sufletul mieu de buze nedireapte și de *limbă vicleană*. Ce se va da ție și ce să va adaoge Ție [de] către *limba vicleană*?” (Ps. 119, 2-3, *Biblia 1688*).

„Și n-au ascultat, nici plecară *ureachea* lor, ce mergea fieștecarele întru încâlcirea inemii lor ce[le]i vicleane” (Ier. 11, 8, *Biblia 1688*).

Liliacul contestă alungarea Vidrei și alegerea nedreaptă a Struțocămilei, îndrăznind chiar să afirme că: *„decât Cămila/ mai mare Filul* [Elefantul]/ *și decât buârul/ mai iute și mai cornat/ ieste Inorogul”*[313].

El susține că cele ce s-au făcut nu sunt *după fire*, ci după voia celor cărora Dumnezeu le-a dat *voință liberă*, dar care nu o pun întotdeauna în slujba dreptății și a adevărului:

toate *din fire* așe sint tocmite
și orânduite,
ca fietecarea în țircălamul [circumferința]
hotarălor sale
să să continească
și sfera activității sale sărind,
să nu covârșască.

Însă precum meșterșugul firii,

[313] Ibidem.

așe *voia slobodă*
și cereștilor împotrivă a să pune
obiciuită ieste.
Macar că nici meșterșugul pe fire,
nici voia slobodă pe dreptatea
și răsplata cerească până în săvârșit
a birui pot. /.../

Într-acesta chip nici Cămila
a să păsări,
nici pasirea a să cămili
au trebuit.
Așijderea, nici penele a să încorna,
nici coarnele a să împăna
s-au cădzut[314],
ce fietecarea *firii sale urmând*,
ale sale hirișii să fie păzit
s-ar fi cuvinit[315].

Alegerea Struțocămilei este împotriva celor naturale, pentru că ei i s-au pus *coarne* care nu erau pe potriva firii ei. În schimb, Vidra și Liliacul sunt ființe *firești*, nu hibrizi, iar alcătuirea lor nu are nimic care să fie pricină de *scandal/ sminteală*. Căci *„firea în zădar ceva a face/ nu să ostenește,/ nici de lucru făcut/ vreodată nu se căiește”*[316].

Prin *fire* se înțelege aici Dumnezeu – Care *„de lucru făcut/ vreodată nu se căiește”* – , după

[314] Cu sensul: *nu s-ar fi cuvenit*.
[315] Idem. 154-155.
[316] Idem, p. 156.

cum autorul va spune mult mai clar în alt context al cărții[317]. Insistența lui Cantemir asupra respectării *celor firești*, asupra urmării celor ce sunt *în firea lucrurilor*, o putem considera, de asemenea, o învățătură ortodoxă.

Dacă oamenii ar lectura *cartea naturii/ biblia cosmică* (despre care am vorbit de nenumărate ori, în trecut) și ar fi atenți la cele pe care *însăși firea* îi învață, ar evita erorile și rătăcirea în tot felul de teorii false.

> „Pentru că ceale nevăzute ale Lui, de la zidirea lumii, cu faptele [făpturile lumii] socotindu-se [cugetându-se] să văd, și cea veacinică a Lui puteare și dumnezăire" (Rom. 1, 20, *Biblia 1688*).

> *„Cu acest mijloc,/ mare lumină celor ce cu înțelegere[a] să slujăsc/ a lumina poate/ și ascuțită sabie împotriva celora/ ce pre Ziditoriul tuturor a tăgădui/ nebunește îndrăznesc"*...[318].

Revenind la secvența în curs, Liliacul sugerează – printr-o *pildă poetică* – că ceea ce se pornește împotriva lui poate fi pricină de multe alte evenimente pe care pricinuitorii nu le vor mai putea controla:

---

[317] A se vedea: Idem, p. 326-327.

[318] Idem, p. 327.

Iară amintrele, pricina Liliacului
mai mult scuturându-să,
ca sămânța macului
dintr-una o mie vor cădea,
spre a cărora alegere
și la un loc culegere,
nici mirțele [banițele],
nici jicnițele
vor agiunge[319].

Fiind din nou disprețuit și *„înfruntat”*, el răspunde într-o manieră *evanghelică* sau profetică:

Liliacul răspunsă: „Iată, eu acmu voi tăcea,
însă bine știu că mai pre urmă
alții pentru mine vor grăi,
a cărora cuvinte,
nu cu scârșnete,
ce cu buhnete
vor răzsuna,
când urechile a vă astupa
bumbac viți cerca
și nu viți afla”...[320].

Adică: nu vă veți putea astupa urechile la nesfârșit.

Finalul ne amintește și de dascălul din *Scrisoarea I*, care *„de frig la piept și-ncheie*

---

[319] Idem, p. 155.
[320] Ibidem.

tremurând halatul vechi,/ Își înfundă gâtu-n guler și bumbacul în urechi”.

Refuzul Liliacului de a-și alege o monarhie în care să devină supus este luat în derâdere de mulțimi. Acesta își explică însă opțiunea prin faptul că deține *„locul pre carile firea/ dinceput mi l-au dăruit”*:

În toată lumea și în tot locul
lăcașul mieu gata
și fără prepus [îndoială] ieste

(***că precum peștele în mare,***
așe înțeleptul în lume
nici moșie, nici înstreinare are),

pre carile nici mințile voastre cele înalte,
nici sfaturile voastre cele adânci,
iată că a-l afla nu pot[321].

Locul înțeleptului în lume nu se stabilește cu instrumente de măsurat, el nefiind supus înțelegerilor reduse și pătimașe ale lumii. Prin mintea și înțelepciunea sa, el își are patria *„în toată lumea și în tot locul”*, fără a fi circumscris de rațiuni lumești, pentru că vede dincolo de *hotarele strâmte* ale cugetării obișnuite/ gândirii mediocre.

El trăiește *pe pământ*, dar nu se supune *logicii telurice*. Pentru că:

---

[321] Idem, p. 157.

„omul duhovnicesc toate le judecă, pe el însă nu-l judecă nimeni” (I Cor. 2, 15, *Biblia 1988*)[322].

Înțeleptul *în înțelepciunea sa* este în elementul său, *ca peștele în mare*.

Portretizarea înțeleptului a fost pentru Cantemir o problemă esențială, așa după cum va fi, pentru Eminescu, *definirea geniului*[323].

În polemica aprinsă dintre Liliac și Moimâță, autorul introduce o nouă povestire lungă. Numai că și această relatare, după cum ne-a obișnuit, e o *narațiune poetică* – prima, în literatura noastră, prin care ne aflăm *în largul mării*:

Liliacul într-acesta chip a le povesti
începu: „Eu, odată pre malul mării,
în borta unii stinci lăcuind,
într-o dzi eclipsis în soare s-au făcut,
atâta cât ochii a toată jiganiia închidzindu-să
și fietecarea la culcușul său ca de sară
aședzindu-să,
singur eu, *cu luminoși ochi*,
toate malurile în sus și în gios cutreieram.

---

[322] În *Biblia 1688*: „Cel duhovnicescu cercetează toate, și el de nimeni nu să cercetează”.

[323] A se vedea: http://www.teologiepentruazi.ro/2014/12/18/luceafarul-comentariu-literar/

Eu, așe nopții nedejduindu-mă
și de nepriietin nicicum în grijă purtând,
spre *latul mării*
câteva mile de la uscat m-am depărtat.

Unde soarele din umbra lunii scăpând
și totdeodată radzele-și pre fața pământului lovind,
noaptea mea scurtară
și dzua altora lungiră.

Unde nepriietinii miei cei vecinici,
rândunelele,
vădzindu-mă,
din toate părțile a mă bate
și în toate locurile a mă trage
începură
(că precum Liliacul sara,
așe nepriietinul dzua
izbândii pândește).

Eu de multă lumina soarelui
viderile tâmpindu-mi-să,
ca alalte dobitoace prin tunerec,
încoace și încolea,
de a nepriietinilor lovituri
și bolditure
ferindu-mă,
orbăcăind mă feriiam
(că a vă înștiința de viți pofti,
viderea ochilor miei
atâta de ascuțită ieste,

cât cu lumina soarelui împreunându-să,
organele cele a viderii priimitoare
mi să nădușesc.

Că precum la ochii altor jigănii
roata soarelui a să privi
viderea tâmpește,
așe la ochii miei
împrăstiiată lumina soarelui
întunerec aduce

și precum *zarea soarelui*
din noapte spre dzuă răvărsindu-să,
ochii altor dihanii a zări
încep,
așe *lumina dzilei*
supt umbra pământului scăpătând,
ochii miei,
de cea multă a luminii soarelui iușurându-să,
a videa încep).

Aședară, precum am dzis,
de rândunele păzindu-mă
și apărându-mă,
fără veste de un lucru moale,
lat și întins mă lovii,
de carile îndată mă și lipiiu.
Într-acesta chip de nepriietinii gonași scăpând,
alții, precum peste a lor,
așe peste a mea neștiință a mă învăli
și cu funi a mă lega începură.

Aședară, *supt toată noaptea soarelui*,
în ce învălit
și cu ce legat
să fiu nepricepând,
tare mă chinuiam.
Iară după ce cu *dzua nopții*
și cu întunecarea soarelui,
ochii mi să luminară,
precum *în vetrela a unii corăbii învălit*
și cu funele împletecit
să fiu cunoscuiu.

Că eu, poate fi, de rândunele fugind,
de pândza corăbiii m-am fost lipit,
în care vreme și corăbiierii
vetrila a strânge
s-au fost [în]tâmplat.
Eu, dară, așe în vetrilă boțit
și *corabiia fără vânt*
(căci mare linește era),
pre valurile moarte săltând,
voroava corăbiieriului cu a dulfului
ascultam[324].

După cum observam cu alt prilej,

corabiia fără vânt
pre valurile moarte săltând

e dovada asocierii între *contemplația atentă* și *muzica modernă a poeziei*.

[324] Idem, p. 157-158.

Corabia săltând pe valuri moarte e un oximoron al...atenției, al privirii în adâncime.

Ca să percepi poetic *legănarea* unor corăbii pe *valuri moarte*...trebuie să ai atracție pentru mișcările de adâncime, și, prin urmare, *vedere interioară*.

Marea e acum un *fluid* fără *viața* tumultuoasă dar de suprafață a *valurilor* sale. Corabia e instrumentul care continuă să-i înregistreze *pulsația*, într-o atmosferă aproape nefiresc de pașnică – *„căci mare linește era”*.

Povestea aceasta, în întregime, poate fi interpretată și ca o parabolă.

Liliacului, celui ce are *„luminoși ochi”* noaptea, ziua *i se tâmpesc* vederile, atunci când majoritatea viețuitoarelor se bucură de *„împrăstiiată lumina soarelui”*, deși nici ele nu pot să privească direct *„roata soarelui”* (sintagmă care ne trimite cu gândul la Ion Barbu).

În schimb, a sta în lumina zilei înseamnă pentru el a fi *„supt toată noaptea soarelui”*, în vreme ce puterea întunericului echivalează cu *ziua nopții* (*„dzua nopții”*) – oximoronul, după cum se observă, face *regula* acestor pagini.

Liliacul este așadar – după Cantemir – o făptură căreia i se închid ochii ziua, când toată lumea se agită și e activă, și *i se deschid vederile* noaptea, când agilitatea și acuitatea sa vizuală sunt neîntrecute.

Ar putea fi astfel un simbol al *înțeleptului* care e *orb* față de cele pe care lumea mediocră le vede și le cunoaște foarte bine, dar are

„luminoși ochi” pentru cele pe care puțini le văd și le cunosc.

Liliacul lui Cantemir, surprins în largul mării, unde se trezește *„în vetrela a unii corăbii învălit/ și cu funele împletecit”*, seamănă cu... *albatrosul* lui Baudelaire:

Souvent, pour s'amuser, les hommes d'équipage
Prennent des albatros, vastes oiseaux des mers,
Qui suivent, indolents compagnons de voyage,
Le navire glissant sur les gouffres amers.

A peine les ont-ils déposés sur les planches,
Que ces rois de l'azur, maladroits et honteux,
Laissent piteusement leurs grandes ailes blanches
Comme des avirons traîner à côté d'eux.

Ce voyageur ailé, comme il est gauche et veule!
Lui, naguère si beau, qu'il est comique et laid!
L'un agace son bec avec un brûle-gueule,
L'autre mime, en boitant, l'infirme qui volait!

Le Poète est semblable au prince des nuées
Qui hante la tempête et se rit de l'archer;
Exilé sur le sol au milieu des huées,
Ses ailes de géant l' empêchent de marcher[325].

*

Din joacă, marinarii pe bord, din când în când,
Prind albatroși, mari păsări călătorind pe mare,
Care-nsoțesc, tovarăși de drum cu zborul blând,

---

[325] A se vedea și: http://fr.wikipedia.org/wiki/L'Albatros_(poème).

Corabia pornită pe valurile-amare.

Pe punte jos ei care sus în azur sunt regi
Acuma par ființe stângace și sfioase
Și-aripile lor albe și mari le lasă, blegi,
Ca niște vâsle grele s-atârne caraghioase.

Cât de greoi se mișcă drumețul cu aripe!
Frumos cândva, acuma ce slut e și plăpând!
Unu-i lovește pliscul cu gâtul unei pipe
Și altul fără milă îl strâmbă șchiopătând.

Poetul e asemeni cu prințul vastei zări
Ce-și râde de săgeată și prin furtuni aleargă;
Jos pe pământ și printre batjocuri și ocări
Aripile-i imense l-împiedică să meargă.

(traducere de Alexandru Philippide[326])

Parabola este asemănătoare, în cele două texte: pe de o parte, poetul, ca un albatros cu aripi mari, care e *caraghios* și *scălâmb* în ochii oamenilor, și, pe de altă parte, înțeleptul, ca un liliac ce fuge de lume, care nu suportă *soarele patimilor* (îi preluăm metafora lui Blaga) și care preferă *veghea nopții*, când poate să zboare nestingherit *în largul mării*.

Marea poate fi înțeleasă și aici ca un simbol pentru *lume*, în largul căreia poate

[326] Mai multe variante de traducere ale poemului le puteți citi aici: http://stihari.blogspot.ro/2010/10/albatrosul-de-charles-baudelaire.html.

zbura cu mintea liliacul/ înțeleptul care își are sălașul *„în toată lumea și în tot locul"*.

Asemănarea cu *pasărea singuratică* și *veghetoare* o face *Scriptura,* care i-a fost de atâtea ori model și sursă de inspirație lui Cantemir:

> „Asămănaiu-mă cu pelecanul pustinic, făcuiu-mă ***ca corbul de noapte în jăriște***. Am privegheat și m-am făcut ca o vrabie ce e singură pre casă" (Ps. 101, 7-8, *Biblia 1688*).

La Dosoftei:

De-atocma cu pelecanul,
Prin pustii petrec tot anul,
Și ca *corbul cel de noapte*
Îm[i] petrec zâlele toate,
Ca o vrabie rămasă
În supt streșină de casă[327].

(Ps. 101, 21-26)

Ceea ce în *Biblia 1688* este tradus prin „corbul de noapte în jăriște", în LXX este: νυκτικόραξ ἐν οἰκοπέδῳ, iar în VUL: nycticorax in domicilio.

[327] *„În supt streșină de casă"* nu e doar o *variantă poetică,* așa cum s-ar părea la prima vedere, ci este o variantă de traducere după LXX și VUL foarte plauzibilă.

Dacă latinescul *domicilio* este inechivoc, în schimb ἐν οἰκοπέδω se poate traduce și „în casă”, dar și „în/ între ziduri”.

„Jăriștea” *Bibliei 1688* indică *locul unui incendiu*.

În *Biblia 1988* s-a tradus prin: „bufnița din dărâmături”. Iar în *Biblia 2001*: „bufniță într-o casă dărăpănată”.

Cu aceste păsări *singuratice* se aseamănă cel ce: *„Nevoit-am*[328] *ș[i]-am slăbit din bietul suflet,/ Lăsând somnul și odihna, stând în cuget”* (Dosoftei, Ps. 76, 9-10).

Trebuie să admitem că *liliacul* corespunde, în bună măsură, acestor *semnalmente*. Iar faptul că Dimitrie Cantemir îl vede locuind *într-o stâncă* (*„în borta unii stinci lăcuind”*) și zburând *în largul mării* nu reprezintă o derogare foarte mare din punct de vedere *caracterologic*, întrucât imensitatea mării se poate defini foarte bine ca *pustiu*.

În perioada în care scria *Istoria ieroglifică*, autorul se afla la Constantinopol și se poate ca malurile Bosforului și marea să-i fi dat idei.

Și de altfel, întreg pasajul poate fi receptat ca o parabolă, după cum am sugerat mai devreme.

O dovadă în plus o avem și în felul în care continuă relatarea Liliacului, fragment pe care și în trecut l-am dat ca exemplu (cu mai multe ocazii) al modului în care un verset biblic s-a metamorfozat într-o *istorie întreagă*.

---

[328] Cu sensul din literatura ortodoxă: *m-am nevoit*.

Sau învățătura unei expresii sapiențiale a luat amploarea unei pilde regizate în amănunt:

Dulful [delfinul] ni[ci] pe de o parte,
ni[ci] pe de altă parte de corabie trecând;
pre gaura ce deasupra capului are
atâta pufniia,
cât stropii apii în corabie
și în obrazul corăbiierului săriia.

Corăbiierul dzisă:
„Bre, hei, porc peștit
și pește porcit, dulfe,
aceste pufnete cui, lăudându-te, le arăți?
Au *vânt sămănând*,
stropii apii în loc de grăunțe arunci?".

Dulful răspunsă: „Adevărat, eu *vânt samăn*
și stropii în loc de sământă
în corabie arunc.
Însă pufnetul mieu în furtună întorcându-să,
stropii în gârle curătoare să vor întoarce
(că ***sămânța vântului și grăunțul apii***
moartea corăbii ieste)".

Corăbiierul, râdzând, dzisă:
„*Vântul a avea sămânță*
și marea grăunță
până acmu încă n-am audzit,
macar că cea mai multă viață
în vânturi și în ape mi-au trecut".

Dulful dzisă: „Eu vântul am sămănat
și grăunțele apii în corabie am aruncat,
iară *cine va săcera*
și cine a triera,
vremea va alege /…/”.

Aședară, dulful cu corăbiieriul vorovind
și încă cuvântul bine nesfârșind,
vântul crivățului dimpotriva căii corăbiii a
sufla,
marea a să înfla
și *valurile ca munții a să rădica*
începură
(căci și timpul iernii,
când soarele din tropicul Himerinos
spre tropicul Therinos
să întoarce era).

Corăbiierii, volbura carea asupră le vine
și primejdiia carea în cap li să pune,
vădzind, unii funele întindea,
alții vetrilile strângea
(ce *groaza morții mintea uluiește*
și primejdiia fără de veste toate simțirile
amurțește).

De carea și bieții corăbiieri cuprindzându-să,
unii la adânc, alții la margine mântuința arăta.
Așijderea,
unii limanul, carile în dreapta,
alții dosul, carile în stânga
aproape era,

a apuca să năzuiască dzicea,
iară unii fierele corăbii aruncând,
corabiia să sprijenească învăța.

Într-acesta chip,
ei cu chitelele învăluindu-să
și cu socotelele împletecindu-să,
holbura corabiia a învântiji
și valurile pe deasupra a o năbuși
începură,
și așe, în mica ceasului,
vântul cel de dulf sămănat,
din pufnet vivor
și din stropitură gârle
înluntrul și pe deasupra vasului izvorâră,
carea, *cu undele fierbând*
și amestecându-să,
din fața apii în fundul mării să mută

(că corăbiieriul,
carile în linește furtuna nu socotește
și găuricea carea piștește
cu vreme nu călăfătuiește,
în abur, vivor, și în picătură
apă fără măsură
află).

Într-acesta chip și voi,
o, priietinilor, pildele mele buiguiri
și cuvintele mele într-aiuri
țiind,

pe voi de buiguitori
și de nepricepători
vă arătați[329].

Toată *scena* pleacă, așa cum am arătat altădată, de la o sentință a Prorocului Osea, pe care însuși autorul a citat-o într-o carte a sa anterioară: „Vânt sămănară și vivor [vifor] săcerară (gl. 8, sh. 7)"[330]. Sentința biblică a Prorocului Osea s-a transformat și în proverb popular: *Cine seamănă vânt, culege furtună*. Este, în scurt, ceea ce Liliacul îi acuză pe oponenții săi că fac, exprimându-le însă acest fapt printr-o *parabolă dezvoltată*.

Metafora *„undelor fierbând"* o folosise și Dosoftei: *„herbea undele-n bezne"* (Ps. 76, 44). De altfel, pentru a realiza imaginea mării în furtună, Cantemir avea, pe tărâmul literaturii române, exemplul unui psalm profetic, versificat astfel de Dosoftei:

Carii îmblă-n corăbii pre mare,
De-și fac lucrul peste genuni tare,
Aceia I-au văzut de minune
Ce-au lucrat Dumnezău în genune.

Zisă de să fece vânt cu bură,
De rădică val de-necătură,

---

[329] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 158-159.

[330] Dimitrie Cantemir, *Divanul*, ed. cit., p. 76.

Până la ceri îi suia cu unde,
Și-i pogoria-n gios să-i afunde.

Sufletele lor în greutate
Să topiia beţ[i] de răutate [a mării],
Că-ș ieșiră și din ţălăpciune,
De te lua de dânșii minune.

Și strigară la Domnul cu jele,
Și i-au scosu-i de la nevoi grele.
Vânturilor zâsă de-ncetară
Și undelor de să alinară.

Și le păru bine că trecură
Valurile toate de tăcură.

(Ps. 106, 55-72)

Cam în aceeași perioadă își scria și Sfântul Antim Ivireanul predica la Sfântul Dimitrie, în care acesta ilustra, într-o icoană literară, furtuna stârnită în mare, care a surprins corabia în care se aflau Mântuitorul și Apostolii:

„Mi se pare ca și când aș vedea în faţa ochilor miei chipul ei, de toate părţile să sufle vânturi mari, să se strângă împrejurul vântului nori negri și deși, toată marea să spumege de mânie și pretutindenea *să se înalțe valurile, ca niște munți*.

> Mi să pare că văz corabiia Apostolilor că o luptă cu multă sălbăticie turburarea mării: de o parte o bat valurile, de altă parte o turbură vânturile; *de o parte o rădică spre ceriu, de altă parte o pogoară la iad*.
>
> Mi se pare că văz pe fețele Apostolilor *zugrăvită, de frică moartea*: unul să se cutremure, altul să se spăimânteze; unul să se turbure, altul să strige și toți cu suspinuri și lacrămi să ceară, cu rugăminte, ajutoriu de la Hristos, ce dormiia: «Doamne, mântuiaște-ne că perim». [...]
>
> «Și să făcu liniște mare», zice Evanghelia. Au încetat valuri, au perit întunerecul, s-au împrăștiiat norii, s-au smerit marea și corabiia întreagă și făr' de nicio vătămare, au ajuns la adăposteală"[331].

Uluirea corăbierilor și schimbarea de *altitudine* a vasului, care se află când pe coama valurilor, când în prăpastia lor, au fost surprinse în toate cele trei texte.

La Dosoftei: „*Până la ceri îi suia cu unde,/ Și-i pogoria-n gios să-i afunde*". În *Istoria* lui Cantemir, vasul „*din fața apii în fundul mării să mută*", iar la Antim, corabia: „*de o parte o rădică* [valurile] *spre ceriu, de altă parte o pogoară la iad*".

---

[331] Antim Ivireanul, *Opere*, ed. cit., p. 156-157.

Apropierile expresive dintre ultimii doi sunt însă mai pregnante.

Am remarcat și în teza noastră doctorală asemănarea, „ca demers stilistic și psihologic”[332], a celor două *tablouri* ale mării învolburate, la Antim și, respectiv, la Cantemir[333].

Astfel, comparația *„valurile ca munți a să rădica”*, de la Cantemir, își află un echivalent în predica Sfântului Antim Ivireanul: *„să se înalțe valurile, ca niște munți”*.

La Antim, Apostolii au pe fețele lor, *„zugrăvită, de frică moartea: unul să se cutremure, altul să se spăimânteze; unul să se turbure, altul să strige”*; la Cantemir: *„groaza morții mintea uluiește/ și primejdiia fără de veste toate simțirile amurțește)./ De carea și bieții corăbiieri cuprindzându-să,/ unii la adânc, alții la margine mântuința arăta”*...

Liliacul, așadar, le răspunde prin această parabolă celor cu care se afla în polemică, pentru a le transmite, în definitv, că,

cât pentru alegerea locului lăcașului mieu
ar fi, aceasta să știți că precum
în borta pietrii brânca Leului
de groasă nu încape /.../,

---

[332] Gianina Picioruș, *Antim Ivireanul: avangarda literară a Paradisului. Viața și opera*, Teologie pentru azi, București, 2010, p. 325, *cf.* http://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/10/antim-ivireanul-avangarda-literara-a-paradisului-viata-si-opera-2010/.

[333] A se vedea, pe larg, comentariul nostru, în: Idem, p. 310-315, 322-330.

așe în întunerecul nopții
ochiul Vulturului nu videa,

cu care chip eu decât Leul mai aciuat,
iară decât Vulturul mai fericit sint,
de vreme ce borta pietrii
și cetate nebiruită
și lăcaș desfătat fiindu-mi,

în vreme când *ochiul Vulturului*
cu întunerec să închide,
al mieu cu *lumină curată* să deșchide
și slobod și fără nici o primejdie
dobânda hranii
și orânduiala vieții
îmi cerc[334].

Liliacul pretinde, deci, că nu poate fi vânat nici de Leu și nici de Vultur, având alt regim existențial, rămânând ca el: *„cu Leul megiieși,/ iar cu Vulturul locului și împărățiii părtași/ mă voi afla”*[335].

Acesta părăsește adunarea fără ca altă decizie să fie luată împotriva sa.

Vulpea, deși pe moarte (*„căci din prognosticul doftorului,/ precum la luna/ nu va ieși bine știia,/ de vreme ce în răvărsatul zorilor/ și în amurgul soarelui/ sfigmosul* [artera radială] *în chipul viermelui să clătiia”*[336]), trimite o epistolă *„Vulturului și Leului”*, pentru a-i

[334] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 159.
[335] Idem, p. 160.
[336] Idem, p. 164.

înștiința cu privire la situația creată, dar și Lupului, pe care încearcă să îl momească, pentru a-l atrage la un gând cu sine, pentru ca *„o carte* [scrisoare] *la Fil și la Inorog să scriem/ și de gândurile noastre știre să le facem”*[337].

De fapt, se străduia *„pre Lup a amăgi/ și capul în singe a-i văpsi”*[338].

Ce Lupul, vechiu [bătrân] la minte
și copt la crieri fiind,
noaâle a Vulpei vicleșuguri
și *proaspetele ei lingușituri*
îndată pricepând,
precum în gură miiere zăminteşte,
iară în piept otravă dospeşte
cunoscu[339].

Răspunzându-i Vulpii, Lupul refuză să se mai amestece în discuții, pentru a nu mai fi implicat în intrigile celor care le țes, motivând că a ales *să se sihăstrească*, într-un fel, trăind o viață liniștită, departe de tulburări și discordii:

Nici cătră aceasta mai mult ceva a gândi
sau a grăi
ni să cade,
fără cât noi,
într-această dată viață singuratecă
alegându-ne
și la bârlogul nostru rămășița vieții

[337] Ibidem.
[338] Ibidem.
[339] Ibidem.

din toate tulburările lucrurilor
și gândurilor
depărtați
cu linește a o trece
și cu odihnă a o petrece
am ales,
și mai deasupra nici a grăi,
nici a audzi
ceva poftim

(că precum gura la grăire,
așe urechile la audzire
hotar a avea trebuie,
și *cuvântul carile linului suflet*
tulburare aduce,
nu numai a nu-l grăi,
ce nici a-l audzi
să cade)[340].

Cele exprimate aici ni se par izvorâte dintr-o convingere isihastă, pentru că *liniștea* și *retragerea* despre care vorbește Lupul au conotații de acest fel.

Însă Ciacalul îi aduce Lupului vestea despre răscoala insectelor, care nu fuseseră invitate la *sinod*: albinele și viespile, muștele și țânțarii, tăunii și gărgăunii.

Albinele își arată primele indignarea:

Oare pre noi la adunare cum nu ne-au chemat?
Au în sama zburătoarelor nu ne-au băgat?

---

[340] Idem, p. 165.

Au căci micșorimea statului nostru căutând,
nevoința, agonisita și chivernisala de obște
carea facem a cunoaște s-au lenevit?
Ce de vreme ce ieste așe,
de sintem și noi zburătoare
supt soare,
pre toți a cunoaște să-i facem

(că albina sămânța
și sulița,
miierea
și fiiere[a]
tot într-un pântece poartă,

și precum toate politiile [societățile]
nu staturi înalte
și pântece lăsate,
ce omoni [unire] nedespărțită
și *minte ispitită*
și ascuțită
caută)[341].

Muștele și țânțarii plănuiesc o *ridicare generală*:

Sculați, frați, și mărgând,
viespilor știre să dăm,
pre tăuni
și pre gărgăuni
împreună să râdicăm
și cu toții la prisaca albinelor să ne adunăm,

---

[341] Idem, p. 166-167.

unde,
de obște sfătuindu-ne,
să alegem și să căutăm
cu ce privileghie Vulturul
tuturor zburătoarelor a stăpâni
și cu ce mijloc numai o monarhie la toți a să
numi
și a fi
ar putea[342].

Autorul se întoarce mereu la *poezia retorică* sau la *retorica poeziei*, cu care, într-o anumită măsură, ne obișnuise deja din *Divan*.

Uneori, tiparul retoric ne este cunoscut, ca în cazul acestor interogații: *„Oare pre noi la adunare cum nu ne-au chemat?/ Au în sama zburătoarelor nu ne-au băgat?/ Au căci micșorimea statului nostru căutând,/ nevoința, agonisita și chivernisala de obște/ carea facem a cunoaște s-au lenevit?”*.

L-am întâlnit în opera lui Neagoe Basarab: „Au doar nu sântu toți țărână? Au nu sântu toți pulbere? Au nu sântu toți plini de împuțiciune? Au nu ne sântu acum urâtă oasele celora ce ne era odată dragi”[343].

Să fi avut Cantemir în minte *istoria* lui Manasses, atunci când a decis să-și redacteze

---

[342] Idem, p. 167.

[343] *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său, Theodosie*, text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu. Cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă. Studiu introductiv și note de Dan Zamfirescu și G. Mihăilă, Ed. Minerva, București, 1970, p. 213.

letopisețul acesta neobișnuit *în versuri*? Să se fi gândit la alte exemple de istorii *versificate*, mai vechi sau mai recente?

E mirabil cum de autorul *Istoriei Imperiului Otoman* (*Creșterea și descreșterea Curții Otomane*), un împătimit al istoriei ca *știință*, a cunoscut și tentația de a o metamorfoza în literatură, în *poezie* chiar. Deși, e drept, Cantemir și-a început *cariera* de scriitor și om de știință cu *literaturizări* de genul *Divanului* și al *Istoriei ieroglifice*, pentru a o continua ulterior cu seria marilor cărți istorice.

Răzmerița insectelor este lăsată pentru moment *în suspensie* de autor, consecințele ei fiind prezentate ceva mai târziu, în capitolul următor.

Capitolul acesta, al treilea, se sfârșește cu decizia – sau mai bine zis complotul – câtorva (Uleul, Pardosul și Râsul) de a organiza *vânarea* Inorogului:

De care lucru, cu toții împreună
vânătoare vom ridica prin codri, prin munți,
și în toate părțile ne vom sămăna,
pre carile, oriunde ar fi,
tot îl vom afla,
și oricât de iute la picioare ar fi,
cu lungimea goanii
odată de corn tot îl vom apuca

(că ce graba în ceas și cu sila nu isprăvește,

aceia delungarea vremii și meșterșugul
biruiește).

Carile, la mână cădzind,
într-o ogradă încongiurată
cu apă lată
îl vom închide
și la loc îngust și strâmpt
îl vom trimite.

Unde el
la loc slobod și la câmp larg a trăi
deprins fiind,
de năcaz, în curândă vreme în *melianholie*,
din melianholie în buhăbie,
din buhăbie în slăbiciune,
din slăbiciune în boală
și, în sfârșitul tuturor,
din boală în moarte va cădea,
și așe, de tot numele
din izvodul vieții i să va șterge[344].

Nu de puține ori, în decursul cercetării noastre, ni s-a părut că *versurile* au un puternic caracter *cantabil*. La fel și în fragmentul de mai sus, care, mai ales în începutul său, ne amintește de ritmul din aria *Corul vânătorilor*, din opera lui Weber[345].

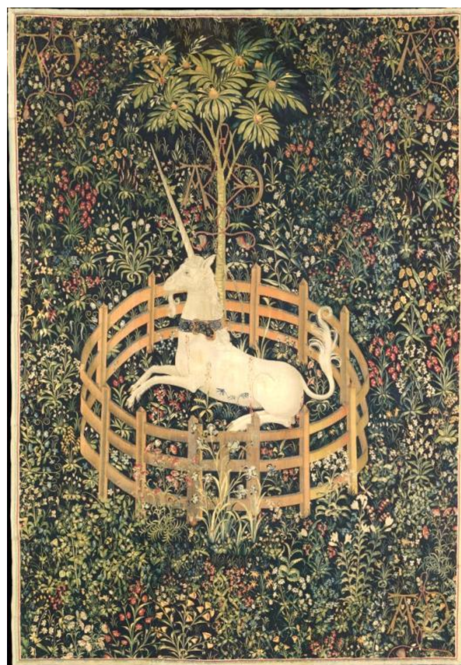
Autorul sugerează astfel *alerta* complotiștilor, *nerăbdarea* vânătorilor de a-și duce la

[344] Idem, p. 170-171.
[345] A se vedea, spre exemplu, https://www.youtube.com/watch?v=H_7sbeB2g28.

îndeplinire planul, dar și *veselia* lor, buna lor dispoziție pentru că au ticluit un asemenea plan.

Căderea Inorogului *„în melianholie,/ din melianholie în buhăbie* [buhăială]*,/ din buhăbie în slăbiciune,/ din slăbiciune în boală”* – mai devreme și Vulprea căzuse *„în melianholia ipohondriacă”* – nu poate, cred, să nu ne amintească de *Conu Leonida față cu reacțiunea*: „Omul, bunioară, de par egzamplu [...] intră la o idee; a intrat la o idee? fandacsia e gata; ei! și după aia din fandacsie cade în ipohondrie”.

Iar închiderea lui *„într-o ogradă încon-giurată/ cu apă lată /.../ și la loc îngust și strâmpt”* ne face să ne întrebăm dacă nu cumva autorul știa de vestitele tapiserii medievale ilustrând vânarea Inorogului/ Licornului[346]:

[346] Sursa imaginilor: http://en.wikipedia.org/wiki/The_Hunt_of_the_Unicorn.

Dacă n-a putut cunoaște tapiseriile – care erau în acea vremea în posesia familiei La Rochefoucauld –, Cantemir trebuie să fi avut însă cunoștință despre legendele medievale al căror protagonist era Inorogul.

Planul de capturare a Inorogului constituie, de fapt, adevărata *intrigă* a cărții.

Bibliografie

Carte veche

Antim Ivireanul, *Opere*, ediție critică de Gabriel Ștrempel, Ed. Minerva, București, 1972.

Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură, București, 1688, reeditare la Ed. IBMBOR, București, 1988.

Budai-Deleanu, Ioan, *Țiganiada sau Tabăra țiganilor. Poemation eroi cómico-satiric alcătuit în doaosprăzece cântece*, ediție îngrijită de Florea Fugariu, repere istorico-literare de Andrei Rusu, Ed. Minerva, București, 1985.

Cantemir, Dimitrie, *Istoria ieroglifică*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu și I. Verdeș, studiu introductiv de Adriana Babeți, Ed. Minerva, București, 1997.

Idem, *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul*, ediție critică de Virgil Cândea, postfață și bibliografie de Alexandru Duțu, Ed. Minerva, 1990.

Idem, *Descrierea Moldovei*, Ed. Academiei RSR, București, 1973.

Idem, *Metafizica [Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago]*, traducere din latinește de Nicodim Locusteanu, cu o prefață de Em. C. Grigoraș, Ed. Ancora, S. Benvenisti & Co., București, 1929.

Costin, Miron, *Opere*, ediție critică de P. P. Panaitescu, ESPLA, București, 1958.

Cărticică sfătuitoare, pentru păzirea celor cinci simțuri, și a nălucirei, și a minții, și a inimii, ms. rom. B. A. R. 3074.

Evanghelie învățătoare (Govora, 1642), ediție, studiu introductiv, note și glosar de Alin-Mihai Gherman, Editura Academiei Române, București, 2011.

Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său, Theodosie, text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu. Cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă. Studiu introductiv și note de Dan Zamfirescu și G. Mihăilă, Ed. Minerva, București, 1970.

Varlaam, Sfântul Ierarh, Mitropolitul Moldovei, *Carte românească de învățătură*, vol. II, ediție îngrijită și glosar de Stela Toma, prefață și studiu de Dan Zamfirescu, Ed. Roza Vânturilor, București, 2011.

Velculescu, Cătălina, *Nebuni pentru Hristos*, Ed. Paideia, București, 2007.

Bibliografie generală

Alexandrescu, Sorin, *Paradoxul român*, Ed. Univers, București, 1998.

Babeți, Adriana, *Bătăliile pierdute. Dimitrie Cantemir. Strategii de lectură*, Ed. Amarcord, Timișoara, 1998.

Biblia, edițiile sinodale ale Bisericii Ortodoxe Române 1988 și 2001.

Caragiale, I. L., *Teatru*, ediție îngrijită de Virgil Vintilescu, Ed. Facla, Timișoara, 1984.

Caraman, Petru, *Vechiul cântec popular ucrainean despre Ștefan Voievod și problemele lingvistico-etnografice aferente*, ediție îngrijită și cuvânt înainte de Ion. H. Ciubotaru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005.

Densusianu, Ovid, *Vieața păstorească în poesia noastră populară*, vol. II, Ed. Casei Școalelor, București, 1923.

Efrem Sirianul, Sfântul, *Imnele Raiului*, studiu introductiv și traducere de Diacon Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2010.

Eminescu, M., *Opere, I, Poezii tipărite în timpul vieții. Introducere. Note și variante. Anexe*, ediție critică îngrijită de Perpessicius, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea”, 1939.

Idem, *Opere, IV, Poezii postume. Anexe. Introducere. Tabloul edițiilor*, ediție critică îngrijită de Perpesiccius, București, Editura Academiei R.P.R., 1952.

Iorga, N., *Istoria literaturii românești*, vol. II, ediția a 2-a, Ed. Librăriei Pavel Suru, București, 1926.

Mincu, Ștefania, *Nichita Stănescu între poesis și poiein*, Ed. Eminescu, București, 1991.

Moldovanu, Dragoș, *Dimitrie Cantemir: între Orient și Occident. Studiu de stilistică comparată*, Ed. Fundației Culturale Romà- ne, București, 1997.

Nemoianu, Virgil, *Calmul valorilor*, Ed. Dacia, Cluj, 1971.

Penticostar, Ed. IBMBOR, București, 1999.

Picioruș, Gianina Maria-Cristina, *Studii literare*, vol. 1, Teologie pentru azi, București, 2014, *cf.*
http://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/29/studii-literare-vol-1/.

Idem, *Epilog la lumea veche, I. 1, ediția a doua*, Teologie pentru azi, București, 2014, *cf.*
http://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/11/epilog-la-lumea-veche-i-1-editia-a-doua/.

Idem, *Țiganiada: tradiție și inovație. Aventura scriiturii și canonul literar românesc*, Teologie pentru azi, București, 2012, *cf.*
http://www.teologiepentruazi.ro/2012/07/19/tiganiada-traditie-si-inovatie/.

Idem, *Antim Ivireanul: avangarda literară a Paradisului. Viața și opera*, Teologie pentru azi, București, 2010, *cf.*
http://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/10/antim-ivireanul-avangarda-literara-a-paradisului-viata-si-opera-2010/.

Idem, *Trei poeți și-un început de secol*, Teologie pentru azi, București, 2014, *cf.*
http://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/13/trei-poeti-si-un-inceput-de-secol/.

Idem, *Luceafărul. Comentariu literar*, Teologie pentru azi, București, 2014, *cf.*

http://www.teologiepentruazi.ro/2014/12/18/luceafarul-comentariu-literar/.

Scarlat, Mircea, *Istoria poeziei românești*, vol. II, Ed. Minerva, București, 1984.

Idem, *Climat poetic simbolist*, Ed. Minerva, București, 1987.

Idem, *George Bacovia. Nuanțări*, Ed. Cartea Românească, București, 1987.

Scrieri literare inedite (1820-1845), alese, adnotate și comentate de Paul Cornea, Andrei Nestorescu și Petre Costinescu, Ed. Minerva, București, 1981.

Sorohan, Elvira, *Cantemir în cartea ieroglifelor*, Ed. Minerva, București, 1978.

Stănescu, Nichita, *Cartea de recitire*, Ed. Cartea Românească, București, f. a.

Tănăsescu, Manuela, *Despre „Istoria ieroglifică”*, Ed. Cartea Românească, București, 1970.

Țarălungă, Ecaterina, *Dimitrie Cantemir. Contribuții documentare la un portret*, Ed. Minerva, București, 1989.

Resurse online

Chivu, Gheorghe, *Dimitrie Cantemir și limba română literară veche*, în rev. *Limba Română*, Chișinău, nr. 10-12, anul XVII, 2007, *cf.*
http://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=617.

Picioruș, Pr. Dr. Dorin Octavian, Facerea (cap. 6), *cf.*
http://www.teologiepentruazi.ro/2011/09/11/facerea-cap-6/.

Picioruș, Gianina Maria-Cristina, *De ce a scris Cantemir „Istoria ieroglifică”*, *cf.*
http://www.teologiepentruazi.ro/2011/09/26/de-ce-a-scris-cantemir-istoria-ieroglifica/.

Idem, *Oificarea caprelor și un fragment de dialog dintre Nichita și Cantemir*, *cf.*
http://www.teologiepentruazi.ro/2009/05/25/oificarea-caprelor-si-un-fragment-de-dialog-dintre-nichita-si-cantemir/.

Idem, *Elitele culturale în secolul XVII*, *cf.*
http://www.teologiepentruazi.ro/2010/07/04/elitele-culturale-in-secolul-xvii/.

Idem, *Dumnezeu și Arghezi [5]*, *cf.*

http://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/22/dumnezeu-si-arghezi-5/.

Idem, *Psaltirea Sfântului Dosoftei: răspuns unei probleme neclare, cf.* http://www.teologiepentruazi.ro/2010/04/29/psaltirea-sfantului-dosoftei-raspuns-unei-probleme-neclare/.

Idem, *O conferință a lui Iorga, cf.* http://www.teologiepentruazi.ro/2012/09/25/o-conferinta-a-lui-iorga/.

Alte surse online

http://ocawonder.com/2011/09/15/iconography-and-pornography-two-competing-worldviews/

http://www.romanianvoice.com/poezii/poezii/mucigai.php

http://ro.orthodoxwiki.org/Nicodim_Aghioritul

http://ro.wikipedia.org/wiki/Leonid_Dimov

http://ro.wikipedia.org/wiki/Adrian_P%C4%83unescu

http://ro.wikipedia.org/wiki/Mircea_Iv%C4%83nescu

http://ro.wikipedia.org/wiki/Ion_Gheorghe_%28poet%29

http://ro.wikipedia.org/wiki/O_mie_și_una_de_nopți

http://ro.wikipedia.org/wiki/Ferma_animalelor

http://ro.wikipedia.org/wiki/Stendhal

http://www.ioanguradeaur.ro/

http://ro.wikipedia.org/wiki/Alchimie

http://en.wikipedia.org/wiki/Jan_Baptist_van_Helmont

http://en.wikipedia.org/wiki/Andrzej_Wiszowaty.

http://ro.wikipedia.org/wiki/Aristotel.

http://en.wikipedia.org/wiki/Porphyry_(philosopher)

http://www.teologiepentruazi.ro/2014/04/18/din-poezia-triodului-3/

http://www.cotidianul.ro/maica-stareta-stavrofora-macrina-saucinitanu-suntem-exact-oamenii-vremurilor-de-acum-244423/

http://amfostacolo.ro/romania-pareri,15/iasi,423,1192/descopera-iasul-si-imprejurimile,5091/impresii-sejur-si-fotografii-vacanta__27724.htm

http://ziarullumina.ro/reportaj/manastirea-sfintii-trei-ierarhi-sarbatoare

http://it.wikipedia.org/wiki/Lector_in_fabula

http://ro.wikipedia.org/wiki/Hanu-Ancuței

http://ro.wikisource.org/wiki/Miorița

http://life.hotnews.ro/stiri-muzica-8794429-video-dimitrie-cantemir-cantemiroglu-fondatorul-muzicii-laice-turcia.htm

http://en.wikipedia.org/wiki/Ballade_des_dames_du_temps_jadis

http://cantemir.asm.md/lucrari17

http://en.wikipedia.org/wiki/Beauty_and_the_Beast

http://ro.wikisource.org/wiki/Călin

http://www.calendar-ortodox.ro/luna/ianuarie/ianuarie28.htm

http://ro.orthodoxwiki.org/Andrei_Criteanul

http://ro.orthodoxwiki.org/Ioan_Damaschin

http://ro.orthodoxwiki.org/Cosma_Imnograful

http://en.wikipedia.org/wiki/The_City_of_the_Sun

http://ro.wikisource.org/wiki/Sânta_cetate_(Terța_rima)

http://ro.wikisource.org/wiki/Noaptea_de_decembrie

http://en.wikisource.org/wiki/The_City_of_God

http://ro.wikipedia.org/wiki/Grădinile_suspendate_ale_Semiramidei

http://fr.wikipedia.org/wiki/L'Albatros_(poème)

http://stihari.blogspot.ro/2010/10/albatrosul-de-charles-baudelaire.html

https://www.youtube.com/watch?v=H_7sbeB2g28

http://en.wikipedia.org/wiki/The_Hunt_of_the_Unicorn

© Teologie pentru azi
http://www.teologiepentruazi.ro/ |2015

Cartea de față este *o ediție online gratuită*. Ea reprezintă *proprietatea* Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș. Și nu poate fi tipărită și comercializată fără *acordul direct* al editorului ei, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș.

Imaginea de pe coperta întâi a cărții e un tablou al lui Mihai Criste, *Secretul pierdut*, *cf.* http://mihaicriste.blogspot.ro/2011/01/lost-secret.html.

Cuprins

Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș

© *Teologie pentru azi*
Toate drepturile rezervate